

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BØNDER

PERSONSKILDRINGER

VED
JENS PETER JENSEN
HØJSKOLELÆRER I HØNG.

FORLAGT AF H. ASCHEHOUG & CO.

SJÆLLANDSKE BØNDER

SJÆLLANDSKE BØNDER

PERSONSKILDRINGER

FRA

DEN SJÆLLANDSKE BONDEBEVÆGELSE

VED

JENS PETER JENSEN
HØJSKOLELÆRER I HØNG

FORLAGT AF H. ASCHEHOUG & CO
MDMXIX

FORORD

Da Gleerup den 11. Oktober 1845 talte til sjællandske Bønder om det vaagnende Liv i Bondestanden, sagde han: »Hvad der fra 1788 indtil nu er gjort for Bondestanden, er gjort uden Medvirkning fra Bøndernes Side. Men den Tid maa ophøre. Bondestanden har nu traadt sine Børnesko og er kommen til Skelsaar og Alder; derfor maa den nu sørge for sig selv«.

Og Orla Lehmann føjede til nogle Uger senere: »Bønderne blev i forrige Aarhundrede paanødt større Selvstændighed og Frihed. Hvad de *nu* skulle opnaa, det vil de kun erholde ved egen Anstrængelse i deres Ansigts Sved. Jeg tror ikke, de skal sørge over denne Forandring, ti er de fra umyndige Børn vokset op til selvstændige Mænd, da maa de ogsaa føle Mandens Stoltshed, der ved egen Kraft vil bygge sin Velfærds Hus. Og har de mindste Forstand paa Livet og dets Gang, da véd de ogsaa, at kun hvad der surt erhverves, det skattes højt, forsvares mandhaftigst og bruges godt.*)

Saaledes blev der i de Dage kaldt og raabt paa Bonden. Langsomt var det gaaet hidtil. Nu rejste Bønderne sig, i Særdeleshed de sjællandske, og samlede sig i Organisationer under Førere, der ofte var hentet uden for Bondestanden og ikke altid lige heldige i deres Førerstol, indtil den Dag kom, da Bønderne selv fuldt ud kunde føre an og tage Styret.

Denne Brydningstid i den sjællandske Bondestands Historie er det i høj Grad interessant og lærerigt at følge, ikke mindst for dem, der vil forstaa vor Tids store Arbejder og Husmandsbevægelser. Og efter at jeg nu i flere Aar har gransket den sjællandske Bonde-

*) Efter »Almuevennen« og »Fædrelandet«.

bevægelse og af og til meddelt Artikler herom i forskellige Tidsskrifter (de historiske Aarbøger for Holbæk og Sorø Amter o. fl. a.) vover jeg nu — efter Opfordring fra flere Sider og ved velvillig Imødekommenhed fra Forlaget H. Aschehoug & Co. — at samle nogle af disse Afhandlinger i en Bog, efter at jeg hist og her i disse Afhandlinger har foretaget en Del Rettelser og Tilføjelser.

Maatte disse Skildringer være Vidnesbyrd om, at den sjællandske Bondebevægelse i 40erne og 50erne langt fra var saa egoistisk og snæversynet, som det ofte er blevet sagt af Folk, der stod som Modstandere af denne Bevægelse. Ganske vist kom der efterhaanden Bønder ind som Ledere i »Bondevennernes Selskab«, om hvem det kunde siges, at de ikke var mærket af nogen høj Stræben; enkelte kunde være meget materialistiske og naaede aldrig op i Aandens Solhøjder. Men de bedste af Bønderne i den sjællandske Bondebevægelse, de virkelige Førere i Bøndernes Kreds, havde, som denne Bog søger at vise, Samfundsfølelse og store Idealer, som de kæmpede for at naa. De havde over sig noget af det, som Bjørnson har nævnt i sit Digt om den norske Bonde *Ole Gabriel Ueland*, ham, der efter 1830 blev Lederen af den store norske Bondebevægelse. Om ham hedder det hos Bjørnson:

*Skønt Bonde bag ved Ploven
og Sømand i sin Baad,
han tænkte fint som nogen
i hele Kongens Raad.*

*Da han til Tingø mødte
og rejste Bondens Sag,
hvert Ord en Straale fødte
i Folket unge Dag.*

Kilderne til disse 4 Levnedstegninger er nævnt under de forskellige Afsnit i Bogen eller i Noter under Teksten,

En hjærtelig Tak skylder jeg de mange, der i Aarenes Løb har vist Interesse for mit Arbejde ved at sende mig Oplysninger og paa anden Maade støtte mit Arbejde. Og sluttelig bringer jeg den grevelige Hjelmstjerne Rosencroneske Stiftelse min bedste Tak for den Pengeunderstøttelse, der blev mig tilstaaet i 1917, hvorved jeg ogsaa blev i Stand til at udsende denne Bog.

Høng, den 19. Juli 1919.

JENS PETER JENSEN.

RETTELSER.

Side	6	Linie	3 f. n. Folket, læs Folkets.
„	20	„	14 f. n. Orl, læs Orla.
„	41	„	4 f. n. dømte, læs danske.
„	50	„	1 f. n. Hindsholm, læs Hindholm.
„	55	„	23 f. o. var med, læs har mer.
„	55	„	32 f. o. Norden, læs Naaden.
„	56	„	6 f. n. linedes, læs livedes.
„	59	„	11 f. n. vot, læs vort.
„	89	„	2 f. o. 1885, læs 1855.
„	113	„	5 f. o. kunde, læs kunne.
„	116	„	8 f. o. Dagsholm, læs Dragsholm.
„	125	„	8 f. o. Vestre, læs Venstre.
„	125	„	6 f. n. Vækster, læs Vædsker.
„	128	„	4 f. o. Jensens, læs Jensen.
„	133	„	8 f. n. . Desuden er, læs ; desuden.
„	136	„	13 f. o. Veterslev, læs Venslev.
„	140	„	9 f. o. ilt, læs til.
„	174	„	2 f. n. herpaa, læs paa.
„	188	(i Anmærkningen)	Rotvitts, læs Rotvitt.
„	192	Linie	1 f. n. Hindholms, læs Hindholm.

INDHOLD.

	Side
1. Jens Gregersen, Kundby	11
2. Hans Jensen, —	58
3. Lars Andersen Hækkerup, Veterslev.	134
4. Jørgen Christensen, Kirke Stillinge	165

1. JENS GREGERSEN, KUNDBY, (1794–1874).

Det var vistnok i Aaret 1842, at Jens Gregersen fremkom med de Ord, der har gjort ham landskendt: »Ja, gøres der ikke noget for Bondestanden, frygter jeg for, at »Postelinet« bliver slaaet i Stykker«. De minder noget om de stærke Ord, som Randersbonden Jørgen Blach samme Aar lod falde i Viborg Stænderforsamling: »Grevskaber, Baronier og Stamhuse er, efter hvad jeg kan skønne, et meget stort Onde. Jeg anser disse Indretninger for Ørnereder«. Men medens Jørgen Blachs Ord snart blev glemte i Folkemunde, saa lever Jens Gregersens Ord endnu i Folket, og disse hans Ord kom i ikke ringe Grad til at præge den stærke Bondebevægelse i Fyrrernes Dage.

Kundbyerne var tidligst med i denne Bevægelse. Man ser det af Underskrifter paa Adresser og Indbydelser til Møder. Altid mødte de mandstærke fra Kundby Sogn. Men forrest af dem alle var Jens Gregersen. Han grundlagde i Kundby den stærke politiske Interesse, der holdt sig i de følgende Slægtled, og som den bekendte Amtmand i Holbæk, Kammerherre Carl Steen Andersen Bille, en Gang fandt sig beføjet til at sige om, at ligesom Kundby Kirke ved sin høje Beliggenhed ragede op over alt andet i Omegnen, saaledes ragede Kundbyerne selv op over den øvrige Befolkning i Amtet ved sin levende Deltagelse og Foretagsomhed i politisk Henseende.*)

*) Galschiøt: »Danmark i Skildringer og Billeder«.

Jens Gregersen var født i Hørby paa Tudse Næs ved Holbæk d. 1. April 1794. Hans Fader maatte som Fæstebonde forrette Hoveriarbejde paa Hørbygaard. Og da *Jens Gregersen* som lille Dreng en Dag blev sendt ud i Hovmarken med Mad til sin Fader, blev han Vidne til, at Ladefogden paa en ubarmhertig Maade mishandlede Faderen med Prygl og Slag. Det Syn glemte Drengen aldrig. Han sagde senere, at han aldrig mindedes at have set et Menneske blive tærsket saadan igennem, som hans Fader blev det den Dag ude i Hovmarken. Og dette skete til Trods for, at Pryglestraffen for Hoveribønder var ophævet ved Fæsteloven af 8. Juni 1787. Fra denne Barndomsoplevelse havde *Jens Gregersens* varme Frihedsfølelse sit første Udspring. Hele sit Liv igennem var han en absolut Modstander af al Undertrykkelse og Herremandsvælde, og en Samtale om dette kunde endog i hans allersidste Aar kalde livlige Blink frem i hans Øjne.

Den 9. December 1817 giftede *Jens Gregersen* sig med den 18-aarige *Ane Sofie Toftegaard*, der blev ham en udmærket Hustru. 1822 overtog det unge Par en meget forfalden Arvefæstegaard i Kundby. Til Gaarden hørte 45 Tdr. Ld. Ager og 16 Tdr. Ld. Eng. Men *Jens Gregersen* fik snart Skik paa det hele og arbejdede sig frem til at blive en meget dygtig Landmand. Flere Gange blev han rosende omtalt for sin Driftsmaade. 1835 fik han af Holbæk Amts økonomiske Selskab 8 Rigsdaler i Præmie, fordi han om Sommeren havde staldfodret det meste af sin Besætning. Og 1836 fik han Selskabets 2. Sølvbæger. Det hedder i Selskabets gamle Beretninger:

»*Jens Gregersen* har inddelt sit Agerland i 9 Lodder og bruger følgende Driftsplan: 1. Græsjord besaaet med Havre. 2. Brak, hvori dels Kartofler, dels Staldfodring m. m. 3. Vintersæd. 4. Byg. 5. Ærter. 6. Byg udlagt med Kløver, Rajgræs og Timothe. 7., 8., 9. Græs.«

»Han har ladet grave 300 Alen Hovedgrøfter indtil 3 Alen dybe«, hedder det videre i Selskabets Aarbøger. »2 Tørvemoser er fyldte og forvandlede til Eng. Han gøder nu i halvandet Skifte

om Aaret (før kun et halvt.) Besætningen er 4 Heste, 4 à 5 Plage, 11 Køer samt Tyr og Ungkvæg, 10 Faar og 1 Vædder af forædlet Race. En Td. Land nær ved Gaarden benyttes til Staldfodring. En forhen gold Banke, paa cirka 1 Td. Land, har han anvendt til Træplantning; der er plantet ca. 500 Graner, foruden Ask, Elm og Eg. Alle Træerne staar i frodig Vækst og lover godt Udbytte. Han har anlagt en Have, hvor der findes gode Frugttræer, som han for største Delen selv har plantet. Han har indrettet 2 Kældere under Jorden, den ene til Haveurter, den anden til 200 Td. Kartofler. Han er en virksom og vindskibelig Mand, hvilket fornemlig ses af hans fortrinlige Gravning til Vandafledning samt ved Skov anlæget, som er velplejet og udført med Smag.«

Jens Gregersen var en lille, noget førladen Mand med kloge, men bundærlige Øjne, og han var i et og alt en Hædersmand, langt fra en opfanatiseret Bonde. Han udmærkede sig ikke ved fremtrædende Talegaver, han talte kun lidt og med en svag Stemme. Men hans Ord blev udtalt paa en saa særegen Maade og med en saadan Betoning, at enhver, der hørte ham, fornam, at der var Kraft og Vilje hos den Mand, der udtalte dem. »Jens Gregersens Gaard laa midt i Byen, og det var mig altid en sand Fornøjelse at komme der«, siger Forfatteren, Pastor *Richard Petersen* i sine Erindringer. »Jens Gregersens Hustru var en lige saa brav Kone, som han var Mand, og deres store Børneflokk var ogsaa vakker. Ikke mange, men lyse Minder har jeg fra de Dage, jeg i Ferien tilbragte i Kundby, mens jeg var Dreng. Især mindes jeg med Glæde to Døttre; de var halvvoxne Piger og meget velvillige imod mig lille Dreng, for hvem saa mange Ting var nye. Jeg løb med dem ved Haanden paa flere Vandringer i Marken, naar de gik med Mælkespanden paa Hovedet, og jeg husker deres smilende Ansigter, naar jeg fortalte dem om København. De har altid forekommet mig som Typer paa sjællandske Bondepiger. Ak, forlængst er de med deres klare Latter og deres friske, troskyldige Væsen borte: de blev gifte, men døde begge i en ung Alder. Siden da har Bondelivet altid staaet lokkende for mig, og jeg har tidt tænkt

mig, at Bonden som oftest ikke selv aner, hvor det landlige i sin Enkelthed staar højt over Købstadslivet.«

»Gaarden var gammeldags. Kom man udefra og ind i Stuen, fandt man det sædvanlige rødmaalede Bohave, som alle Bønder den Gang havde, med Alkovesenge langs den ene Væg og Tintallerken-Rækken paa den anden. Den ældste Søn laa i en Slagbænk. Hvor de andre Børn laa, ved jeg ikke. Men Huset var morsomt i den Henseende, at forskellige Perioder efterhaanden havde udvidet det og givet det Præg. Fra den aldeles bondeagtige Dagligstue traadte man ind i en anden, der bar Vidne om, at det var en intelligent Bonde her boede. Her var en Hylde med Bøger, og her var Blade. I denne Stue blev der sikkert holdt mange Møder med gode Venner af Bønderne nær og fjærn. Her drøftedes Dagens Spørgsmaal. Bondens Frigørelse var Løsenet, men den skulde blive til paa en besindig Maade; alene det at høre Jens Gregersens betænksomme Stemme lagde en sindig Tone over det hele. Fra den omtalte Dagligstue kom man op ad en Trappe, og gennem en Gang traadte man ind i den egentlige Stadsstue med en pæn Sofa og lignende Stole. Denne Stue blev mest benyttet om Sommeren. Her hang der i mange Aar et kønt Maleri, som forestillede Kundby Kirke og Jens Gregersens Mark, set fra Markleddet, og malet af Fru Tscherning, der var Kunstnerinde.«

Saaledes boede Jens Gregersen. Hjemme som ude var han den, der ved sin Person udtrykte Ro og Bestemthed. Men han havde svære Legemskræfter, og han kunde godt til Tider lange sine Omgivelser »en varm Øretæve«. Ved Gilder og Sammenkomster i de Dage kom det ofte til at gaa løs med Livtag og Haandgribeligheder mellem Bønderne, og her var Jens Gregersen altid respekteret for sine sikre Tag og store Kræfter. Da de hjemvendte Soldater efter Trearskrigen blev modtaget med Fest og Jubel i Landsbyerne, beredte Kundby Bønder sig ogsaa til at modtage deres Soldater paa bedste Maade. Men i sidste Øjeblik blev de uenige om Ar-

rangementet, og det trak op til Uvejrl mellem de ledende Mænd. Da sagde Jens Gregersen en Dag til sin Karl i Hjemmet: »Gaa op paa Loftet og maal mig bestemt 1 Tønde Ærter i en Sæk!« Karlen gjorde, som Husbonden krævede det, uden at ane, hvad dette skulde betyde. Kort efter kom Jens Gregersen til Stede. Han begyndte straks at løfte paa Sækken, og efter nogle Tag og Kast laa Sækken oppe paa hans ene Skulder — til stor Forundring for Karlen. »Ser du«, sagde Jens Gregersen meget rolig, »jeg er nu 56 Aar gl. og var ikke saa sikker paa, at jeg havde mine gamle Kræfter. Derfor prøver jeg mig frem. Men nu er jeg sikker paa, at jeg nok skal klare det i Aften, selv om det skulde komme til at gaa lidt haardt til.«

Da Jens Gregersen en Sommerdag kom ud i Marken med Mad til Arbejdsfolkene, traf han dem, imod Sædvane, liggende i dyb Søvn. Jens Gregersen stod lidt og saa paa de sovende. Saa satte han ganske rolig Madkurven ved Siden af dem og gik hjem, overladende det til Arbejdsfolkene selv at komme sig af Forskrækelsen ved, naar de vaagnede, at finde Madkurven.

En Høstdag laa Jens Gregersen og sov Middagsøvn. Da kom hans Kone og kaldte paa ham, idet hun sagde: »Alle vore Naboer er allerede i Gang med at køre Sæd hjem. Vi maa ogsaa have begyndt!« Jens Gregersen lukkede sindigt sine Øjne op og spurgte med største Ro: »Ta'er de noget af vor Sæd?« »Nej, vist tager de ikke vor Sæd«, svarede Konen. Saa vendte Jens Gregersen sig om paa den anden Side og sov sin Middagsøvn helt ud.

Som Arvefæster havde Jens Gregersen det adskilligt friere i Fyrrernes Dage end de mange Fæstegaardmænd, som Holbæk Amt indtil 1852 var saa rig paa. Omkring ved 1840 var 80 pCt. af Amtets Gaardmænd endnu Fæstere. Det vidner derfor stærkt om Jens Gregersens

Retsind og Frisind, naar det fortælles, at han, Selvejerbonden, meget tidlig stillede sig paa Fæstehusmændenes og Fæstegaardmændenes Side overfor Herremændene, og at han fuldtud ved alle mulige Lejligheder gjorde de undertryktes Sag til sin egen. Selvfølgelig var der ogsaa mange Friheder og Rettigheder at hige efter for Selvejere og Arvefæstere, og den samlede Bondestands Krav maatte munde ud i dette: *lige Ret og lige Pligt med Landets andre Stænder!* Under dette Løsen var det, den Bondehær fylkede sig, som Jens Gregersen i saa rigt et Maal var med til at faa paa Benene i Fyrernes Dage. Og den Hær omfattede baade Husmænd og Gaardmænd.

En Præst i Holbæk (Dr. Larsen) havde nogle Aar i Forvejen skrevet følgende om Fæsteforholdene i Holbæk Amt: »Overser man den Mængde Huse med 2 à 3 Td. Land og det ikke ringe Antal jordløse Huse, og man kender deres Beboeres ynkværdige Tilstand, enten de saa er Fæstere eller Lejere, kan man ikke andet end beklage dem; thi deres sørgelige Stilling er for det meste indviet til Armoden og det haardeste Trælleviv for disse arme Mennesker, der tidt med store Familier ikke kan ernære sig, og af hvilke man kan udpine alt hvad forlanges, for at de, mens de leve, kunne faa et usselt Tag over Hovedet og 4 møre og faldefærdige Vægge til deres daglige Skjulested. — Hvad skal vi sige om det nu sig stedse mere og mere hævende Princip i vort usalige Fæstevæsen, at drive Fæste og Landgilde op til det yderste, jage Børnene fra de Gaarde og Huse, hvor paa Fædrene har anvendt al deres Levetids Arbejde, naar de ikke kunne svare de enorme Byrder, der lægges paa dem. Hvad vil da Enden blive uden Armod og Nøgenhed? Mer end 40 Aars Erfaring i disse Ting tør vel tillade mig at tale dette Ord til deres bedste.«*)

Her var nok at gøre for at skaffe bedre Kaar. Og

---

*) Dr. J. H. Larsen: Holbæks Amt, 2det Bind. Side XXI—XXII. 1842.

Stænderforsamlingerne blev for de fremmeligste i Bondestanden et Haab, der tændtes. Jens Gregersen var aldrig Medlem af Stænderforsamlingen; men han fulgte dens Færd med stor Interesse og blev tidlig kendt med Mænd som Balthasar Christensen og Drewsen. Det var i en privat Samtale med Drewsen, han fremkom med den opsigtsvækkende Udtalelse om »Postelinet«. Denne Ytring nævnte Drewsen i Roskilde Stænderforsamling under den store Debat 1844, hvor B. Christensen og Drewsen maatte løbe »Spidsrod« mellem Godsejerrækkerne Drewsen sagde: »Jeg har engang hørt nogle Ytringer, som i højeste Grad forbavsede mig. En tilsyneladende sindig Bonde, med hvem jeg talte om Landboforholdene, svarede mig nemlig, da jeg ytrede, at der nok ikke i Aar var stort at vente i denne Henseende, med de Ord: »Ja, Hr. Kammerraad! gøres der ikke noget for Bondestanden, saa frygter jeg for, at Postelinet vil blive slaet itu«.

Da Holbæk Amts Landkommunalforening begyndte sine Møder 1843, var Jens Gregersen selvfølgelig et af de mest betydende Medlemmer. Og han havde Æren for, at Kundby Sogns Beboere meldte sig ind i et stort Antal. Det var ogsaa Jens Gregersen, der gik i Spidsen for Opfordringen til Husmand Peder Hansen, Lundby, om at komme til Holbæk og holde Møde i Aaret 1844. Henvendelsen, der var underskrevet af 13 Gaardmænd i Kundby, lød saaleds:

Velagtede Fæstehusmand Peder Hansen
i Lundby!

Undertegnede Gaardmænd heraf Byen tilfredsstille herved en længe følt Trang, idet vi af ganske Hjærte takke Dem, ærede Peder Hansen, for den uskrømtede Iver, hvormed De virker med Ord og med Pen for at fremme Bondestandens Tarv, og idet vi bevidne Dem vor høje Agtelse. Som stadige Læsere af »Almuevennen« have vi følt os særdeles tiltrukne af de af Dem i dette Blad leverede Artikler, thi foruden det, at vi deri have fundet hvad der i det væsentlige ere vore egne statsborgerlige Anskuelser, paa det klareste udtalt, har det været os en sand Glæde at erfare, at ogsaa vor Stand i Dem har tilført den liberale Sag

en lige saa dygtig som nidkær og djærv Forkæmper. At De har havt og nødvendig maa have mange Modstandere især blandt de rigere Klasser, kunne vi let tænke os, thi »Sandheden er altid ilde hørt«, men at De har vundet endnu flere Venner, derom føle vi os overbeviste, og vi anse os forpligtede til at forsikre Dem, at dette i det mindste er Tilfældet i vor Egn. Hvor vi komme hen, bliver Navnet Peder Hansen udtalt med Paaskønnelse, og Ønsket om at stifte personligt Bekendtskab med Dem er meget almindeligt. Iblandt dem, der længe har næret dette Ønske, er ogsaa vi, og vort Ønske er vokset, efter at vi er indtraadt i en Landboforening, der nylig har dannet sig her i Egnen, og som paa nogle faa Undtagelser nær, bestaar af Bønder. Vi indse, hvor gavnlig Medvirningen af en Mand som Dem vilde være, for at bringe denne Forening i det rette Spor, og vi maa derfor højlig beklaage, at den lange Afstand forbyder at se Dem som Medlem af den. Men vi havde tænkt os det muligt at formaa Dem til som Gæst at deltage i vor Forsamling ved et Møde, der vil blive afholdt i Holbæk i Marts; paa en Dag, der bestemmes af Formanden, Hr. Capitain Jespersen fra Grønnebjergsgaarden. Det er da vor Bøn til Dem, at De, saafremt det er Dem muligt, vil bære saavel os selv som vor Landboforening med et Besøg i nævnte Maaned; og vi maa tilføje, at vi med den største Redebønhed ville godtgøre Dem de Udgifter, Rejsen i dette Øjemed foranlediger Dem. Om hvorvidt vi tør vente at se vor Bøn opfyldt, tillade vi os at udsæde undertegnede Jens Gregersen snarest muligt meddelt Underretning, for at vi i bekræftende Fald kunne i Tide tilmelde Dem Mødets Dato.

Kundby pr. Holbæk, den 12. Januar 1844.

Med særdeles Agtelse:

Jens Frederiksen, Sogneforstander.	Jens Gregersen.	Niels Larsen, Sogneforstander.
Niels Nielsen	Lars Olsen.	Andreas Frederik.
Mads Nielsen, Smed i Marke.		Jens Rasmussen, Gmd. i Marke.
Niels Knudsen.	Hansen, Møller i Marke.	Jens Nielsen, Sogneforstander.
Anders Pedersen, Smed.		Hans Nielsen, Sognefoged i Trønninge.

Peder Hansen kom ogsaa til Stede ved Landkommunalforeningens Møde i Gæstgiver Anthons Sal i Holbæk d. 2. April. Og hermed var Indledningen gjort til de opsigtsvækkende Rejser, som Peder Hansen foretog i Holbæk Amt. hvor han jævnlig boede hos Jens Gregeren og gjorde Ture til Tudse Næs og Odsherred. Han skal have haft nogen ydre Lighed med den store Napoleon, hvorfor han ogsaa i Spøg blev kaldt »den lille Napoleon«. Hans Plads som Ordfører var i Smaa-forsamlinger, helst foran Bordenden i Bondens Stue. Her gjorde han sig bedst, og med en vis Betagethed sad hans Tilhørere og lyttede til hans gnistrende Ord. Paa den Maade drev han sin Agitation, snart i et Sogn og snart i et andet. En Gang var han til Stede ved et Møde i Bæks Kro ved Tis Sø, hvor der var mødt Folk helt oppe fra Holbækegnen. Her var det, har en Deltager fortalt, at man bl. a. forærede Peder Hansen en ny Kasket, da den, han havde paa, saa noget medtaget ud. At Peder Hansen paa sine Vandringer i Holbæk Amt kunde bruge vel stærke Ord, naar det gjaldt Bondesagen, synes følgende Historie at bevise: Ved et Politiforhør d. 10. Decbr. 1843*) oplyste Casper Sørensen af Mørke, at da han en Dag havde været ude i Mørkegaards Skov for at hugge Tømmer til sit Hus, der var nedbrændt, kom der en ukendt Mand til ham og spurgte, hvad han bestilte. »Jeg hugger Ragter til mit Hus, som er brændt«, svarede Casper Sørensen. »Ja«, sagde den fremmede, »det er kun i det smaa, men der kan komme den Dag, da det brænder i det store.« Hertil bemærkede Casper Sørensen, at det maatte man bede Gud bevare sig for. Men den fremmede sagde: »Den Tid kan komme, hvis der ingen Forandringer sker i de Forhold, som Bondestanden har ansøgt om.« Og Casper Sørensen forstod det saaledes, som om den fremmede mente, Herregaardene skulde brænde. Da Casper

---

*) I Landsarkivet for Sjælland. Merløse og Tudse Herreders Forhørsprotokol.

Sørensen havde sagt dette ved Retten, blev han paa det alvorligste af Politimesteren opfordret til at sige, hvem det var, eller i det mindste, om han havde nogen Formodning om, hvem den fremmede kunde være. Men Casper Sørensen forsikrede, at han hverken kendte eller havde nogen Tanke om, hvem det var, han havde talt med. Selv var han en gammel Mand paa 73 Aar; han havde kun et Øje at se med, og det saa han endda kun maadeligt med. Men saa meget kunde Casper Sørensen dog oplyse, at den fremmede Person kom fra Frydendal og gik ad Bjergby til. Han var af Middelhøjde og saa ud til at være omtrent 40 Aar gl. Han var iført kort blaa Trøje og lange Lærredsbukser. Paa Dommerens Spørgsmaal, om det ikke skulde være Peder Hansen fra Lundby, svarede Casper Sørensen, at han kendte han ikke, idet han ikke mindedes nogensinde at have set Peder Hansen.

Alt synes dog at tale for, at den fremmede har været Peder Hansen, Lundby. »Mit Maal er at vække Folket til Modstand imod Aristokratiets Grundsætninger«, sagde han ved flere Lejligheder. Og Holbæk Amtmand og Politimestrene var ikke glade ved denne Mands Færden omkring i Amtet. Peder Hansen holdt sig dog strængt paa Lovens Grund — fraregnet visse forvorne Udtalelser. Og Orl Lehmann kunde derfor med stor Styrke ironisere over den Frygt, Embedsmændene nærede for P. Hansen. Orla Lehmann sagde saaledes en gang om Peder Hansens Færd: »Holbæk Amt er et farligt Sted for det danske Kancelli; thi en mægtig ond Aand har lejt sig der; den findes overalt i Amtet og udøver en gruelig Indflydelse allevegne. Dens Navn er Peder Hansen, og han er hundrede Steder paa en Gang. Under Jorden gaar han fra den ene Bondegaard til den anden og hvisker Bønderne tusinde Djævel i Øret.«

Aarene 1844—45 var de store Adressers Tid for Holbæk Amts Gaardmænd og Husmænd. Andragende paa Andragende blev underskrevet og indsendt til Roskilde

Stænderforsamling eller til Kancelliet og Kongen. Spørgsmaalene gjaldt i første Række Retten til Jorden — dette altid omstridte Spørgsmaal i de store sociale Kamptider. Mange Møder blev i den Anledning holdt omkring i Bøndergaardene, men ingen Steder var der vel saa ofte Møde, som hos Jens Gregersen i Kundby. Her blev der oplæst Artikler af det nye Ugeblad »Almuevennen« og af Dagbladet »Fædrelandet«. Saadanne Artikler som dem, der i 1843—44 stod i »Fædrelandet« i Anledning af, at Adellersborg og Tølløse var gjort til Friherreskaber, blev læst og drøftet i lange Tider. Grundtvigs Artikel »En Bonde ovenpaa en Herremand« stod i 1844 som Spidsartikel i »Fædrelandet« og vakte megen Opmærksomhed, hvor den naede hen i Bondekredse.

Enkelte Steder, særlig ved de store Herregaarde, var der fra Gaardmænds og Husmænds Side smaa Tilløb til Uroligheder. Saaledes paa Aggersvold, hvorom Datidens Forhørsprotokoller*) beretter følgende:

En Aften mødte Husmand Ole Ottosen i Høed Husmand Christian Schultz fra Hjembæk. »Naa, Schultz, nu er vi Husmænd, der har været ved Hove i Dag, bleven enige om, at vi skal samles hos Niels Hansen i Marke, thi dette er ikke til at udholde. Jeg kom hjem fra Hove i Aftes mellem 11 og 12, og jeg var der i Morges, inden Klokken var 4, og endda brugte Ladefogden Mund og var færdig at jage mig hjem, fordi jeg kom for silde« (Ole Ottosen havde omtrent $\frac{3}{4}$ Mil at gaa til og fra Hove Morgen og Aften). »Vi vil ogsaa lade de andre vide, at vi vil samles, og vi har lagt over med hverandre, at hvem der ikke møder skal give 1 Rigsdaler. Jeg skal nok møde eller ogsaa betale 1 Rd.«, sagde Ole Ottosen.

»Det var Ret«, svarede Chr. Schultz. »Det kan jeg lide; thi dersom vi blot er enige og staar paa vor Ret, saa kan de ikke helt gøre med os, hvad de vil. Jeg har ogsaa Pligt dage at gøre paa Aggersvold, og der staar i mit Fæstebrev, at jeg skal møde Kl. 4 om Mor-

*) Merløse og Tudse Herreders Forhørsprotokoller i Landsarkivet.

genen og vedblive med Arbejdet til Gaardens egne Folk holder op«.

De to Husmænd blev enige om, at Arbejdstiden burde være fra Kl. 6 Morgen til 7 Aften.

Den bestemte Dag mødte Husmændene saa hos Husmand Niels Hansen i Marke for at overveje, hvorledes de skulde bære sig ad i Henseende til det Andragende de havde indgivet til Godsejeren*) om at blive Selvejere eller Arvefæstere. Da Christian Schultz kom til Stede, var alle Siddepladser i Huset optagne. Han satte sig da paa Bordet og holdt omtrent følgende Tale:

»Det er mig usigelig kært, at vi er bleven enige om at samles. Lad os derfor samle os og overlægge gode Raad og vise Herremændene, at vi er kommen saa vidt, at vi selv kunne udrette noget godt, og at vi ikke have nødvendig at staa under Formynderskab.«

Da Husets Ejer derpaa vilde byde Chr. Schultz et Glas Brændevin, sagde denne, at dersom de ikke kunde samles uden at drikke Brændevin, saa vilde han ikke samles med dem. »Lad os vise Herremændene, at vi er dannede og kultiverede Folk, som kunne samles og overlægge gode Raad.«

Mødet havde imidlertid ikke faaet saa stor Tilslutning, som de mente var nødvendigt for at træffe endelig Bestemmelse. Det blev derfor bestemt, at der skulde holdes et nyt Møde, og Chr. Schultz tilbød da uopfordret sit Hus til Samlingssted. Inden man skiltes, blev der truffet den Aftale, at den, der ikke mødte i Fremtiden, skulde give 1 Rd., der skulde anvendes til et Fond, hvorefter Procesomkostninger og andre saadanne Udgifter i Anledning af Processer skulde tages; men da nogle syntes, at dette ikke kunde lade sig gøre, da de var fattige Folk, blev det vedtaget, at den, der udeblev, skulde have 2 *Slag Tamp af hver Mand*. (Ved de senere Forhør i Politiretten forsøgte Forhørsdommeren bestemt at faa at vide, hvem der var Ophavsmanden til

---

*) General Rothe, Ejer af Aggersvold indtil 1848.

denne sidste Bestemmelse. Chr. Schultz nægtede absolut at have været Forslagsstilleren og kunde heller ikke nævne nogen anden, der først havde givet Anledning til Forslaget.)

Nogen Tid efter samledes Husmændene saa hos Chr. Schultz i Hjembæk. Ved denne Lejlighed oplæste Chr. Schultz af »Almuevennen« nogle af de Taler, der var holdt ved Folkefesten i Ulkestrup d. 30. Juni 1845, og som gik ud paa, at de skulde stille Ryg mod Ryg, Skulder mod Skulder. Idet han derpaa forklarede de tilstedeværende den store Betydning, disse Taler havde, opmuntrede han dem til at gaa samlede til Generalen, for at han kunde se, de var enige. Det blev derefter vedtaget, at de skulde gaa op til Gaarden Aggersvold, saa snart Generalen kom hjem.

Chr. Schultz blev udnævnt til at være en af Ordførerne. Foruden ham valgtes der to andre. Paa Mødedagen oppe paa Gaarden gik disse tre ind hos Generalen, men Kammerherre, General *Rothe* vilde kun tale med to, hvorfor Chr. Schultz blev udvist. Da denne kom ned i Gaarden og meddelte dette, sagde en i Forsamlingen: »Skal vi taale det, at en af vore udvalgte udvises?« Hertil svarede Chr. Schulz, at det maatte de finde dem i.

Da Generalen senere kom ned i Gaarden, klagede Husmændene over, at de ingen Steder havde det mere tyrannisk end paa Aggersvold. Men Generalen gik sin Vej ud af Gaarden, medens Husmændene fulgte efter ham.

»I skal ikke forfølge mig!« sagde Generalen.

»Det gør vi heller ikke«, ytrede Chr. Schultz; »vi er blot nødt til at skulle samme Vej som Generalen, naar vi vil hjem.«

Disse Sammenkomster og Møder paa Herregaardene i Holbæk Amt gav Anledning til en Mængde Forhør ved Politiretterne. Her blev der hele Tiden sagt »du« til Husmændene, men »De« til Skriverdrengen. Mange interessante Oplysninger angaaende Bondebevægelsen

giver disse Forhør, saaledes som de er nedskrevne i Forhørsprotokollerne.*)

Da Chr. Schultz blev spurgt om, hvad det var for en Vise, han havde sunget paa Aggersvold — to Gange havde Forvalteren Hoffmann Bang forbudt ham at synge — nævnte han Begyndelsen paa Sangen:

Sejr eller Død,
Liv eller Brød,
Jesus Kristus led uskyldig,
jeg vil ogsaa lide uskyldig.

Jens Gregersen var i disse urolige Aar overordentlig virksom, hvor en hjælpende Haand tiltrængtes. Han var Skolelærer *Gleerups* haandgangne Mand i Landkommunalforeningen og en trofast Arbejder i de mange Udvalg, som han valgtes ind i. Og som Selvejer kunde han trygt byde sit Hjem til, naar det gjaldt Møder og Sammenkomster i Bondesagen. Da Ulkestrupfesten skulde afholdes d. 30. Juni 1845, traadte Jens Gregersen til som Indbyder. Ikke mindre end 15 af 41 Indbydere var fra Kundby Sogn, et Vidnesbyrd om, at den almene Sans var stærkt fremme her. D. 11. Oktober samme Aar holdt Landkommunalforeningen et meget vigtigt Møde i Holbæk, hvor blandt meget andet det blev vedtaget at nedsætte et Udvalg, der skulde undersøge *Fæstevæsenet* rundt om paa Godserne. Dette vakte stor Opsigt. Ind i dette Udvalg satte man Jens Gregersen, der blev en Slags Formand for Udvalget.**)

Imidlertid gjorde Regeringen et alvorligt Forsøg paa at kvæle den unge Bondebevægelse. D. 8. November 1845 udsendte Kancelliet det berygtede Cirkulære, der siden er bleven saa historisk bekendt. Heri blev det

*) Merløse-Tudse Horreders Forhørsprotokoller for Aarene 1843—46.

**) »Almuevennen« og »Fædrelandet for 1845.

forbudt den danske Bondestand at holde Forsamlinger uden Politiets Tilladelse. Og det blev ubetinget forbudt Bønderne at holde Møder i Købstæderne eller deltage i nogen saadan Forsamling udenfor det Sogn, hvori en^s hver boede. Herredsfoged, Justitsraad *Lyngø* i Holbæk sendte desuden med Bondecirkulæret følgende Skrivelse til sine Sognefogder:

Foranstaaende Cirkulære, som Sognefogden snarest muligt ville bekendtgøre ved Sognestævne og paa anden hensigtsmæssig Maade, har Sognefogden at paase bliver overholdt paa det nøjs^s agtigste. Hvad de omhandlede Forsamlinger angaar, da vil en^s hver Tilladelse, der af mig bliver given til disse, være at forevise Sognefogden, forinden den afbenyttes, og maa Sognefogden derefter indfinde sig i Forsamlingen og vaage over, at Forhandlingerne ikke angaar noget ulovligt, og at ingen udenfor Sognet deltager i samme, da Forsamlingen eller — hvis de fremmede ej vil begive dem bort, eller hvis Sognefogeden ej ved Forestillinger kan forhindre, at de ulovlige Forhandlinger forst^sættes — maa opløses af Sognefogden, hvorefter jeg maa underrettes om, hvad der er passeret. Dersom nogen af de Personer, der rejse omkring i Landet for at ophidse Bondestanden paa den i Cirkulæret omtalte Maade, skulde ankomme til Sognet og fremdeles udvise en saadan Virksomhed, hvad enten det sker ved at indfinde dem i Forsamlinger eller ved at rejse omkring til Enkeltmand, da vilde Sognefogden anholde dem og lade dem transportere til mig. Forøvrigt er det naturligvis en Selvfølge, at Sognefogden, hvis der holdes Forsamlinger uden min Tilladelse, har at opløse dem og derefter straks underrette mig derom.

Det bemærkes, at enhver Tilladelse, der af mig bliver given til Forsamlinger, vil efter Afbenyttelsen være at indlevere til Sognefogeden, som derefter har at tilbagesende mig samme, og at Forsamlinger, der holdes, uden at Tilladelsen er forevist Sognefogden, maa behandles, som om der aldeles ikke var meddelt Tilladelse til samme.

Meerløse og Tudse Herredskontor, d. 20. Novbr. 1845:

Lyngø.

Da denne Politiskrivelse tilligemed Cirkulæret var udsendt, blev der i store Dele af Holbæk Amt trange Tider for Forsamlingsfriheden. Men heldigvis varede det ikke saa længe. Dertil var Cirkulæret i sig selv for urimeligt. Den jyske Bonde *Ole Kirk* traf det rette,

da han efter Cirkulærets Udstedelse skrev: „Tænker vor gode Regering da allerede paa at standse Udviklingen, eller er den bange for at høre Sandheden?“

Da Jens Gregersen som Formand for Fæsteudvalget sidst i November samme Aar henvendte sig til Hr. Lyngge for at erholde Tilladelse til at samle sit eget Sogns Beboere, hvem han vilde forelægge 7 Spørgsmaal, fik han det Svar af Justitsraaden, at en Tilladelse kunde ikke gives. De 7 Spørgsmaal lød saaledes:

1. Er al forhenværende Fæstejord endnu bortfæstet, eller er den indlagt under Hovedgaarde, udlejet eller bortforpagtet?
2. Hvorledes overtages Fæstestederne? Maa Fæsterne i Almindelighed selv sætte Fæstestederne i Stand, forinden de overleveres dem af det lovbefalede Tilsyn?
3. Hvor stor har Indfæstningssummen og Landgildet været for en 20—30 Aar siden, og hvor store er de nu?
4. Er der Familier, som ligger hen uden at kunne faa Bolig og komme i Næring og Levevej af Mangel paa at kunne faa Jord enten i Fæste eller tilkøbs, uagtet de er i Besiddelse af nogenlunde Midler dertil? Hvor mange Familier bo sammen i en Beboelseslejlighed?
5. Er Fæstejord taget ind under Hovedgaarden, uden at der derfor er sket Afdrag i vedkommende Fæsters Hartkorn og Afgifter? Svarer Fæsterne Afgift af den Jord, der er taget fra Fæstestederne, og hvorpaa der er bygget Huse?
6. Har man Eksempler paa, at Fæstebondens Børn er af Godsejeren nægtet Fæste paa deres Forældres Steder?
7. Har man Eksempler paa, at Fæstesteder, som enten ganske eller for en Del have være hoverifrie, atter er bleven hoveripligtige eller er paalagt større Hoveri?

D. 27. November var Jens Gregersen i Forhør i Holbæk i Anledning af, at der havde været Forsamling hos ham d. 16. November. Jens Gregersen indrømmede, at der havde været holdt Møde hos ham, men han benægtede, at han paa den Tid skulde have kendt noget til Cirkulæret af 8. Novbr. Der havde ingen udensogns Folk været til Stede. Skolelærer Rasmus Sørensen fra Venslev, der havde været i Besøg hos ham, var afrejt samme Morgen. Mødet havde kun drejet sig om Brand

assurancesagen. Han benægtede at have modtaget nogen Betaling for Beværtning, og for saa vidt han havde beværtet nogen, var det sket gratis.

Da Jens Gregersen sammen med flere Bønder d. 27. December var samlet hos Gaardmand Christen Christensen i Svinninge for at stifte en Brandassuranceforening, mødte Justitsraad Lyngge selv og forbød Mødet. Og da nogle af de tilstedeværende bagefter lod sig beværte paa Stedet, og en Del fortsatte Mødet hos Jakob Nielsen, Saaby, i Sørslev, gav det Anledning til en Række Politiforhør, hvorefter Skolelærer Rasmus Sørensen idømtes en Bøde paa 50 Rigsdaler, medens Gmd. Jakob Nielsen Saaby slap med 10 Rd., og 16 andre Bønder idømtes hver en mindre Bøde.

Politiforhør kom nu for en Tid til at høre til det almindelige hos de vaagne Bønder. En Lørdag Eftermiddag i November fik Gaardmand Peder Jensen, Aagerup ved Holbæk, Bud om komme til Holbæk næste Formiddag, da Politimesteren, Justitsraad Lyngge, vilde tale med ham. Peder Jensen rejste ogsaa derud Søndag Formiddag og meldte sig hos Justitsraaden, der straks tog ham i et privat, men skarpt Forhør. Peder Jensen blev indtrængende anmodet om at fortælle, hvad der var foregaaet ved Landkommunalforeningens Møde i Holbæk d. 11. Oktbr., hvem der havde været med, hvad de havde talt om, hvad de vedtog o. s. v.

D. 12. Februer 1846 blev ved Retten i Holbæk en hel Række Mænd idømt Bøder à 10 Rd. for ved Møder at have beværtet de fremmede med Mad og Drikke. Blandt de dømte var Sognefoged Hans Kristensen, Ondløse, Hmd. Chr. Schultz, Hjembæk, Smed Lars Andersen, Ondløse, Gmd. P. Jeppesen, Ondløse, Gmd. Jens Rasmussens Enke i Høed, Gmd. Peder Nielsen, Hjembæk, Gmd. Jens Rasmussen, Hjembæk, o. fl. Det var ikke saa underligt, at Folk i de Dage blev tvivlrådige med Hensyn til, hvad de maatte og hvad de ikke maatte foretage sig. En Bonde i Holbækegnen fik det spøgefulde Indfald at forespørge Politimesteren, om det var

ulovligt og stridende mod Novembercirkulæret, at der Dagen i Forvejen hos ham havde været en Forsamling af Bymænd for at syne deres Byorne!

Da 23 af Amtets Bønder med Jens Gregersen i Spidsen i Foraaret 1846 udstedte en Opfordring til hele den danske Bondestand om at samle Penge ind til Dækning af »Fædrelandet«s mange Bøder i Anledning af Artikler om Bondesagen, blev der atter Politiforhør. D. 1. Juli gav Kancelliet Holbæk Amtmand en Ordre, hvorefter der skulde optages Politiforhør for at udfinde, hvem der fra først af havde fundet paa denne Indsamling. D. 1. August mødte Jens Gregersen, N. H. Nielsen, Løserup, o. fl. for Politiretten i Holbæk. N. H. Nielsen forklarede, at han havde underskrevet Opfordringen en Dag, han var i Jens Gregersens Gaard, men hvilken Enkeltmand, der havde forfattet Opfordringen, det anede han ikke. De indstævnte Bønder var enige om, at de i Grunden allesammen var Indbydelsens Forfattere og kun havde ladet en Enkeltmand afskrive den; men ham vilde de ikke nævne, da de ansaa det for en ren Tilfældighed, at det var bleven ham og ikke en anden. Dette gav atter Anledning til en ny Række Forhør for at finde denne Afskriver, og tilsidst blev det ved Forhør i København oplyst, at Afskriveren var Frederik Barfod.

D. 6. April 1846 holdt Landkommunalforeningen Møde i Holbæk, hvor henved 250 Bønder var til Stede. Det blev en bevæget Dag, da Politiet forbød Mødet, og Holbæk Borgervæbning rykkede frem bevæbnet med Geværer. *Gleerup* protesterede som Foreningens Formand imod denne Indskriden, og en Klage over det passerede blev forsynet med 164 Underskrifter og indsendt til Kongen ved Jens Gregersen, Kundby, P. Rasmussen, Kidserup, og Casper Jørgensen, Ulkestrup. Men da disse tre Mænd d. 20. April henvendte sig til Kongens Kabinetssekretær, Kammerherre Tillisch. for at faa Adgang til Kongen, tog Kammerherren meget koldt imod dem, idet han sagde, at de gjorde bedre i at passe deres

Dont hjemme, pløje, saa og høste, og saa lade Regeringen sørge for det øvrige. De havde, efter hans Mening, gjort bedre i at give 4 Skilling i Postpenge for Klagens Indsendelse end at spille deres Tid med at rejse den lange Vej. Han vilde hverken modtage deres Klage eller gøre noget for at skaffe dem Audiens hos Kongen. De tre Bønder var alligevel ikke mere forkytte, end at de mødte i Audienssalen paa den Tid, Kongen plejede at tage imod. Men det nyttede ikke; de fik ikke Lov til at komme ind hos Kongen.

Paa lignende Maade gik det med et andet Møde i Holbæk d. 14. April. Det blev forbudt af Borgmester, Justitsraad Pedersen. Ogsaa denne Gang blev der ved Jens Gregersen, Gleerup og N. F. Jespersen, Grønnebjerg, indgivet Klage til Kongen. D. 27. Maj — 15 Dage efter, at Bondecirkulæret af 8. November var taget tilbage — kom Kongens Resolution, der lød saaledes:

Da Vi finde, at der ifølge Vort danske Cancellis Cirkulære af 8. November f. A. har været Grund for Politimesteren til at forbyde Afholdelsen af indbemeldte Møde af Landkommunalforeningen for Holbæk Amt, vil denne Besværing bortfalde, og ville Vi have vedkommende Politimester indskærpet fremdeles overensstemmende med Vort allerhøjeste Reskript af 12. d. M. at have særdeles Opmærksomhed henvendt paa bemeldte Forenings Virksomhed.

Christian Rex.

Det var efter disse gentagne Afslag, at Jens Gregersen sagde paa sin sindige og rolige Maade: »Ja, maa vi ikke samles til Møder i Holbæk, saa kan vi samles hjemme hos mig!«

D. 26. November 1845 havde Gleerup paa Landkommunalforeningens Vegne indsendt en betydningsfuld Skrivelse til Prokurator B. Christensen og Kammerraad Drewsen. Den var undertegnet af Gleerup og 8 Bønder, deriblandt Jens Gregersen, og lød saaledes:

At en grundig og omfattende Undersøgelse af vore Landboforhold vil være en nødvendig Betingelse for disse Forholds heldige Ordning, maa være indlysende for enhver, som har Sind og Sands for Tidens Krav i denne Retning. Da De, højtærede Herrer! derfor til sidste Roskilde Stænderforsamling indkom med Forslaget om en Landbokommissions Nedsættelse, hvis Hverv skulde være at undersøge Landboforholdene, som de faktisk bestaa, og derefter fremkomme med Forslag til deres Reorganisation, kunde det ikke andet end vække den største Glæde og Anerkendelse hos Bondestanden, ligesom Forslagets Skæbne i Stænderforsamlingen maatte vække alvorlig Bedrøvelse og Misshag. Nødvendigheden af en Undersøgelse paatrænger sig imidlertid alvorligere Dag for Dag, men da hverken Stænderne eller Regeringen synes at ville tage Forholdsregler i saa Henseende, saa indser Landkommunalforeningen, at Bondestanden maa handle selv og selv gøre de fornødne Skridt til denne for Stænden saa vigtige Sags Fremme. Til dette Øjemeds Opnaaelse kender Foreningerne intet bedre og hensigtsmæssigere end det, der er fremsat i en Artikel om Landboforholdene i Bladet »Fædrelandet«*), nemlig: at der dannes en stor Landboforening for hele Landet, for at erhverve omfattende og nøjagtige Oplysninger samt i de, i bemeldte Artikel paapegede, som i andre didhenhørende Retninger, og — vi tilføje — som forøvrigt havde at stille det som sin Opgave: at arbejde og virke for Bondestandens Emancipation og lige borgerlige Ret med de andre Samfundsklasser — først da vil der kunne bringes Overensstemmelse, Plan og Kraft ind i Bestræbelserne for en Udvikling af Bondens Forhold, og først da ville disse Bestræbelser kunne bringe Frugt.

Men for at en Forening som den her antydede kan komme i Stand og udvikle sig, er det nødvendigt, at Mænd, der er i Besiddelse af Bondestandens uindskrænkede Tillid, sætte sig i Spidsen. Landkommunalforeningen, i hvis sidste Møde d. 11. f. M. Sagen kom under Diskussion, besluttede enstemmig at henvende sig til Dem i denne Henseende, da Foreningen ingen kender, der i den Grad som De ejer Bondens Tillid. Undertegnede blev det overdraget at udføre denne Forenings Bestlutning.

I den Forudsætning, at de højtærede Herrer deler de Anskuelser, som her er fremsatte, betræffende Nødvendigheden og Vigtigheden af en saadan almindelig Landboforenings Oprettelse, er det derfor, at vi paa Landkommunalforeningens Vegne henvende os til Dem med Bøn og Anmodning om, at De i denne Sags Tjeneste, hvis trofaste Forkæmpere De er, ville til den danske Bondestand fremkomme med Plan og Indbydelse i den her om-

---

*) »Fædrelandet« for 13. September 1845, Nr. 1990, Spalte 15952.

handlede Henseende. Landkommunalforeningen indser fuldt vel, hvilke Opofrelser af Tid og Kræfter den forlanger af Dem; men Øjeblikkets Alvor, som ikke kan være Dem ubekendt, og hvorom Foreningen for sin Kreds kan aflægge bestemte og sandfærdige Vidnesbyrd, har været en stærk og tvingende Opfordring for den til dette Skridt; — og ligesom Foreningen er overbevist om, at den har handlet i Bondestandens Interesse, saaledes tror den ogsaa at turde formene, at den herved har talt ikke alene i sit eget, men i Bondestandens Navn.

Landkommunalforeningen i Holbæk Amt, d. 7. November 1845.

Gleerup.	N. F. Jespersen.	Jens Gregersen.
Ole Jensen.	Niels Hansen Nielsen	Jens Nielsen.
Casper Jørgensen.	Hans Jensen.	Lars Olsen.

Allerede i December imødekom B. Christensen og Drewsen de ni Mænds Opfordring ved at udsende en almindelig Indbydelse til at danne en Forening for hele Landet. Foreningen skulde kaldes for »Bondevennernes Selskab«. Og Aaret efter, d. 5. Maj, blev ved en Sammenkomst i Holbæk Foreningen stiftet. Den fik selvfølgelig straks stor Tilslutning fra Holbæk Amt, men sit Virkefelt havde den over hele Landet, og da Foreningen var størst og kraftigst, havde den 18,000 Medlemmer.

Der blev arbejdet i »Bondevennernes Selskab«. Det har man let ved at anerkende nu saa mange Aar efter. Hele det store Arbejde, der gjordes i Selskabet i Aarene 1846—50, minder i mange Maader om det maalbevidste og energiske Arbejde, der i vore Dage er øvet i den danske Vælgerforening i Sønderjylland. Blot et Eksempel skal fremdrages. D. 15. Marts 1847 udsendte Bestyrelsen for Selskabet 69 Spørgsmaal til sine Distriktsformænd, for at Landboforholdene kunde blive tilstrækkelig oplyste, og for at Godsejerne kunde se, at Bonderøret langt fra var saa ubetydeligt eller tilstrækkelig oplyst, som flere af disse Godsejere i Roskilde Stænderforsamling havde paastaet med den største Frimodighed. 21 af disse Spørgsmaal gjaldt Fæstets og Selvejendomsforholdene, 15 var om Skattevæsenet, 12 om Hus

mændenes Stilling, 5 om Værnepligten, og 11 tog Sigte paa Skolespørgsmaalet; de 5 første af disse lød saaledes:

1. Hvem kalder Skolelæreren i Distriktets Sogne?
2. Hvor mange Børn findes der i Distriktets Skoler?
3. Er der indført nogen Slags Undervisning for den konfirmerede Ungdom?
4. Hvilken Udsigt vilde i Egnen en højere Bondeskole have?
5. Lader det sig gøre som foreløbig Foranstaltning at tilvejebringe en Forening, der understøtter begavede Bønder sønner, der vil være Elever paa Rødding Højskole?

Hvilket stort Arbejde har der ikke paahvilet Distriktsformændene ude i Sognene! Men der blev taget fat med Mod og Lyst, og mange Oplysninger om Forholdene i Bondestanden blev skaffet tilveje og brugt som et ypperligt Vaaben i Kampen for Stændernes Ligestillelse.

Ved en Fest i Holbæk d. 6. April 1847 til Ære for Balthazar Christensen overrakte Jens Gregersen ham et meget smukt Sølvservice fra Bønder i Holbæk og Sorø Amter, Og paa sin sindige Maade udtalte Jens Gregersen sig i nogle hjertelige Ord til Hædersgæsten. Det var, sagde han, ikke nogen Hædersgave, de kom med, som Løn for den haarde og besværlige Kamp, B. Christensen havde ført for dem; thi de vidste godt, at hans Hæder derved hverken blev større eller mindre. Den overrakte ham heller ikke som nogen Løn eller Betaling for udført Arbejde. Derimod overrakte de ham dette som et ringe Bevis for Venner og for Fjender paa, at dog en Del af Bondestanden paaskønnede, hvor uendelig meget han havde udrettet for dem. — Det var ved den samme Fest, at en Husmand, Rasmus Andersen fra Syvendekøb, stod op og takkede Landkommunalforeningen, fordi den havde vedtaget, at Husmændene frit kunde overvære dens Møder. Hidtil havde Foreningen holdt sine Møder hos Gæstgiver Schulsted i Holbæk, men Mødet her d. 6. April blev det sidste,

da Gæstgiveren den Dag generede dem, der nok vilde høre Talerne, men ikke spise, ved at raabe: »Herud med jer, der ikke spiser!« Fra den Tid af holdt Bønderne deres Møder paa »Mellerupgaard.«

Samme Aar begyndte Folkefesterne igen paa Ulkestrup Banker, efter at de havde været forbudt i 1846. D. 16. Juli 1847 var der samlet 6000 Mennesker paa Festpladsen, men Justitsraad Lyngge havde af Kancelliet faaet Ordre til at overvære Festen. Justitsraaden forholdt sig dog stille under Talerne, indtil Skolelærer Rasmus Sørensen fik Ordet. Da spurgte Lyngge ham, om han vilde tale Politik. »Nej«, sagde Rasmus Sørensen, »jeg vil tale om, hvordan et godt Forhold skal være mellem Forældre og Børn.« Ja saa mente Justitsraaden, det nok kunde gaa an, han fik Ordet.

Kort før denne Fest fandt Sted, havde Jens Gregersen i Forening med to andre Gaardmænd rettet en Opfordring til deres Standsfæller om i Forening at offentliggøre, at fra d. 20. Juni vilde de tiltale enhver med »du«, »han« eller »I«, som tiltalte dem saaledes. Jens Gregersen fandt, at Bønder og Husmænd mere end nok havde taalt Til sidesættelse og Ringeagtelse af Herremænd, Købstadsfolk og Embedsmænd. Bønder blev ofte, naar de kom for Retten, skældt ud for Klods, Fæ, Kvæg og altid tituleret med »du« selv af den ringeste og yngste Skriversvend. Naar Godsforvalteren paa sit Herskabs Vegne mødte i Sogneforstanderskabet, sagde han rask væk »du« til alle Bønderne (»Hvad siger du, Peer?«). Men hverken Skriversvenden eller Godsforvalteren tog imod et »du« igen. Da en Husmand paa Adelsborg i 1847 sagde »du« til Gartneren, blev Husmanden ved Dragsholm Birk for Til sidesættelse af den Agtelse, som skyldes foresatte, dømt til at betale 2 Rd. i Mulkt og at udrede Sagens Omkostninger. Og da en anden Husmand i Holbæk Amt en Dag kom ind paa Godskontoret for at betale Afgifter, hændte der noget, der tydeligt viser, hvordan der kunde fares frem mod Landboere saa sent som i Fyrrernes Dage.

Denne Husmand saa nemlig, da han fik Skattebogen udleveret, at der stod 7 Mark (2 Kr. 33 Øre) mere, end han plejede at betale. Han stod lidt og grundede over dette. Da siger Godsforvalteren: »De 7 Mark er til Branddirektionen for Omtaksation af Huset.« Husmanden tillod sig i Ærbødighed at bemærke, at Branddirektionen ikke havde været hos ham for at taksere; det vilde han gøre Ed paa. Da sprang Godsforvalteren op og kaldte Husmanden for en Slyngel og Æsel. »Tror du, jeg tager mere, end jeg skal?« raabte han, og i det samme gav han Husmanden et vældigt Slag i Ansigtet, idet han tilføjede: »Vil du have én til?« Til alt Held var Husmanden mere sindig og fornuftig end Godsforvalteren. Han huskede paa, at han kun var Husmand, og gik derfor fra Godskontoret med den Lussing, han havde faaet. Men han glemte aldrig denne Hændelse. *)

Omtrent ved samme Tid var det, at Jens Gregersen indledte Bekendtskab med flere af de Bønder rundt om i Landet, der var bekendte for deres Optræden i Bondesagen. I »Fædrelandet« og »Almuevennen« lagde Jens Gregersen flere Gange Mærke til Artikler, der var undertegnet med »En Sogneforstander fra Ringstedegnen«, og ved at forhøre sig for hos Redaktionen fik han snart at vide, at vedkommende Forfatter var Boelsmd. *Lars Hækkerup* fra Veterslev. Denne skrev kvikt og ramende om flere Forhold i Bondestanden og udgav ogsaa senere et Par selvstændige Smaaskrifter om Danmarks politiske Stilling i 1848. I en af sine Artikler i »Almuevennen« skrev han 1847: »Vore folkelige Institutioner er endnu i deres Barndom, men Barndommen maa engang ophøre, den vil gaa over til Manddom, og med Manddommen vil komme *Myndighed*. Og kan vi end ikke glæde os over, at denne Myndighed vil ind-

---

(* Efter »Almuevennen«.

træde i vor Tid, saa maa vi trøste os med, at vi skal efterlade den til Efterslægten, som den bedste Arvedel, vi kan skænke den i den kommende Tid. Derfor, kære Venner! lad os alle hver i sin Kreds, hver efter sine Evner, bidrage til, at de kæreste, vi har her paa Jorden, *vore Børn*, uddannes til saadanne Mennesker, at de i en kommende Tid kunne møde paa de Pladser, hvortil vi andre mangle Evne.«

Tre andre Bønder udenfor Amtet, som Jens Greger~~s~~ sen ogsaa indledte Bekendtskab med, var *Mads Hansen*, *Rasmus Bjerg* og *Niels Kristoffersen*, alle fra Langeland. Det var dygtige og oplyste Bønder; de baade skrev og talte godt for sig. Rasmus Bjerg sagde engang: »Jeg elsker min Stand over alt uden dog at være blind for dens Fejl; og det er min hele Stræben at bidrage til dens Vel, saa meget som mine ringe Kræfter formaar det.« Og han føjede til: »Borgerlig Frihed kan ikke finde Sted uden aandelig Frihed og bør ikke erhverves ved Krænkelse af noget Menneskes Rettigheder.« — Niels Kristoffersen var Gaardmand i Torpe ved Rud~~s~~ købing. Da han 1847 byggede sig en ny Stuelænge, blev Rejsegildet fastsat til d. 20. Juni (Stavnsbaands~~s~~ løsnings~~s~~ Dagen) med Indbydelse til alle om at komme til en Folkefest med Taler og Sang, Ved det store Bondemøde i *Ringsted* d. 25. Oktober 1846 havde han talt kvikt og varmt. Han sagde bl. a.: »Det hænder ret ofte, naar Bønder vil sammen i offentlige og almene Anliggender, at Konerne sætter sig derimod og gør alt for at forhindre saadant, og mange Mænd lader sig da, dels af Frygt, dels af Kærlighed, afholde fra at deltage i det, de dog selv finder godt og priseligt. Men der kan ogsaa nævnes Eksempler paa det modsatte. Da der paa Langeland blev talt om denne Ringstedrejse, var der en Dannekvinde, der sagde til sin Mand: »Rejs du i Guds Navn til Ringsted og gør, hvad du kan, for at vi eller dog i alt Fald vore Børn kan komme under friere og bedre Vilkaar.« Niels Krisioffersen bad For~~s~~

samlingen om at mindes denne Dannekvinde og alle andre, der tænkte som hun. —

Men inderligst og af størst Betydning for Jens Gregersen var hans Venskab med *Gleerup*. Og Gleerup fra sin Side tænkte aldrig i sine senere Aar paa Holbæk Amt, uden at han maatte mindes Timerne, han havde haft sammen med sin usvigelige og trofaste Ven Jens Gregersen. Det var Gleerup, der ved det store Møde i Ringsted blev prist af B. Christensen som den, der havde ledet Bonderøret saaledes, at det ikke kom paa Afveje. Men da Gleerup i sin Takketale bagefter omtalte de forskellige Aarsager til Bonderøret, nævnte han ogsaa den, at en Bonde for 50 Aar siden var bleven saaledes mishandlet af en Herremand, at Bondens Søn, der var til Stede ved Pryglescenen, havde sagt, at intet Plovbæst havde nogensinde faaet saa mange Frygl, som hans Fader den Gang fik. »Det har denne Søn aldrig kunnet glemme«, sagde Gleerup, »og han har derfor søgt at vække sine Standsfæller til lovlig Modstand mod alt anmassende Overherredømme af den ene Stand over den anden, og det var lykkedes ham, idet han nu havde mange ligesindede, der arbejdede med ham paa statsborgerlig Grund.«

Da Gleerup d. 6. April 1847 talte i Holbæk, sagde han: »Jeg betragter dette Sted, Holbæk Amt, som min politiske Skole; thi her har jeg faaet Øje og Sans for offentligt Liv. Forsamlingen véd — baade de, der er Bønder, og Ikke-Bønder — at de, som har taget nogen Del i det offentlige Liv, der havde begyndt at røre sig her i Amtet, har maattet døje en Del. Først havde man leet ad dem, saa havde man skældt dem dygtigt ud, — da det ikke vilde hjælpe, havde man sat dem i et Slags Ban, og endelig viste de os Bajonetterne, — rigtignok ikke saa grumme mange, men dog alle dem, man havde.«

»Det er et godt Tegn paa Bondestandens Sundhed, at Landboforholdene føles for snævre«, sagde Gleerup. »thi de nuværende Landboforhold er at ligne ved en Kjole, der er afpasset efter et forhutlet, forkuet og ned-

brudt Legeme, og som derfor nu, da Legemet er blevet sundt og fyldigt, alene af dets Tryk maatte sprænge Sømmene og tilsidst ganske sprænges. Jeg vil ikke prædike Nyhedssyge, denne ubesindige Higen efter og Lyst til alt, kun fordi det er nyt; jeg vil ikke opfordre til Fordom mod det gamle; *Hæder over det gamle! deraf udspringer det nye!* men jeg vil minde om, at man maa have et vaagent Øje og et aabent Sind for, hvad *godt nyt* Tiden bringer, for ellers løber Tiden fra os, og den er svær at indhente. Det er netop i vor Tid, at store og vigtige Spørgsmaal for Bondestanden skal afgøres. Aabn derfor Øjet og aabn Sindet hverken for det nye eller gamle, men for det *rette og sande*. Vent ikke paa, at man skal paatvinge Jer det gode. *I maa selv gribe Klenodiet;* husk paa, at I ikke handle for Eder selv alene, men at I ogsaa afgøre Eders Børns Skæbne. De ville maaske engang raabe Ak og Ve over Eder, dersom I nu lukke Øje og Sind for, hvad der rører sig omkring Eder. Og tro for al Ting ikke, at I hædre enten Jer selv eller Eders Fædre ved at gaa den gamle Vej, naar den ny og bedre Vej maaske ligger ved Eders Side. Derfor, mine Venner! et aabent Øje og et aabent Sind for, hvad godt nyt Tiden fører med sig!«

Saadanne Udtalelser af Gleerup faldt i god Jord hos Jens Gregersen og blev husket længe.

Da Aaret 1848 oprandt, var Bondevennernes Selskab en ret kampdygtig og betydelig Hær. Det var Jens Gregersen, der tilligemed Ole Jensen, Stiftsbjergby, og Lars Hækkerup, Veterslev, i Januar udstedte Indbydelsen til Bondestanden om at samles i København til fælles Optræden overfor den nye Konge. Og ved Bøndernes Møde i København d. 13. Februar var Jens Gregersen med til at bifalde, at almindelig og lige Valgret blev opstillet som Bondestandens Krav til en

ny Forfatning. I dette store Aar kom Jens Gregersen til, hjemme som ude, at vise, hvor dybt Fædrelandets Vel laa ham paa Hjerte. D. 29. Marts var han med til et Møde i Holbæk, hvor det blev vedtaget at yde til Hæren 1 Hest for hver 50 Tdr. Harthorn og at indføre frie Vaabenøvelser hjemme i Sognene.

To Dage senere. d. 31. Marts, samledes Kundby Sogns bosatte Mænd i Kundby Skole efter Ombud af Skolelærer Fog, der var Jens Gregersens Meningsfælle og meget gode Ven. Skolelærer Fog gjorde Forsamlingen bekendt med Mødets Hensigt og oplæste et smukt »Opraab til danske Bønder«, som han selv havde forfattet. Der blev stillet 5 Heste frem, forsynet med nye Dækkener o. s. v.. og 3 Mænd blev udvalgt til at føre Hestene til København og aflevere dem i Husarkasernen til Krigsministeriets Disposition. Der indsamledes en Pengesum paa 700 Rigsdaler. Den glædeligste Beredvillighed til at bringe Ofre for Fædrelandet viste sig overalt. Selv Husmænd, der sad i knappe Kaar, tillige med Tjenestefolk og Børn, bragte deres tidt ikke ubetydelige Skærv. 5 frivillige fra Kundby Sogn meldte sig til Hæren. Da alt dette var i Orden, bad Gleerup, der tilfældig var kommen til Stede, om Ordet. Først oplæste han »Bondevenneselskabet«s Opraab af 23. Marts, hvori det hedder:

»Saa længe Fædrelandets Tilværelse trues, er Fædrelandets Forsvar det vigtigste. Opsættelse af Bondestandens særegne Fordringer er nødvendig. Først naar Danmarks Bestaaen helt og udelt er sikret, først naar dets Grænser er betrygget, først da er den Vold sat, bag hvilken der med Ære kan leves i Fred, det Værn rejst, under hvis Beskærmelse Landet kan bygges ved gode Love.

. . . . I denne Prøvelsens og Anstrængelsens Tid maa Bondestanden saavel ved store Ofre som ved højtsindet Selvfornægtelse vise sig værdig til den Frihed og Lighed med de øvrige Stænder i Staten, som Be-

styrelsen fordrer, og som den med Guds Hjælp i en ikke fjærn Fremtid skal vide at opnaa for den.«

Derefter gav Gleerup en paa hans Maade ypperlig Fremstilling af Tidens nærmeste Forhold og Begivenheder.

I et senere Møde i Kundby, d. 9. April, blev der dannet en Væbnings-Komité for Kundby, Gislinge, Hjembæk og Svinninge Sogne, efter at Skolelærer Fog havde opl st følgende Opfordring:

»Bondestanden vil helst bringe sit Offer for Fædrelandet frivilligt, og vor frisindede Regering vil ogsaa helst modtage Folkets Bistand som frivilligt Offer.

. . . . det anses for højst fornødent, at alt vaabenf rt Mandskab ved Hjemmene indøves til Landets Forsvar. Landets Forsvar betros sikrest til Frivillige. Derfor har Krigsministeren ikke givet Embedsmændene Ordre til at ordne vor Indøvelse, men han har henvendt sig til Folket selv, for paa den Maade at faa oprettet et frivilligt, trofast og stærkt Land- og Kystforsvar.

Men Tiden er kostbar. Lad os derfor uden Ophold lægge Haand paa Værket, overensstemmende med de Vink, vi har modtaget igennem »Bondevennernes Selvskab« og Kaptajn Jespersen, Gr nnebjerggaard. I intet Tilfælde er Orden og Enighed nødvendig som i det, der angaar Landets Forsvar.«

Kort Tid efter kunde man i Kundby se frivilligt Mandskab deltage i Vaabenøvelser. Der var en egen Fællesskabsfølelse oppe imellem Sognets Beboere i de Dage, og den gav sig Udtryk paa flere Maader. Ogsaa i Soldaterbreve til Hjemmet giver denne mægtige Stemning sig til Kende. I Allens »Breve fra danske Krigsmænd 1848—50« vil man finde 3 saadanne Breve fra Soldater, hjemmehørende i Kundby Sogn. I et af disse staar der:

»— Min Herre, Kammerjunkeren var den første, som stormede frem mod Skandserne, og jeg, jeg var den første, som fulgte ham. Jeg havde lovet at følge ham, og jeg holdt mit Ord,

indtil jeg ikke kunde mere. Jeg fulgte ham ind i Skoven, en Kugle ramte mit højre Knæ, men, kære Moder, vær glad og lad os forenede takke Gud, jeg ingen videre Skade fik. Kuglen var enten mat, eller den først var slaaet imod et Træ og ved Tilbagefaldet havde ramt mig. Skønt jeg straks efter mærkede, at min Skade var ubetydelig, kunde jeg dog ikke længere følge. Aldrig, aldrig glemmer jeg denne Stund. Kammerjunkeren greb min Haand, Taarer perlede i hans Øjne, og smertede mig langt dybere end mit ubetydelige Saar.«

Men i de samme Aprildage var det, der blev Uroligheder paa nogle sjællandske Herregaarde, hvor Omegnens Beboere — efter Rygter der gik — havde faaet Mistanke om, at Hertugen af Augustenborg skulde opholde sig. I store Skarer samlede Folk sig og drog til en saadan Herregaard for at anstille Jagt efter Hertugen. Ham traf de aldrig, men undertiden traf de en eller anden Forvalter eller Ladefoged, som de havde et mindre godt Øje til, og saa blev der undertiden — for dog at have et Resultat — talt lidt alvorligt med vedkommende. Dette satte Skræk i Herremænd og Øvrighed, og skønt selve Bevægelsen blandt Bønderne havde sit Udspring i den rene Fædrelandskærlighed, udstedte Justitsminister Bardenfleth den 18. Maj 1848 *et nyt Bondecirkulære til Forebyggelse eller Tilintetgørelse af Forsamlinger paa Landet i lovstridigt Øjemed*, da han frygtede for »Udbrud af lovløs Selvtægt«. Dette Cirkulære blev ligesom det i 1845 modtaget af Bønderne med det største Mishag. Ved Bondevenneselskabets Generalforsamling i København d. 25. Maj 1848 udtalte *Jens Gregersen* da ogsaa sin stærke Misbilligelse af det nye Cirkulære, der mindede om det berygtede af 8. November 1845. Dette maatte i højeste Grad krænke Bondestanden at se en saadan Foranstaltning fra Ministeriets Side, og derfor vilde han opfordre Bondevenneselskabets Bestyrelse til at optræde paa en bestemt og kraftig Måde imod Cirkulæret. Den fynske Bonde, *Christian Larsen*, Dalby paa Hindsholm, kaldte Cirkulæret for en kold Trækvind fra Enevældens Dage, der var mod Frihedens milde Luftning. »I hvilken fribaaren

Bondemands Bryst vækker ej dette Cirkulære Harmel! Saa dybt foragtede er vi, saa lidt tror man om os, at vi regnes for raa og udannede, der som Forbrydere skal staa under Politiofsigt under vor fredelige Dont og ved vore uskyldige Sammenkomster.«

Cirkulæret blev ogsaa snart taget tilbage af Ministeriet. Urolighederne udeblev med Undtagelse af nogle smaa Rivninger paa enkelte Herregaarde. Da Fæsterne under Hørbygaard saaledes i 1848 blev kede af at møde paa Hovmarken fra Sol stod op til den gik ned, var der en af de unge Bøndersønner, der paa sin Faders Opfordring kørte op for Ladefogdens Dør Kl. 7 Aften og sagde, at nu kørte han hjem. Kort efter, at han var kørt, mødte en anden ung Mand op med sit Køretøj foran Ladefogden. »Hvad er Meningens«, sagde denne. »Jeg vil ikke køre længer. Nu er Klokken 7. Og der er allerede én kørt hjem.« »Ja«, sagde Ladefogden »ham regner vi ikke med.« Men Bonden kørte alligevel, og de andre Bønder snart bagefter. Og fra den Dag af var Hoveriet indskrænket til 7½ Tiden. Før var der flere af de sidste Vogne, der fik aflæsset, som ikke naaede at komme hjem før Klokken 10—11 om Aftenen. Da den unge Bondekarl, der var kørt først, senere kom op paa Godskontoret for at overtage en Fæstegaard, sagde Godsforvalteren: »Naa, det er ham den Allerhelvedes Bondeven!«

Cirkulæret af 18. Maj og Krigens mindre heldige Gang var to mørke Punkter for Bønderne i 1848. Men Haabet om den nye Dag var stadig lige grønt. En af Holbæk Amts Bønder skrev d. 18. Juni i »Almuevennen«:

Endnu kan der oprinde en Dag for os Alle, da Solen lige saa godt kan kaste sine gyldne Straaler til Bonden og Husmanden som før til de mægtige Herremænd. Saa kan vi trøstigt sige med alle retsindige dømte Mænd:

Hil være Kong Frederik, vor Konge og Drot,
som haver gjort os saa meget godt.
Vi skal ham ej glemme, i hvor vi end gaa,

og han skal lovprises af store og smaa.
 Gud give ham Lykke i Krig og i Fred,
 at han bestandig kan blive ved
 at være den Armes Beskytter i Nød,
 indtil han bortkaldes ved en sildig Død.«

D. 7. Juli udkom Valgloven til den grundlovgivende Rigsdag, og hen i August Maaned begyndte Valgforberedelserne i Holbæk Amt. Jens Gregersen lod sig bevæge til at søge Valg i 2. Distrikt, hvor Valgstedet var *Tvede Kro*. Men imod ham stillede Kammerraad Drewsen sig. Det saa underligt ud, at disse to tidligere Meningsfæller skulde bejle til den samme Valgkreds. Men Sagen var den, at Drewsen i Roskilde Stænderforsamling havde stemt for kongevalgte Medlemmer til Grundlovsforsamlingen og derfor af Bondevenneselskabet var sat paa det sorte Brædt. Han maatte nu ikke vælges af Bønder, saafremt der var en »mere bondevenlig« Kandidat at finde. Det har sikkert ikke været nogen let Plads for Jens Gregersen at staa overfor den 71-aarige Drewsen paa Valgtribunen d. 5. Oktbr. Endnu en tredje Kandidat var opstillet, nemlig Gaardfæster Ole Jensen, Stiftsbjergby. Men Jens Gregersen sejrede med Glans. Udfaldet af den skriftlige Afstemning blev, at Jens Gregersen fik 778 Stemmer og Ole Jensen 103 St., medens Kammerraad Drewsen kun fik 30 St.

Sørgeligt var det at se den gamle Frihedskæmpe Drewsen falde saa dybt i sine Bønders Agtelse. Det rettede sig siden. Men foreløbig glemte Drewsen det ikke. Deltagelsen i Valget havde været stor, eftersom der kun var indtegnet 1085 Vælgere paa Valglisten. Valget forløb meget støjende. To Dage senere sendte »en Vælger« følgende Digt til Bladet »Fædrelandet«:

Gamle Drewsen faldt igennem! Det vil rygtes vidt om Land:
 Bondestanden har forkastet ham, som før var Bondens Mand.

Neppe vilde Bonden lytte til den gæve Oldings Røst.
 Glemte han har, at tidt den bragte ham Belæring, Haab og Trøst.

Glemmt han har, at Drewsen virked til hans Tarv i svunden Tid,
glemmt, at netop Bondestanden høstede Frugt af Drewsens Flid.

Frihed vil den danske Bonde for sit Gods, for Ord og Pen —
dog han giver ej sin Stemme til den bedste Frihedsven.

Danske Bonde! skal det rygtes, at du saa uskønsom var?
Ja! — men det skal ej fortælles, at man dig bedaaet har.

Man har hvisket dig i Øret om den gamle Folkemand,
at ej mer du turde stole paa hans Villie, hans Forstand.

Man har hvisket dig i Øret, at han nu ved Gravens Rand
pludselig har vendt sin Kappe, for at stride mod din Stand.

Danske Bonde! Du har bøjet altfor villigt Øret hen,
derfor har du nu forkastet ham den gamle Bondevæn.

Ønske vil jeg dig af Hjertet, at det aldrig spørges maa,
at du bittert skal fortryde, at du nu har handlet saa.

Haabe vil jeg dog tilvisse, at du snart erkende skal,
at den Gamle end bør regnes med i dine Venners Tal.

Haabe, at du snart skal sande, trods Bagvaskelsen igen,
at den sande Folkefrihed fandt i ham sin fuldtro Ven.

Drewsen fik dog snart Oprensning, idet han d. 19. Oktober s. A. valgtes ved et Omvalg i Esrom. Og i Januar 1849 fik han en Tillidsadresse fra 98 Gaardsmænd og Husmænd paa Tudse Næs, der havde følt sig pinlig berørt af Drewsens Fald i Tvede Kro. I Adressen, der overraktes ham af Gaardmændene P. Rasmussen, Kidserup, og Lars Andersen. Kastrup, stod der bl. a.: »Det lykkedes et Parti med »Almuevennen« i Spidsen at forhindre Deres Valg i Tvede . . . Modtag vor Forsikring om, at Deres hædrede Navn vil nævnes af os og vore Børn længe efter den Dag, da vi maa begræde Tabet af Dem, vor trofaste Velgører!«

Jens Gregersen var altsaa valgt ind i den betydningsfulde Forsamling, der skulde give Landet en ny og folkelig Grundlov. Han tog ikke Ordet i Rigsforsamlingen, men han svigtede aldrig de mange Afstemninger, og han var altid her at finde paa Frisindets Side. Han var med til de politiske Sammenkomster i Tschernings Hus, hvor Fru Tscherning og hendes Piger besørgede Opvartningen, medens Tscherning sørgede for, at de politiske Spørgsmaal og Sager blev drøftet. Ved disse Sammenkomster var Jens Gregersen en kær og afholdt Gæst. Især istemte Balthazar Christensen sin Glæde, naar han saa Jens Gregersen komme. »Tobakspiben var Jens Gregersens tro Ledsager«, siger Eleonore Tscherning i sine »Erindringer«. »Opad den lange Vadmel's Frakkelomme stak den frem; og naar Jens Gregersen var kommen til Sæde i Lænestolen, med Spyttebakken ved Siden, blev Piben halet frem, og Dampen sat op.«

Da Jens Gregersen i 1849 trak sig tilbage fra Rigsdagslivet, blev Oberst Tscherning hans Efterfølger i Svinningekredsen. Og i alle de Aar, Tscherning repræsenterede denne Kreds, var Jens Gregersen altid hans trofaste Stiller ved Valgene. Et inderligt Venskabsbaand knyttedes der imellem de to Familier. En Mængde Breve blev vekslet imellem dem, en Brevveksling, hvori ogsaa Jens Gregersens Datter Sofie og Tschernings Hustru Eleonore tog levende Del.*) Hos Jens Gregersen havde Tscherning altid sit stadige Opholdssted, naar han var i Svinningekredsen, og i flere Somre boede Tscherning og hans Hustru i et lille Hus i Kundby, nær ved Jens Gregersens Gaard. Naar Tscherning og hans Hustru paa andre Tider af Aaret kom til Kundby og skulde overnatte hos Jens Gregersen, laa de altid oppe i Øvelsestuen, i en bred Seng, der var lige kort nok til Tscherning, saa han spøgende sagde, han maatte ligge efter Diagonalen.

Det var da ogsaa i Jens Gregersens Gaard, at Komiz

*) Tschernings mange og tidt lange Breve til Jens Gregersen opbevares nu paa det store kongelige Bibliotek.

téen for Svinningekredsen var samlet d. 12. August 1849 for at drøfte Valgspørgsmaalet i den nye Folkestingskreds. Alle var straks enige om, at den bedste, man kunde henvende sig til med Opfordringen, var *Tscherning*, men for at være sikker paa, at Flertallet af Kredsens Vælgere ogsaa havde denne Mening, blev Stemningen i de følgende Dage undersøgt rundt om i Kredsen, og d. 27. August udgik Opfordringen til *Tscherning* om at stille sig.

Tscherning svarede straks i et Brev: »Med særdeles Glæde har jeg modtaget denne Opfordring og skal vist nok, om jeg bliver valgt, bestræbe mig for at fyldestgøre de Fordringer, som Valgkredsen med Billighed kan stille til sin Rigsdagsmand.«

Og i sin første Valgtale i Svinninge, d. 3. December 1849, sagde *Tscherning* bl. a.: Bondestanden maa hæves til en oplyst og velstaaende Middelstand; og den vil blive det, naar der blot bliver givet saavel de aandelige som de materielle Kræfter Lejlighed til at udvikle sig i inderlig Harmoni. At aabne denne Lejlighed er Lovgivningens Sag; at benytte den maa i væsentlig Grad overlades til de enkelte Individets og Samfundslemmers egen frie Stræben.«

Disse Ord faldt godt i Traad med det, *Jens Greger*sen allerede havde taget Sigte paa i Bondebevægelsens første Dage.

Ved Grundlovens Gennemførelse vandt *Balthasar Christensen* sig et smukt Minde som Bøndernes besindige og kloge Fører. Og *Jens Greger*sen var flere Gange med til at foretage Pengeindsamlinger til denne Hædersmand, der helt havde givet Afkald paa sikre Pladser og Embeder for udelukkende at følge sin Lyst: at virke for Bondestandens politiske og økonomiske Frigørelse. *B. Christensen*, der havde mange Børn, forlangte aldrig noget selv, men han var i høj Grad taknemlig for de Gaver, Bønderne samlede ind til ham. I 1850 var *Jens Greger*sen med til for *Holbæk Amts Vedkommende* at udsende nedenstaaende Opraab, der viser, at det ikke

var nogen ringe Sum, der var tiltænkt Bøndernes Ven. Men desværre viste det sig her som senere: Indsamlingen gik trevent og langsomt og gav ikke det Resultat, som Indbyderne havde tænkt sig. Men dette kunde Indbyderne ikke gøre noget ved. Opræbet var affattet saaledes:

Medborgere af Bondestanden!

Om end skønt Bondestanden vel endnu ikke har opnaaet Alt, hvad den med god Billighed mener at have Ret til at kunne vente at fordre, og om end skønt vi endnu føle os trykkede af flere tunge Byrder, saasom det fordærlige Fæsteforhold, den ubillige Jagtlovgivning o. m., saa maa vi dog med Glæde erkende, at der er gjort betydelige Fremskridt i den frie og folkelige Retning ogsaa med Hensyn til vor Stand. Selv den sidste Rigsdag har bragt os store og gode Frugter, hvoraf vi blot ville nævne Loven om Udjævningen af Forskellen mellem det frie og ufrie Hartkorn og begge Hoveriløvene.

Men de Fremskridt, som hidtil ere gjorte, skyldes — ingen blandt os ville benægte det — for en stor Del, ja vel formentlig, Mænd udenfor vor egen Stand, Mænd i andre Livsstillinger, som hverken have sparet Tid eller Opofrelse eller frygtet Modstand, Tilsidesættelse og Forhaanelse for at fremme den borgerlige Friheds og Ligheds Sag.

Og fremmest blandt disse Mænd staar Hr. Prokurator Balthasar Christensen, og fremmest bør han vedblive at staa som Fører og Leder; thi han har været prøvet som faa, og han har bestaaet Prøven. Under ham har vi hidtil været vante til at samle os, og selv overfor vore Modstandere staar han som vor kække og uforfærdede Formand.

Baade Hensyn til vor egen Interesse og den Erkendtlighed, vi skylder denne Mand for alt, hvad han har stridt og lidt for vor Stand i en lang Række af Aar, byder, at vi ikke nu bør lade ham falde, nu da baade meget er vundet, men ogsaa meget endnu skal tilkæmpes. For vor Skyld har Christensen givet Afkald paa indbringende Stillinger og vellønnede Embeder, og medens andre Jurister, som ikke staa over ham i Kundskaber og Dygtighed, have samlet sig Rigdomme og ere skredne højt frem ad Ærens Trappe, er Christensen bleven en fattig Mand; og han kunde ikke blive andet.

Medborgere! dette bør vi ikke se ligegyldige paa. Det bør ikke kunne siges om den danske Bondestand, at den har forladt sin højtfortjente Fører, og ladt ham i Stikken, medens den selv,

og det for en saare stor Del ved hans Bestræbelser, skrider fremad i Udvikling, Frihed og Velvære!

Vel sandt! Tiderne medføre store Tryk; men Christensen har ogsaa, netop for sin politiske Virksomheds Skyld, følt disse Tryk saa godt som nogen af os, og det ej blot i de sidste Dage, men i en lang Række af Aar; og han har baaret dem kækt og fejdigt, Det er at befrygte, at han nu snart ikke længer vil kunne bære dem, men maa synke under Byrden. Men dette bør ej ske!

Ledede af disse Betragtninger er det, at vi undertegnede Mænd af Eders egen Midte herved træde frem for Eder med en ny Subskription for Hr. Christensen, hvilket vi beder Eder ret hjer- telig at skænke Opmærksomhed og velvillig Deltagelse.

Vi foreslaa at sammenskyde en Kapital af 20,000 Rd. som en Gave til Hr. Christensen. For at lette Indsamlingen og for saa hurtigt som muligt at se Sagen realiseret, finde vi det hensigts- mæssigt, om Subskriptionen kunde ordnes sognevis, saaledes at hvert Sogn, eller i alt Fald tvende Nabsogne, tegnede sig for en vis Sum, og at da en enkelt Mand paatog sig at samle og indsende Bidragene under Eet.

20,000 Rd. kan vel i en vis Forstand siges at være en ret bety- delig Sum, men fordeles den paa mange, vil hver Enkelt kun behøve at bidrage forholdsvis lidt, og endnu mindre føleligt vil det blive, om Deltagerne maatte foretrække at fordele den teg- nede Sum paa flere, f. Eks. 2 a 3 Aar. Dersom saaledes 200 Sogne vilde tegne sig for hver 100 Rd., eller 400 Sogne vilde tegne sig hver for 50, at betale i 4 eller 6 Terminer, vilde den nævnte Sum være temmelig let at tilvejebringe; ialt 100 Rd. i 6 Terminer giver for hver Termin 16 Rd. 4 Mark.

Hr. Inspektør Frølund, Kjøbenhavn, har lovet at ville mod- tage, hvad denne Subskription maatte indbringe, og i sin Tid at aflægge fuldstændigt Regnskab derfor.

Vi anse det for særdeles ønskeligt, om det Beløb, som tegnes for første Termin, kunde være indsendt inden Februar Maanedes Udgang.

Sjælland, i November 1850.

For Holbæk Amt:

Jens Gregersen, Kundby.

Da Tscherning i 1853 en kort Tid trak sig tilbage i Svinningekredsen, havde der nær sket Brud paa det gode Forhold, der ellers var imellem Egnens Bønder. En Del af Bønderne opstillede Gmd. Hans Jensen i Kundby som Tschernings Afløser, medens andre holdt

paa Jens Gregersen. I »Holbæk Amts Avis« for 20. Februar fandtes en kraftig Opfordring fra flere Vælgere om at stemme paa Gregersen. Opfordringen lød saaledes:

»Det er noksom bekendt i Valgkredsen, at vor forhenværende Rigsdagsmand, Gmd. Jens Gregersen i Kundby, stedse har vist sig som en Mand, der paa Tribunen ikke har udtalt andet, end hvad han med ærligt og redeligt Sind har virket for paa den grundlovgivende Rigsforsamling. Denne Mand, som i samfulde 12 Aar har opofret sin Tid for Fædrelandets fortrykte Befolkning, har vi det Haab om, at han ikke vil modsætte sig Regeringens Anskuelse, naar samme fører til Fædrelandets Vel, og det er derfor, kære Medborgere, vor faste Overbevisning, at vi, ved at vælge denne Mand til Rigsdagen, sende vor ivrigste Forskæmper, en Mand, hvis Løsen er: Ret imod Alle og Uret imod Ingen!«

Alligevel blev Jens Gregersen ikke valgt. Han hørte nemlig til Gleerups Meningsfæller, der havde selve Bondevenneselskabets Bestyrelse og J. A. Hansens »Almuevennen« imod sig. Og derfor valgtes Hans Jensen, dog ikke med noget stort Overtal af Stemmer.

Da Holbæk Amts Brandkasse, som Jens Gregersen havde været med at oprette, i 1855 blev taget fra Gleerup — særlig ved J. A. Hansens Tilhængeres voldsomme Agitation — skrev Jens Gregersen i Bladene et varmt Indlæg for Gleerup:

»— Var det ikke Gleerup, som i 1844, da vi holdt vort første Landkommunalmøde i Holbæk, traadte op imod Kaptajn Jespersen, da denne vilde fortolke os Loven saaledes, at Kongen havde Hals- og Haandsret over os — ja, jeg tror endog, han tilføjede, at Kongen uden Lov og Dom kunde lade os halshugge? Var det ikke Gleerup, der — da vi et Par Aar senere holdt vort Landkommunalmøde og Generalforsamling i Holbæk, og Justitsraad Pedersen stillede væbnet Magt imod os — traadte frem og forsvarede vor Sag og øjeblikkelig forfattede en Klage til Regeringen over Justitsraad Pedersens Fremfærd imod os. — —

Vel indrømmer jeg, at Gleerup har fejlet, men mon hans Fejl er saa store, at de ikke kunne tilgives. Mon da ingen af dem, der nu løftes til Skyerne, have fejlet? Hvem mon det er, der har fordrevet flere af Frihedens Venner fra Rigsdagen? Endvidere maa jeg spørge, hvem det er, der har fordrevet flere dyg-

*) Om Gleerup se videre Skriftet »Asmund Christian Gleerup«. 1910.

tige Mænd fra Bestyrelsen af Bondevenneselskabet? Hvad mon Grunden kan være til, at ingen selvstændig, frihedselskende og dygtig Mand vil indtræde i Bestyrelsen igen? Man bebrejder Hr. Gleeerup, at han i 1852 sluttede sig til Junisterne. Hvem mon det er, der i den senere Tid har sluttet sig til Junisterne. Endvidere gad jeg gerne vide, hvem det er, der i forskellige Blade, f. Eks. »Morgenposten«, er optraadt paa en fjendtlig Maade mod Hr. Oberst Tscherning? — —

Hvi ser du Splinten, som er i din Broders Øje, men Bjælken, som er i dit eget, den ser du ikke.

Det ser ud i denne Tid, som om alle Helvedes onde Aander har rejst sig for at udspy Gift og Galde imod Hr. Gleeerup.

Jeg for mit Vedkommende har omgaaedes Gleeerup omtrent i 11 Aar og har haft meget med ham at gøre, baade politisk og hvad Pengesager angaar, og jeg har i al den Tid ikke fundet andet end Ærlighed og Oprigtighed hos Hr. Gleeerup.

Kundby, d. 17. Februar 1855.

Jens Gregersen.«

Men Jens Gregersen formaaede alligevel ikke at gennemføre Gleeerups Valg. J. A. Hansen og hans Folk var dem for stærke. Gleeerup maatte afstaa Formandspladsen til J. A. Hansen, og i følgende rolige og smukke Skrivelse tog han Afsked med sine Venner i Holbæk Amt:

Det Forhold, hvori jeg i hened 12 Aar har staaet til Bondestanden og navnlig til Holbæk Amts Bondestand, er nu snart afsluttet. Disse Aar har været et bevæget og vigtigt Afsnit af mit Liv og efterladt Erindringer, som aldrig glemmes eller udslættes. Hvorledes end min Skæbne bliver, og hvilke Stillinger jeg end kommer til at indtræde i, saa beder jeg Dem alle være overbevist om, at min Opfattelse af den Sag, der bragte mig ind i det offentlige Liv, er urokkelig den samme. Det er min Overbevisning nu som altid, at Danmarks Lykke og Styrke hovedsagelig maa søges i en oplyst, frigjort og med de andre Stænder ligelig stillet Bondestand. For dette Formaaels Opnaaelse har jeg efter min Stilling og saa vidt som mine Evner strakte til arbejdet med redelig Villie, og jeg vil indtil min sidste Stund omfatte det med usvækket Kærlighed og Troskab.

Jeg takker Dem alle for ethvert Bevis for Venskab og Imødekommenhed og beder Dem alle med Velvillie at mindes

Deres oprigtige Ven

I Marts 1855.

Gleeerup.

Sjællandske Bønder

4

Da der sidst i Juni 1865 kom Brev til Jens Gregersen med Melding om, at Gleerup var død, blev der Sorg i den gamle Gaard. Jens Gregersens Datter Sofie havde Natten forud drømt om et Dødsfald. Hun havde i Drømme set en død Mand, og om Morgen, da hun stod op, var hun stærkt optaget af Drømmen.

Jens Gregersen var en alvorlig Mand, der gerne vilde følge med i det gode Livsrøre, der var oppe i Tiden. I Slutningen af Fyrrerne aabnede han sit Hus for de gudelige Forsamlinger, hvor Lægprædikanter som Peder Pedersen fra Nyrup og Jens Larsen fra Kirke Værløse førte Ordet. Disse to udmærkede Ordførere kom tidt til Jens Gregersens Gaard. Hvor de talte, var Huset gerne fyldt med Tilhørere. Sognepræsten i Kundby, Provst Foermann, holdt ikke af Forsamlingerne, hverken de politiske eller gudelige. Han hørte til den gamle Skole og havde tidt en varm Dyst med Jens Gregersen om disse Spørgsmaal. Men han respekterede Jens Gregersens faste Overbevisning og ærlige Optræden og satte stor Pris paa den jævne Bondemand. En Gang, da Peder Pedersen, Nyrup, talte i Kundby Skole, hvor Lærer Fog virkede, gik Provst Foermann derhen for, som de fleste antog, at fange Peder Pedersen. Men bagefter, da Mødet var sluttet, gik han hen og takkede Peder Pedersen for, hvad denne havde sagt.

Da Søren Kierkegaard i 1855 skrev sine 9 Numre af »Øjeblikket«, læste Jens Gregersen dette Blad med stor Interesse. Ikke mindst var han, efter hvad der fortælles, optaget af de stærke Angreb, som Søren Kierkegaard rettede mod Præstestanden.

Sammen med flere andre Bønder havde Jens Gregersen allerede i Fyrrerne oprettet en *Læseforening*, hvor Medlemmerne gik sammen og læste »Stændertidende« og senere »Rigsdagstidende«, »Almuevennen«, »Fædrelandet« og flere Skrifter.

Og senere hen blev han ogsaa optaget af Højskole-tanken. Da en ung Gaardmandssøn fra Kundby en Gang i Tredserne som Elev fra Hindsholm Højskole

var hjemme i Juleferien, kom han en Dag forbi Byens Smedie, hvor flere af Gaardmændene, deriblandt Jens Gregersen, stod og pratede. Da nogle af disse ser den unge Karl komme gaende, fik de i Sinde at drive lidt Løjer med Karlen og drille ham, fordi han var Højskoleelev — »noget paa en højlærd Skole« som enkelte udtrykte sig. Karlen blev snart færdig med at høre paa Mændenes Drillerier og vilde til at gaa videre. Men da traadte gamle Jens Gregersen frem — han havde ikke taget Del i Drillerierne — og sagde til den unge Karl: »Hør! Du har vel ikke saa travlt? Tag og gaa med mig hjem.« Men Karlen gav en Undskyldning, han skulde hen at besøge nogle Slægtninge. »Der kan Du jo gaa hen en anden Dag,« sagde Jens Gregersen. »Gaa nu med mig hjem!« Karlen gav da efter og fulgte med Jens Gregersen hjem. Og her blev han i flere Timer. Ti Jens Gregersen var stærkt interesseret i at faa at vide, hvad de unge Karle lærte paa Højskolen, og han blev glad og optaget af det, Højskoleeleven fortalte ham. Og for den unge Mand var det en Op-
rejsning — efter Ydmygelsen ude ved Smedien — at sidde hos en saa forstaaende Mand og god Ven som Jens Gregersen. Han glemte aldrig denne Oplevelse.

Dette smukke Træk minder lidt om et andet, der er fortalt om en anden sjællandsk Bonde, den bekendte Peder Jensen fra Estrup, der i mange Maader var et Sidestykke til Jens Gregersen. Da han som gammel Mand hørte, at hans Sønesøn skulde paa Højskole, blev han glad. Og da han en Tid senere traf den unge Mand, sagde den Gamle: »Din Moder har fortalt mig, at Du skal paa Højskole.« — »Nej, det bliver nok ikke til noget, for Far har bestemt sig om,« svarede Sønesønnen. »Hvad? har din Fader betænkt sig! Saa skal jeg nok tale med ham. For du skal nu paa Højskole!« sagde Bedstefaderen, og han viste ogsaa, han var Mand for at sætte igennem, at den unge Mand kom paa Højskole. Og ogsaa her mindedes den Unge altid denne Begivenhed med Taknemlighed.

I Jens Gregersens Stue hang der paa Væggen to store Portrætter af Tscherning og J. C. Drewsen. Hvis det passer, hvad der fortælles, skal Jens Gregersen i 1848 være bleven saa vred paa Drewsen, da denne havde stemt for Kongevalgene, saa han tog og vendte Drewsens Billede om med Benene opad. Billedet kom dog snart igen til at hænge paa sin naturlige Maade.

Da Jens Gregersen i Juli 1866 hørte, at Christian d. 9. havde nægtet at modtage Grundtvig og Tscherning, blev han meget vred. Efter den Tid kunde han ikke lide Kongen. En Sorg var det ogsaa for ham, at Tscherning ikke længere vilde være hans gamle Rigsdagsmand; men han forstod saa godt Tschernings Stilling og vidste godt, at det ikke nyttede det allermindste at forsøge paa at faa Tscherning til at blive. Da Hans Jensen, Kundby, senere stillede sig til Valg i Kredsen, var Jens Gregersen hans Stiller. Endnu ved Valget d. 14. November 1873 var Jens Gregersen, trods sin legemlige Svaghed og høje Alder, meget virksom for i Kundby at virke for Hans Jensens Valg

Han blev aldrig valgt ind i Amtsraadet. Dog er der alligevel en Historie om ham fra et Amtsraadsmøde. Da Jens Gregersen tilligemed to andre Mænd fra Kundby en Dag i Aaret 1852 overværede et saadant Møde i Holbæk, kom Jens Gregersen, medens Amtsraadet forhandlede om et fattigt Barns Ophold paa en Opdragselsanstalt, til at hviske nogle Ord til sin Sidemand. Men Amtmanden raabte straks meget højt: »Stille!« Og da Jens Gregersen svarede: »Ja, Hr. Amtmand!« raabte Amtmanden atter højt: »Absolut Stilhed!«

D. 9. December 1867 holdt Jens Gregersen og hans Hustru deres Guldbryllup i Kundby, hvor de modtog en Mængde Lykønskninger og Gaver. Tscherning sendte Parret *et Sølvbæger*, ledsaget af følgende Brev:

Kære Gregersen!

Maa jeg herved sende Deres kære Kone og Dem selv min hjerteligste Lykønskning til Deres 50-aarige Bryllupsdag d. 9. December 1867.

Det er en Glæde at opleve denne Dag eller som dette Ægtepar at have tilbagelagt et kraftigt, hæderligt, virksomt og lykkeligt Liv, endnu i Besiddelse af en, i Forhold til Alderen, ret god Helbred, og omgiven af en talrig Slægt med en Fremtid fuld af Haab, forsaavidt menneskelig Forudseenhed rækker.

Var Dagen falden i den gode Aarstid, vilde det have været mig en stor Glæde mundtlig at bringe min Lykønskning og tilbringe Dagen sammen med Brudeparret, omgiven af Slægt og fælles Venner. Nu maa jeg give Afkald herpaa; thi skønt rask for min Alder maa jeg dog omgaas forsigtigt med mit Helbred og nøjes med at ledsage denne Skrivelse af en Brudegave, som jeg beder Deres Kone og Dem modtage til Erindring om mit Venskab, der nu har bestaaet i 20 Aar og ikke været ganske ufrugtbar paa gode, fælles Idrætter og vel endog nogle gode Gerninger.

Gid denne Venskabs gave i mange Aar maa være i Deres Værge, og naar den, som jeg haaber, gaar over til den kommende Slægt, da tjene som Erindring om, at vort Venskab stiftedes og vedligeholdtes for ved forenede Kræfter at virke for Fædrelandets Udvikling og for dets Vel ved at fremme Landboalmuens Udfrielse fra Levningerne af dens tidligere Ufrihedstilstand, til Lighed i Rettigheder med de andre Samfundsklasser.

Min Kone og mine Børn forener sig med mig i gode Ønsker for Guldbrudeparret og dets Lykke og Velsignelse. Vi underskriver som gode hengivne Venner og jeg paa alles Vegne.

Deres hengivneste Ven

A. F. Tscherning.

København, den 5. December 1867.

Fra gamle Balthazar Christensen kom der følgende Brev:

Grøndal, 8. December 1867.

Min kære gamle Gregersen!

I Gaar fortalte Hans Jensen mig, da jeg spurgte til Deres Datters og Deres Svigersøns Befindende, at den sidste vilde have været med herind, men at han paa Grund af, at De i Dag fejrede Deres Guldbryllup, ikke kunde være fraværende fra Kundby. Dette vakte gamle Erindringer om, hvad De og Deres brave Hustru i den strænge og prøvede Tid var

for vor unge Frihed og tillige for mig, en af dennes haardst stillede Forstridere, og jeg udrød straks, at jeg dog i denne Anledning vilde sende Dem et Par Linier fra Deres gamle Ven, der endnu stedse med Guds Hjælp har vidst at holde sig paa den gamle Linie.

»Op med Bonden for Frihed, Lighed og Broderlighed, ned med Herrevælde, Præstevælde og Embedsvælde« og alt det Urets- tyske, man har bragt os og fremdeles vil bringe os sydfra! Ja, min gamle Ven, vi er kommen et godt Stykke fremad fra Spids- rodsløbet i 1844, men der er nok tilbage endnu for os og vore Børn. Maatte et naadigt Forsyn holde sin Haand over os og dem efter os!

Og modtag De, min kære, gamle Ven, og Deres ædle, trofaste Hustru mine inderligste Ønsker til denne Deres Højtidsfest! Maatte De begge med hinanden opleve endnu mange og lykkelige Aar i Deres Livs Aften, og i gode og brave Børns og Børnebørns Omgivelser. Vort Folk og vort Fædreland er i det mindste for vore Børn ikke stillet værre, end det var for os, da vi modtog det fra vore Fædre.

Kundbyerne synes at opfatte vor politiske Stilling forskelligt fra mig. Jeg tør derfor ikke sende dem Hilsen fra mig. Men i hvert Fald beder jeg Dem og Deres med gammel Venlighed at mindes

Deres oprigtigst hengivne og altid den samme
Balthazar Christensen

Folketingsmand P. Chr. Zahle sendte ogsaa en Hilsen:

Maa jeg, kære Brudepar, forene mine og min Hustrus Ønsker med de mange, der bringes Eder i Dag, en hjertelig Hilsen og Tak. »Elsk din Fader og Moder paa det, at Du maa leve længe i Landet!« hedder det i de 10 Bud. I har naaet en sjælden Alder og naaet den med Sundhed og med Ære. Men I har ogsaa elsket Eders Brødre, elsket den stakkels forladte, forkuede Bonde, elsket de Mænd, som kraftigt talte hans Sag. Gud unde Eder en herlig Alderdom og al den virkelige Anerkendelse, som I fortjener! Gid mange jævne Almuesfolk paa Landet maatte ligne Jens Gregersen og Hustru!

Eders hengivne
Zahle.

Og fra Hjemmets gamle Bekendt, Forfatteren Pastor Richard Pedersen, der sidst var Præst i Grevinge i

Odsherred, indløb der følgende Brev med nedenstaaende Sang.:

Kære Jens Gregersen og Hustru!

Paa denne Eders Festdag, da Herren har givet Eder den sjældne Velsignelse at leve 50 Aar ved hinandens Side, maa ogsaa jeg sende Eder en venlig Hilsen. Og naar I nu tænker tilbage paa de mange Aar — ja de bragte jo Sorg saa vel som Glæde — da kunne I visselig takke Herren, fordi han førte Eder ved sin stærke og kærlige Haand vel igennem det altsammen og skænkede Eder gode Børn og Børnebørn.

Og naar I begge kunne se tilbage paa et virksomt Liv, da véd I ogsaa, at det var Herren, som gav Eder Naade dertil.

Gid denne Dag maa blive glædelig for Eder Alle; og Gud velsigne og bevare Eder nu og altid! Det ønsker baade min Hustru og jeg.

Tak ogsaa for alt godt imod

Eders trofaste

Richard Pedersen.

Udbyneder ved Randers, den 2. December 1867.

Alderdommens stille Dage
med Guds Fred og Kærlighed
ønsker Ungdom ej tilbage,
den var med at glædes ved;
sér som Simeon kun frem
mod det lyse Himmelhjem,
længes did til evig Sommer,
hvor den rette Ungdom kommer.

Men i Alderdommens Dage,
under Graahaarskronen sød,
sødt det er at se tilbage
mod den Tid, som os forlod.
Se Guds store Kærlighed,
som os fulgte ved hvert Fjed,
skimte Norden fra det høje,
selv naar Modgang tungt os bøjede.

I, som med hinanden kærlig
i halvhundred lange Aar
delte Dagens Arbejd ærlig
fra den første Ungdomskaar;
delte Sorg og Suk og Nød,

delte Fryd og Glæden sød,
 se Jer kun i Dag tilbage,
 takker Gud for svundne Dage.

Han, som al Ting har i Eje,
 hvad vi evig trænger til.
 Han, hvis Vej er Fredens Veje,
 med enhver, som Freden vill!
 Han velsigner Eder to
 med sin Fred i Jesu Tro,
 med sin Naades Straaler søde
 i en stille Aftenrøde.

D. 5. Juni 1874 var det Junigrundlovens 25=Aarsdag. Og den Dag blev der i Kulaas Skov ved Vejrhøj holdt en meget stor Fest, hvor Mænd som Balthazar Christensen, N. J. Larsen o. fl. førte Ordet. Jens Gregersen. der havde afstaaet sin Gaard til Datteren Sofie og hendes Mand, Niels Frederik Pedersen, var nu gammel og svagelig og maatte blive hjemme paa Gaarden, medens Datteren og hendes Mand kørte til Grundlovsfesten. Men stor blev Glæden hos den gamle Bonde, da Svigersønnen vendte tilbage fra Festen og havde Balthazar Christensen paa Vognen. Paa Festpladsen havde Balthazar Christensen med stor Deltagelse spurgt til Jens Gregersens Befindende og taget den Beslutning at køre med Niels Fr. Pedersen ud til Kundby for endnu en Gang at hilse paa sin mangeaarige Ven og Kampfælle. Og hjerteligt var Mødet imellem de to gamle Hædersmænd. Da B. Christensen nogle Dage senere kom til København, gik han op til Tscherning for at hilse denne fra Jens Gregersen og Kundby. Og Tscherning linedes saadan op ved at høre B. Christensen fortælle, saa han ogsaa fattede Haab om endnu en Gang at faa Kundby at se og Jens Gregersen i Tale.

Men d. 29. Juni døde Tscherning. Hans Hustru, Eleonore Tscherning, skrev straks følgende vemodige Brev til Jens Gregersen:

Østerbrogade, den 29. Juni 1874.

Kære Jens Gregersen!

Jeg er overbevist om, at det dybt vil bedrøve Dem, at Tscherning i denne Morgenstund Kl. 3 $\frac{1}{4}$, er afgaaet ved Døden efter 5 Dages Lidelse af Brystbetændelse. Det kom saa brat og slog denne endnu kraftige Mand til Jorden, men han nærmede sig ogsaa det 79de Aars Slutning og har ført et daadrigt Liv; vi maa altsaa ikke klage, at Forsynet har overhugget hans Livstraad.

Efter at han havde talt med B. Christensen, som havde været ude hos Dem, talte han flere Gange om, at naar Jærnbanen kom i Gang til Holbæk, vilde han tage derud og leje en Vogn, der kunde køre ham frem og tilbage fra Kundby, for at besøge Dem, men Skæbnen vilde det anderledes.

Deres forbundne

Eleonore Tscherning.

19 Dage senere døde Jens Gregersen, lidt over 80 Aar gl. Han havde i Forsommeren gaaet og skrantet lidt, men var synlig oplivet, da B. Christensen den 6. Juni afslagde ham sit Besøg. Kort efter maatte han dog gaa til Sengs for bestandig. Hans Dødsdag indtraf den 17. Juli, og efter eget Ønske blev han begravet paa det Hjørne af Kirkegaarden, der støder op til den lille Skov, han selv havde plantet. Hans Hustru overlevede ham i 10 Aar og blev 84 Aar gl. Deres Gravsteder hører endnu til de smukkeste og mest velplejede, der findes paa Kundby Kirkegaard.

Som Kilder til Jens Gregersens Levnet er brugt: En stor Del mundtlige og skriftlige Meddelelser fra flere Hjem i Kundbyegnen; efterladte Breve fra Jens Gregersens gamle Hjem; Merløse- og Tudse Herreders Forhørsprotokoller fra Aarene 1843-47, Holbæk Amts økonomiske Selskabs Aarsberetninger; »Fædrelandet«, »Almuevennen«, »Holbæk Amts Avis«, »Morgenbladet«; Richard Pedersen: »Minder« og flere andre Skrifter og Blade.

2. HANS JENSEN, KUNDBY (1817–1902).

I.

Navnet *Hans Jensen* har faaet en ærefuld Plads i den sjællandske Bondes Saga. Det var Gentoftebonden Hans Jensen, der i Stavnsbaandstiden gik i Spidsen for sit Sogns Bønder, da disse 1764 af den ældre Grev Bernstorff blev tilbudt Selvejendom, Hoveriafløsning, Udskeftning af Jord og Udflytning af Gaarde. Hans Jensen blev den første Udflytterbonde i Danmark, idet han den 20. September 1766 flyttede ind i sin nye Gaard »Bjerregaarden«, der ved en udmærket Drift gav sin Ejer saa rigt et Udbytte, saa han allerede 1773 kunde ombytte den med Herregaarden »Løvegaard« i Holbæk Amt. Denne Hans Jensen var et Kronskud blandt den Tids Bønder, tænsom og forstaaende som han var overfor alle gode Fremskridt. Ikke alene var han Mand hjemme, naar det gjaldt hans Gaard og Bedrift og hyggelige Husliv; men han var ogsaa Mand ude, naar det gjaldt Forholdet til Godsejeren eller Samtaler med den Tids betydeligste Mænd. Ved Læsning, Skrivning og Selvtænkning var han langt forud for sin Tids Bønder, hvorfor han ogsaa fik Tilnavnet »den lærde Bonde«. Han var, som der senere blev sagt, »en Pryd for sin Stand og til Hæder for sit Land, en sjælden og ædel Fremtoning blandt Datidens usle og vanslægtede Bønder«.

Men Hans Jensen var ogsaa Navnet paa den sjæl

landske Bonde, som Digteren Thomas Thaarup gjorde til sin Helt i Skuespillet »Høstgildet«, der første Gang opførtes paa Teatret 1790, da den bondevenlige og folkekære Kronprins Frederik og hans Brud holdt deres Indtog i København. Aldrig nogensinde før havde en Digter skrevet om sjællandsk Bondeliv, som Thomas Thaarup gjorde det i »Høstgildet«. I denne lyse, historiske Idyl fik vi, siger Grundtvig, et Vidnesbyrd om, at det danske Folkehjerte igen kom til Orde hos Skjaldene. Det idylliske Bondeliv, der her blev oprullet, viste os den ideelle Bonde, der taler og handler som *et Hjertemenneske*. Thi Hans Jensen i »Høstgildet« er en fri sjællandsk Bonde med Hjerte og Følelse for Hjem og Fædreland. Det er ikke noget Mundsvejr, naar han siger: »Adel kan en Bonde være!« Da hans Datter skal giftes, er det ikke Penge og Gods hos Bejleren, der først og fremmest tages Hensyn til. »Nej«, siger Hans Jensen:

»Tror Du, at Hans Jensen
betragter Anna som det Korn, han fører
til Torvs i Kjøbenhavn, og som han sælger
til højest Pris? Saa gør vel somme Fædre,
de sælger Døttrene som andre Varer;
saa handle, hvo der kan, Hans Jensen ikke.
Paa Ægtestand beror al huslig Lykke,
vot Valg maa være frit.«

Og naar han holder Gilde, gør han det med god gammel sjællandsk Gæstfrihed for Øje: Tjenestefolkene og Hyttefolkene faar ogsaa Indbydelse. Han siger til sin Karl:

»Først skal Du bede vore Landsoldater,
dernæst hver ærlig Gaardmand og hans Kvinde,
og Karle, Piger, Husmænd, Børn og Enker.
Jeg vil, at alle skulle glædes med os.«

Saaledes tegnede Thomas Thaarup Billedet af den Hans Jensen, som Digteren af et varmt Hjerte ønskede,

der maatte blive mange ligesindede af i den danske Bondestand.

Den *Hans Jensen*, der her udførligt skal omtales, var ogsaa som sjællandsk Bonde en Hædersmand og en Pryd for sin Stand. Paa Samfundslivets Omraade blev han i mange Henseender en Arvtager og Fortsætter efter gamle *Jens Gregersen*, til Trods for, at de to paa visse Omraader var meget forskellige og endogsaa enkelte Gange kom til at staa overfor hinanden som ret skarpe Modstandere. Det kaster Glans over Landsbyen Kundby, at den netop i Bondebevægelsens første Dage fostrede to saa retskafne og besindige Forkæmpere for Bøndernes Frihedskrav som *Jens Gregersen* og *Hans Jensen*. Deres Afstamning viser, at de begge havde dybe og vidtforgreneede Rødder i den sjællandske Bondestand. Dette gælder ikke mindst *Hans Jensen*, hvis Slægtshistorie her kortelig skal opredes.

Hans Jensens Oldefader hed *Niels Jensen* og var en fattig Husmand fra Kundby Sogn. I Stavnsbaandets tunge Dage boede han i Urbohuset ved Vognstrup. Denne Husmand havde en Søn ved Navn *Niels Nielsen*, der som Dreng kom til at tjene i Kundby Præstegaard. Om ham fortælles der, at han aldrig fik nogen som helst Skoleundervisning, men at hans Længsel efter at kunne læse og skrive drev ham til med Iver at kaste sig over hvert eneste Stykke trykt og beskrevet Papir, han fik Øje paa, og paa den Maade lærte han sig selv nogenlunde baade at læse og skrive. I sin daglige Gerning var han flink og tro, og efter nogle Aars Forløb blev han Præstens Avlskarl. Da hændte det, at en Gaardfæster i Kundby og hans Hustru begge døde i en yngre Alder, efterladende sig flere uforsørgede Børn. Den fæsteledige Gaard blev tilbudt *Niels Nielsen* paa den Betingelse, at han skulde opdrage disse forældreløse Børn. Han giftede sig da med *Else Larsdatter* af Svinninge (født 1747, død 1830) og overtog den hø-

veripligtige Gaard og Børnene, og der siges om disse to Mennesker, at Hvervet som Plejeforældre udførte de med den største Samvittighedsfuldhed. Niels Nielsen, der var født 1744, var altsaa 44 Aar gl., da Stavnsbaandet blev løst. Han blev Sognefoged og var den første Bonde paa Kundbyegnen, der begyndte at dyrke Rødkløver, og ved Kløverfrøavl skal han have forbedret sine Kaar ganske betydeligt. Selv havde han 7 Børn, hvoraf de 6 blev Gaardfæstere i Kundby Sogn. Han døde d. 2. Juni 1834, 90½ Aar gl.

En af Niels Nielsens Sønner hed *Jens Nielsen*. Han var født d. 19. Januar 1783 og blev en trofast Støtte for Faderen i Avlsbruget, det byrdefulde Hoveriarbejde og de omfattende Sognefogedforretninger. 32 Aar gl. giftede han sig med den 28-aarige *Ane Hansdatter* fra Thorslunde (f. 1787, d. 1879) efter i Forvejen at have overtaget sin Faders Fæstegaard i Kundby. Jens Nielsen var en vel oplyst, kundskabsrig og dygtig Mand i sin Stilling. Han blev Gang efter Gang genvalgt som Skole- og Fattigforstander for Kundby Sogn. Og da der 1841 for første Gang skulde vælges Medlemmer til Sogneforstanderskabet, lød det fra alle Sider: »Det er en Selvfølge, at Jens Nielsen maa med ind i Forstanderskabet, for han kan ikke undværes der.« Han valgtes altsaa til Sogneforstander og blev ved at være det indtil sin Død. Om hans Hustru hed det, at hun som et lysende Eksempel for alle Kvinder i Egnen plejede de gamle Aftægtsfolk med den største Omhyggelighed. Hun kunde fremsige mange Salmer og gudelige Sange udenad, og hun forstod ved sin barnlige Tro at holde Haabet oppe hos sig selv og andre. Jens Nielsen var Formynder for flere forældreløse Børn og Lavværge for adskillige Enker, der altid med Tillidsfuldhed kunde henvende sig til ham som deres gode og trofaste Raadgi- ver. Han var tillige sine Standsfællers Talsmand og Retleder i mangfoldige Tilfælde.

Da Hoveriarbejdet paa Vognstrup Enge en Gang efter Herskabets Formening var udført mindre godt, blev

Bønderne ved en Synsforretning dømt til at betale en Pengebøde som Erstatning for Høtabet; men Jens Nielsen svarede for alle Bønderne ved at sige: »At sende mine Folk til Hove for at gøre Hoveri, det er jeg pligtig til, men jeg er ikke pligtig til selv at tage med som Ladefoged; det maa være Forpagterens egen Sag at sørge derfor. Gør mine Folk ikke deres Arbejde godt og forsvarligt, kan Forpagteren vise dem hjem, og jeg skal da nok faa dem til at udrette Hovarbejdet godt og forsvarligt. Dette har Forpagteren ikke gjort, og jeg betaler intet Høl!« De Ord hjalp. Alle Bønderne blev ved Jens Nielsens forstandige og bestemte Protest fri- taget for Pengebøden. Jens Nielsen døde d. 21. Decb. 1844 fra Kone og 6 Børn. Hustruen, Ane Hansdatter, levede til d. 10. Maj 1879 og blev 92 Aar gl. Da hun var 84 Aar, kunde hun endnu uden Brillen læse en smaatrykt Bog. Af deres Børn blev 3 Gaardbesiddere i Kundby, 2 i Svinninge og 1 i Gudmanstrup. Den næstældste af Sønnerne hed *Hans Jensen*.

Han var født paa Fædrenegaarden i Kundby d. 22. December 1817 og fik sin Skoleundervisning i Byens Almueskole. Endnu mens han gik i Skole, kom han ud at tjene hos sin Moster i Marke By, og efter sin Konfirmation i 1832 bestyrede han under sin Faders Vejledning og Tilsyn Gaarden for Mosteren, indtil han i 1840 blev indkaldt som Soldat. Det var i en ung Alder at blive betroet saa meget. Som gammel Mand fortalte han følgende Træk, som han mente blev afgørende for hele hans Liv: Hos sin Moster kom han til at tjene sammen med en anden Karl, der hver Aften gik ud for at spille Kort. Han fik ogsaa Aften efter Aften lokket Hans Jensen med, indtil det en Aften gik op for denne, at han var inde paa en forfærdelig og fordærvelig Vej. Hans fromme kristelige Moder, som han elskede saa højt, kom han alvorligt til at tænke paa, og det slog straks ned i ham: Gud vil ikke, du skal forspilde dit Liv ved daarlige Livsvaner. Og fra det Øjeblik kunde den anden Karl ikke faa ham med

mere. Kortspil blev altid ved at være ham imod. Naar han senere som moden Mand var med til Sogneraadsmøder, endte disse gerne med Kortspil, men altid uden Hans Jensens Deltagelse. Han gik da, fortælles der, gerne hen til sin gamle Moder og andre af hans Slægtninge for at samtale med dem. Kortene rørte han ikke.

Et andet Træk fra hans Ungdomsaar skal ogsaa meddeles: Han var tidlig saavel af Faderen som Bedstefaderen bleven gjort opmærksom paa, at en sparsommelighed og økonomisk HoldenHus med Penge og andet Gods er nødvendig. Bedstefaderens Ord: »Hvo, som ej gammelt vil bøde, kan meget nyt lægge øde«, stod altid for ham som et godt Ord, der maatte efterfølges. »Jeg har, siden jeg blev konfirmeret, ført Bog over mine Indtægter og Udgifter,« sagde Hans Jensen en Gang, »og jeg tror, det har gjort sin store Nytte; man kommer derved saa let til at kontrollere sin Stilling og at opdage, hvilke unyttige Penge man bruger.« »Og,« tilføjede han, »Vorherre har altid lagt sin Velsignelse i min og min Hustrus Gerning. Alt, hvad vi foretog os, lykkedes godt. Min Kone og jeg søgte at være flittige og sparsommelige. Hvem der ikke besidder de Egen-skaber, kommer let tilbage og forstaar ikke at bedømme Aarsagerne.«

1840 blev han indkaldt til Militærtjenesten. Som et Tegn paa hans Dygtighed og gode Evner kan nævnes, at han efter en Maanedes Tjeneste som almindelig Soldat — meget imod sin Vilje — blev udtaget til Underofficer. Og som saadan laa han nu ved Hæren i 2 Aar. Saa slap han endelig fri og kunde rejse tilbage til Mosteren i Marke. Men da hendes Søn $\frac{1}{2}$ Aar senere overtog Styret af Gaarden, blev Hans Jensen Avlskarl hos en gammel Gaardmand i Marke By; her blev han dog kun i $1\frac{1}{2}$ Aar; thi 1844 døde Hans Jensens Fader, der paa sit Dødsleje forlangte, at Hans skulde rejse hjem og bestyre Gaarden for sin Moder. Som en god og kærlig Søn opfyldte Hans Jensen sin Faders

Ønske, indtil han i Foraaret 1847 fæstede den Gaard i Kundby, som han nogle Aar senere købte til Arvefæste af Baroniet Løvenborg, og som han derefter var Ejer af indtil 1891, da hans Datter og Svigersøn, Signe og Lars Andersen, overtog den.

Den 16. November 1847 giftede Hans Jensen sig med den unge Pige, *Christiane Nielsdatter* fra Gudmanstrup. Hun var 19, han 30 Aar gl. Det var nok ved Folketfesten paa Ulkestrup Mark d. 30. Juni 1845, de to unge havde fundet hinanden. Derfor blev Ulkestrup Banker altid ved at staa for Hans Jensen som et rigt og skønt Mindested i dobbelt Betydning. Her havde han hin Dag hørt løftende Ord om Folk og Fædreland, og her havde han vundet sin Fæstemø.

Frihedsbevægelsen i Fyrreerne og især Martsdagens vidunderlige Røre gjorde et stærkt Indtryk paa Hans Jensen. Han kunde endnu, da han var 85 Aar, blive helt livet op, naar nogen kom og fik ham til at fortælle om de Dage. Han saa ogsaa med Glæde paa den Interesse for Oplysning, der gav sig til Kende i Fyrreernes Dage ved Bøndernes Foreningsmøder, da der forhandlede om at støtte Rødding Højskole i Sønderjylland eller selv oprette en Højskole paa Sjælland. Hans Jensen fik ikke selv Lejlighed til at komme paa en Ungdomsskole, men han var 1852 virksom for, at Hindholm Højskole kunde komme i Gang, og han lod senere sin eneste Søn besøge denne Skole. Derimod kunde han ikke forstaa, at ogsaa Kvinder skulde paa Højskole, og i mange Aar holdt han stærkt igen her, indtil hans yngste Datter, Signe, endelig fik sat igennem, at hun kom paa Rødkilde Højskole. Hans Jensen stod ogsaa i mange Aar uforstaaende, ja, fra først af endog kold og afvisende overfor den Maade, som Ernst Trier holdt Højskole paa i Vallekilde. Men ogsaa her brødes Isen lidt efter lidt, især da Hans Jensens ældste Datter sammen med sin Mand løste Sognebaand til Valgmenigheden i Vallekilde, og andre af Slægten besøgte Højskolen der.

Og den, der nu, i 1919, træder ind i Hans Jensens gamle hyggelige Gaard, vil faa at se og høre, at i denne anselige og vidtforgreneede Bondeslægt er Vallekilde bleven et kært og minderigt Navn.

Det var en prægtig Hustru, Hans Jensen 1847 førte ind i sin Gaard. Hun blev ham en kærlig, trofast og virksom Støtte i det mangesidige Arbejde, han i Aarens Løb maatte tage op. Man faar et stærkt Indtryk af, at hun har været en Kvinde, der kunde holde sammen paa Hjemmet og faa alt ude og inde til at gaa, som det skulde, selv naar hendes Mand for lange Tider maatte være fraværende. Hun fik mange Børn, og hun var ikke stærk hverken af Legemsbygning eller Helbred, men alligevel forstod hun at gøre sig gældende, saa det mærkedes, at hun var »Livet i Huset«. Hun fik meget at tage vare paa, men hun lod sig aldrig mærke med, at hun havde travlt.

Hans Jensens Interesse for det offentlige Liv blev tidlig vakt. Faderen havde jo haft saa meget med den Slags Sager at gøre. Ved Valget til Sogneforstanderskabet i 1847 vilde Beboerne vælge Hans Jensen, men da han samme Aar havde overtaget sin Gaard, bad han sig fritaget for det kommunale Hverv, da han ikke godt kunde taale den Tidsspilde, som var forbunden hermed. Derimod blev han tvunget til i 1850 at tage mod Valg, da 30 af 41 Vælgere stemte paa ham. Aaret efter valgtes han til Formand for Sogneforstanderskabet. Det havde man aldrig før set i Kundby Sogn, at en Bonde var valgt til Formand i Kommunens Raad. Stemmerne stod lige, men Formandens Stemme gjorde Udslaget; han havde stemt paa Hans Jensen, og altsaa var denne valgt. Men dette Valg vilde Sognepræsten og Godsejeren ikke respektere, og der blev i den Anledning klæget til Amtet og lavet et stort Postyr for at gøre Valget ugyldigt. Valget maatte ogsaa gaa om, men det nyttede ikke noget. Hans Jensen valgtes igen med 7 af 12 Stemmer, og nu maatte hans Modstandere taale ham, hvor

nødigt de vilde. Han beholdt Posten som Sogneraadshovedmand i 21 Aar.

Straks han var bleven valgt ind i Sogneforstanderskabet, kom der til at foreligge en Sag, der viser, hvor tænksom og energisk den unge Bonde kunde handle overfor en saa myndig Mand som Sognepræsten, Provst Foermann. Thorslunde Skole laa den Gang paa et meget fugtigt, lavt og fjerntbeliggende Sted for Skoledistriktets Beboere. Skolens Bygninger trængte til en stor Reparation, og Udvalget, der havde undersøgt disse Forhold, erklærede, at Reparationen vilde koste ca. 780 Rdl. Hans Jensen stillede da det Forslag at flytte Skolen og satte igennem, at den fornødne Jord blev anvist og købt — rigtignok efter mange Besværligheder. Men Pengene, 6000 Rdl., som den nye Skole vilde koste, kunde ikke skaffes tilveje i Amtets Sparekasse («den økonomiske»), og Bønderne havde den Gang ingen anden Sparekasse at henvende sig til. Der blev da søgt om Laan andre Steder, men da ingen meldte sig med Tilbud, foreslog Lærer Fog i Kundby at rejse Pengene indenfor Sagnet. Da kom der i sidste Øjeblik et Tilbud til Provsten om et Laan paa 6000 Rdl., men paa den Betingelse, at der skulde sværes 6 pCt. i Rente. Hans Jensen var imod de dyre Penge og stemte for Lærer Fogs Plan, medens Provsten og hans Meningsfæller holdt paa, at Tilbudet om de 6000 til 6 pCt. skulde modtages; et Laan paa Aktietegning ude blandt Beboerne holdt de for en Ugørlighed. Hans Jensen kom hjem fra et saadant Møde Kl. 11 om Aftenen, men kunde ikke sove. Han stod da op meget tidligt paa Morgenstunden og gik hen til sin gode Ven, Gmd. Niels Pedersen, Kundby, som ogsaa havde stemt for Aktietegning. De to blev da enige om at gaa til Provsten og forklare ham, at de nu havde bestemt sig til at gennemføre Aktietegningen. De kom i sidste Øjeblik; thi Provsten havde allerede skrevet Brevet angaaende de 6000 Rdl., og Karlen var i Færd med at spænde for for at besørge Brevet de to Mil til Holbæk.

Hans Jensen fik dog Provsten overtalt til at vente med Brevets Afsendelse blot 2 Dage; inden den Tid vilde Hans Jensen sørge for, at Aktielaanet til 4 pCt. var i Stand. Provsten gik meget nødtigt ind paa Hans Jensens Forslag og forestillede for denne, hvilket Ansvar de paadrog sig, hvis Manden, der havde tilbudt de 6000 Rdl., nu tog sit Tilbud tilbage. Men hertil svarede Hans Jensen, at Ansvaret kunde han godt tage paa sig, og han var slet ikke bange for, at det billige Aktielaan ikke skulde komme i Stand. Derefter tog Hans Jensen og Niels Pedersen fat paa at rejse Laanet i selve Sognet. Og ved et energisk Arbejde, som de udførte sammen med en tredie Gaardmand lykkedes det dem i Løbet af to Døgn at faa tegnet 7000 Rdl. til en billig Rente. Hvad der ikke af Beløbet blev brugt til Thorslundes Skole, blev anvendt til et Jordemoderhus. Kommunen fik en ny og godt beliggende Skole, og Hans Jensen havde ved at rejse Pengene paa denne smukke Maade sparet Kommunen for en Udgift af over 3000 Kr. i vore Penge.

I 24 Aar, fra 1856 til 1880, var Hans Jensen uafbrudt Medlem af Amdsraadet, og i 26 Aar, indtil 1878, var han Medlem af Skoledirektionen. I 20 Aar var han Landvæsenskommissær og i 10 Aar Medlem af Tilsynsraadet ved Landbohøjskolen i København. I 12 Aar var han Folketingsmand. Desuden var han altid den Mand, der spurgtes om, naar det gjaldt det private Initiativ. Han blev derfor en af de Bønder, der tidligst er bleven brugt mest til Arbejder udenfor Hjemmet; men han bar gerne disse Byrder og udførte sine betroede Hverv uden at forsømme sit Hjem og sin Bedrift.

Hans Jensen var nemlig en meget virksom og dygtig Landmand. Han var en af de første paa Kundbyegnen, som drænedes og merglede. Dræningen var den Gang meget kostbar. Dræningsrørene maatte hentes hertil ovre fra Flensborg. Hans Jensen var ogsaa en Elsker af Træplantning; den lange Poppel-Allé, der nu fører op

til hans gamle Gaard, er et Vidnesbyrd i saa Henseende. Selve Hjemmet omfattede og elskede han med hele sin Sjæls Inderlighed. Smukkere Familieforhold end det, man fik at se i Hans Jensens hyggelige, gæstfrie Hjem i Kundby, kunde næppe findes, blev der sagt. Men dette skønne Hjemliv skyldtes som foran nævnt i høj Grad hans brave Hustru.

Hans Jensen havde en god Forstand og et sundt Omdømme. Desuden var han i Besiddelse af de repræsentative Evner, der er af saa stor Betydning for den, der skal have med offentlige Anliggender at gøre. Som Underofficer havde han erhvervet sig en vis Færdighed i Omgangen med Pen og Blæk, der ikke var helt almindelig blandt hans jævnaldrende. Selv om han ikke var helt sikker i Ortografien, saa var der altid i hans Stil en klar og behersket Tankegang. Han var tillige i sin Optræden elskværdig og medgørlig og havde tilstrækkelig Veltalenhed til at kunne klare sine Meninger overfor andre.

Baade han og hans Hustru var Alvorsmennesker. »Begge var de stærkt religiøse,« skriver deres yngste Datter. »Vi Børn kan vist ikke sige, der er præket Kristendom for os i Hjemmet; men her er levet Kristendom. Fader og Moder gav os det bedste Eksempel i dem selv. Om Søndagen var alt Arbejde indstillet, og Kirken blev besøgt. Naar der ikke kom nogen i Kirke, blev der læst en Prædiken af Luthers Huspostil, men i Reglen var der altid nogen i Kirke.« »Indre Missions Tidende« blev stadig holdt og læst, og Vilhelm Beck var vel nok den Kirkehøvding, som Hans Jensen og hans Hustru særlig saa op til. Hans Jensen, der var en god Fodgænger, gik adskillige Gange et langt Stykke Vej for at høre Vilh. Beck tale. Senere hen fandt en Bog som V. J. Hoff's »Fra Kirken og Lønkamret« ogsaa Vej ind i den gamle Gaard, idet et af Børnene tog sig for at læse op. Paa de store Højtidsaftener sang Hans Jensen selv for til Kingos Salme: »Vort Maaltid vi beskikke nu og folde vore Hænder«; den Salme havde

de ogsaa sunget i hans Barndomshjem. Saa fulgte en Aftenbøn og Fadervor og igen en Salme. Da Hans Jensen efter en Underrettsdom i Brandkassesagen 1880 havde Udsigt til at miste sin Gaard med alt Tilliggende, hørte et af Børnene en Aften Hans Jensen sige trøstende til sin Hustru: »Hvad gør det, at vi skal lide her, naar vi blot frelst og fri kan komme ind i Himlens lyse Sale.«

Der var i det offentlige Liv to politiske Personligheder, som Hans Jensen fik meget med at gøre, Den ene var *Tscherning*, den anden *J. A. Hansen*. Og da hans Forhold til disse to betydelige Mænd kan belyses ved en Række Breve og andre skriftlige Optegnelser, som Hans Jensen har efterladt sig, vil disse Forhold blive udførligt omtalt i de to følgende Afsnit.

II.

Hans Jensen og Tscherning.

En halv Mils Vej fra Kundby ligger det navnkundige Valgsted *Svinninge*, hvor der tæt op til Landevejen er rejst to Mindesmærker, der begge viser hen til det Bonderøre, som Hans Jensen var en saa fuldgyldig Repræsentant for. Begge Mindesmærker er ogsaa for en stor Del rejst paa Hans Jensens Foranstaltning. Det ene blev i 1870 rejst for Grundlovens Giver, *Frederik d. 7.* Det andet rejstes i 1881 for *Anton Frederik Tscherning*, der i 17 Aar, fra 1849 til 1866, var Svinningekredsens uforglemmelige Repræsentant i Folketinget, og som i alle de Aar havde enten Jens Gregersen eller Hans Jensen som sin bedste Anbefaler og Forsvarer.

1853 var Tscherning imidlertid ved Opløsningsvalget d. 26. Febr. kommen ind paa den Tanke at ville ombytte Svinningekredsen med Lyngbykredsen for at kunne

slaa sin Modstander. den nationalliberale Professor Kayser, der var opstillet i Lyngby. Tschernings trofaste Vælgere i Svinningekredsen var slet ikke glade over det Paafund af deres hidtidige Folketingsmand; de vilde meget nødig undvære deres berømte Repræsentant; men Tscherning satte alligevel sin Krig igennem og stillede sig i Lyngby, hvor han faldt for Professor Kayser ved Valget d. 26. Februar.

Imidlertid havde Svinningekredsens Vælgere været i en slem Vaande for at finde en Stedfortræder for Tscherning. Og dette var baade svært i den ene og anden Henseende. I denne bondevenlige Kreds kunde Bønderne ikke længere enes om Kandidatspørgsmaalet. De delte sig nu i to Grupper, hvoraf den ene sluttede sig til Gleerups politiske Synsmaader, medens den anden fuldtud gav sig ind under J. A. Hansens og »Almuevennen«s Førerskab. Paa Valgdagen mødte da de to Bondegrupper op med hver sin Kandidat, og mærkeligt nok var begge de to Kandidater hjemmehørende i Kundby. Det var ingen ringere end Gaardmændene Jens Gregersen og Hans Jensen. Den første var Kandidat for Gleerupianerne, medens Hans Jensen var Kandidat for J. A. Hansens Meningsfæller. Det blev en kort, men hidsig Valgkamp, der her førtes. Men Resultatet d. 26. Febr. blev saaledes, at Hans Jensen erklæredes for valgt med 462 Stemmer, medens Jens Gregersen opnaaede 206. Det var første Gang, at Hans Jensen vovede sig frem paa en Valgtribune. Blandt hans Stillere var: Skolelærere Fog, Kundby, Skomager Jens Hansen, Kundby, og Gmd. Jens Ivertsen, Gislinge. Hans Valgtale lød — efter hans egen Opskrift — saaledes:

Ærede Vælgere!

Da jeg for faa Dage siden fremstillede mig ved Prøvevalget i Svinninge Kro, udtalte jeg for de tilstedeværende Aarsagen, hvorfor jeg fremstillede mig, at det ikke var eller er egen Lyst, der driver mig frem, men det er efter Opfordring af en stor Del Vælgere, mine højagtede

Medborgere. Jeg udtalte ogsaa den Gang, hvor stor en Ære jeg ansaa det for at repræsentere en Valgkreds som Holbæk 2. Det var Fastelavns Tirsdag, at en Forsamling var mødt her i Kroen for at aftale og enes om en Kandidat. Her var, paa enkelte nær, de forsamlede stemt for at opfordre mig. Jeg gav ogsaa mit Løfte om at stille mig. Jeg kunde umulig finde nogen Betænkelighed derved, da jeg i Forvejen havde talt med min Ven Jens Gregersen, om han vilde stille sig. Jeg havde bedt ham derom, men alle mine Forespørgsler og Bønner var forgæves. Han svarede mig hver Gang: »Nej, ikke uden i det Tilfælde, at der kommer en, som vi ikke kan være tjent med.«

Jeg ved ikke, om De, mine ærede Vælgere, kan forstå dette. Der er flere, som har bedt mig om at trække mig tilbage for vor gode gamle prøvede Ven Jens Gregersen. Jeg har svaret, at for min egen Person skulde jeg gerne gøre det; men jeg kan ikke for de mange, jeg har givet Løfte. Lad dem svare mig. Lad de mange, dels mine Opfordrere, dels de mange, der ved begge Møderne i Svinninge Kro har stemt paa mig — lad dem svare mig. Jeg vil ikke narre dem, jeg kan godt taale et Nederlag, det regner jeg for Intet, naar blot vor Forfatning, vor unge Frihed, maa udvikle sig paa en jævn og fredelig Maade, som den hidtildags har. Men lad os aldrig glemme, hvem vi har at takke for dette dejlige Frihedsværk. Lad os huske paa det Aar 1848, da næsten alle Nationer begærte Frihed, men maatte tvinge sig til den; de maatte bringe blodige Ofre for at faa den. Mindes vi det nu, mine Venner? Vi havde nylig faaet en Konge paa Danmarks Trone, en folkekærlig Konge. Han talte til sit Folk; og ene af fuld kongelig Naade og Magtfuldkommenhed skænkede han Eder en fri Forfatning. For at ordne dette maatte han kalde Mænd i Ministeriet, der kendte Folkets Tro og Folkets Ønsker, og som havde Folkets Tillid. Jeg kan ikke forbigaa at nævne en af de Mænd, der indtog en vigtig Plads i Ministeriet, og som vi ganske vist kan takke

for, at Grundloven blev, som den blev, og som senere har vist, at han ikke er vejet tilbage for Friheden — denne Mand er vor forrige Rigsdagsmand, Hr. Tscherning. Han er udmærket indsigtfuld, kundskabsrig, viljefast og Fædrelandsven — en Frihedskæmpe. Mod ham er jeg en Ubetydelighed.

Men naar jeg før nævnede, hvor god en Konge vi har paa Danmarks Trone, hvor vi sikkert kan stole paa hans kongelige Løfte, vil jeg ogsaa tillade mig at udtale, hvor nødvendigt det er at støtte ham paa de Tider, det gøres nødvendig. Han har gentagne Gange sagt: »Folkets Kærlighed er min Styrke!« Nu skal vi vide at styrke ham til at gennemføre Ordningen *Danmark, Slesvig og Holsten til en Helstat*. Det er næppe for mange fremmed at vide, at for at indvinde fuld Raadighed over Holsten maatte Kongen indgaa paa Forpligtelser med Stormagterne om at ordne Danmark, Slesvig og Holsten til en Helstat snarest mulig. For at forberede dette forelagdes der i Folketinget et Udkast til, at *Toldgrænsen* skulde flyttes. Det er min Mening, at Regeringen ikke burde været lagt Hindringer i Vejen derfor, men uagtet Ministeriet saavel ved 2. som ved 3. Behandling paa det bestemteste udtalte, at det vilde anvende ethvert lovligt Middel til dets Gennemførelse, nyttede det ikke, da 50 Folketingsmænd forkastede det. De mente maaske, de havde styrtet Ministeriet. Nej, Kongen vilde før opløse Folketinget, som modsatte sig Toldordningen. Det gjorde han og har derved appelleret til sit Folk. Jeg mener, det er et godt Bevis for, at han ikke ønskede Toldgrænseflytningen forkastet.

Det andet vigtige Spørgsmaal er *Arvefølgesagen*; den har Regeringen med Stormagternes Samtykke bestemt at ordne saaledes, at for Fremtiden bliver kun den kongelige Mandslinie arveberettiget til den danske Trone og ikke den kvindelige; dette kan jeg ogsaa erklære mig for.

De andre Sager, der kan ventes forelagt, er *Fæstefælsønsloven* og *Kommunalloven*. Naar disse Sager kom-

mer for, vil jeg ganske vist ønske dem snarest mulig behandlet; den første, for at man kan blive mere fri og uafhængig, og for at de ærede Godsejere kan komme til at gøre Brug af deres gode Vilje, de har til at sælge; og den anden, for at man kan faa en mere udstrakt Valgret til Kommunalraad og mere Selvstændighed, og for at de større Grundbesiddere kan blive den Forret berøvet, de har til uden Valg at have Sæde der. Naar disse Sager kommer for — som jeg ønsker snarest muligt — vil jeg ved de Evner, Vorherre har betroet mig, understøtte dem paa en billig og retfærdig Maade.

Hans Jensen var altsaa valgt i Svinninge med stor Majoritet. Men aldrig saa snart hørte han, at Tscherning var falden i Lyngby, før han besluttede at trække sig tilbage og tilbyde Tscherning Svinningekredsen paany. I et Brev, som han skrev Dagen efter Valget, stillede Hans Jensen sit Mandat til Raadighed for Tscherning, for at Folketinget ikke skulde gaa Glip af den store Dygtighed, som Tscherning sad inde med. Tilbudet var alvorlig ment fra Hans Jensens Side. Men Tscherning afslog straks det smukke Tilbud ved følgende Skrivelse:

Kjøbenhavn, den 1. Marts 1853.

Til

Hr. Gaardmand H. Jensen, Kundby.

Deres Brev af 27. Februar har jeg havt den Fornøjelse at modtage; jeg ønsker Dem til Lykke med Deres Valg, skønt det gør mig ondt, at det er sket som Modstander af vor gamle Ven Gregersen. Han og jeg kunne nu trøste hverandre, siden vi have havt lige Skæbne, det er nemlig min Hensigt at blive uden for Rigsdagen, dette har jeg erklæret, førend jeg gik til Valg; enten vilde jeg vælges i Lyngby eller ikke møde paa Rigsdagen.

Jeg takker Dem derfor paa det venskabeligste for Deres Tilbud at ville trække Dem tilbage for at aabne Adgang for mig; jeg skal sætte lige saa megen Pris derpaa, som om jeg havde benyttet Tilbudet, men jeg kan ikke benytte det, efter hvad jeg ovenfor har sagt. Jeg tager Udfaldet af Valget i Lyngby

som et Fingerpeg fra den Magt, som styrer Verdens Begivenheder, og vil nu forsøge, om jeg maaske kan tjene den Sag, jeg kalder den gode, ved at staa udenfor. Altsaa Tak endnu engang for Deres Tilbud, men De skal møde selv. De kan dersom træste Brygger Hansen, han skal ikke blive bebyrdet med Omvalg.

Rigsdagen antager jeg nok i Aar gaar meget hurtigt fremad. Jeg antager, at Førerne for de 50 have besluttet ikke længer at gøre Vanskeligheder, flere af dem, Clausen indbefattet, have udtalt sig i denne Retning. Det er et Sæt af kortsynede, hovmodige, overlærde Rumlepotter og intet mere. Det er mig kært at se, at De har vist de 50's Færd alvorligen fra dem ved Valg-handlingen.

Hvad mig angaar, da har jeg ikke nogen Klage at føre over den egentlige Bondealmue; med Undtagelse af maaske 70—80 Husmænd og nogle Gaardmænd have de stemt paa mig som én Mand; det er Fiskerne og Fabriksfolkene, som have været imod mig. Bønderne kaldte dem »Tremarksmændene«; thi de paastaa, at det største Antal af dem var vunden for min Modstander ved, at der af dem, der virkede for hans Valg, er bleven givet hver Mand 3 Mark i Dagløn, foruden fri Befordring, Mad og Drikke paa eller tæt ved Valgstedet. De kan tænke Dem, hvilken Forbitrelse dette har vakt, og hvor ivrigen Beviserne nu søges for et saadant Bestikkelsessystem.

Lad mig nu faa se, De kommer paa en god og venskabelig Fod med min gamle Ven Gregersen, hvem De maa hilse fra mig og lade læse dette Brev. Dog førend jeg slutter, maa jeg beklage, at en Mand fra min gamle Valgkreds, der saa ofte har læst mit Navn, skriver det urigtigt, det skrives Tscherning. Nu Farvel for denne Gang, hils Konen og alle gode Venner fra

Deres hengivne

A. F. Tscherning.

Hans Jensen gav dog ikke efter for Tscherning. Han gentog sit Tilbud. Og i Løbet af et Par Maaneder udveksledes der imellem disse to en Række Erklæringer og Breve angaaende Mandatet i Svinninge. Hans Jensen holdt urokkelig fast paa, at Tscherning skulde indtræde i sin tidligere Plads, da han var uundværlig paa Rigsdagen. Flere af Bønderne holdt dog paa, at Hans Jensen skulde være deres Rigsdagsmand; de syntes, det var nok saa rart og mest passende at være repræsenteret ved en Bonde. Et Brev, skrevet til Hans Jensen af

en Gaardmand i Svinningekredsen, illustrerer bedst denne Tankegang. Brevet er skrevet i Ny Bjergby d. 3. Marts 1853 og lyder saaledes:

Højest ærede Ven!

Du er valgt med Ære til Rigsdagen, jeg haaber ikke, Du trækker Dig tilbage for nogen som helst Person; en Bonde, der har Fornuft og Forstand paa sit eget og sine Børns Vel, han maa snart ved at arbejde sig ind i Rigsdagen fatte en fornuftig Mening om Statens Vel, og ham foretrækker jeg for en højlærd, som gaar væsentlig ud paa at blinde Øjnene paa Bondestanden.

Op, danske Mænd, Folkekongen stoler paa sit Folk. Hører I ikke, at tyske Mikkell atter banker paa vore Døre, ser I ikke, at danske Hjerter ere skjulte af tyske Ordener. Bort med Despotismen, Slaveaanden passer ikke længer for den danske Mand. Lader os slutte os sammen; thi der arbejdes og agiteres stærkt overalt i Landet paa at dele Folket i to Partier, og da kan de vekselvis bruge det ene Parti til at slaa det andet med og derefter ved med Tiden undergrave og tilintetgøre vor Forfatning.

Jeg siger derfor, kære Ven! mød selv i Rigsdagen, gør Dig bekendt med, hvem der sigter bedst imod Maalet. Lader os som Bønder ikke frakende os selv al Forstand, men lader os tage For tiden noget i Betragtning og i Sammenligning med den holde os strængt til Retfærdigheden, som siger: »Hvad der med Synden kommer, med Sorgen bortgaar.«

Jeg slutter hermed. Hold paa den Agtelse, Du har vundet. -- Dermed tegner jeg mig med en venskabelig Hilsen til Dig og Familie. Lev vel, det ønskes af Din

hengivne

Ole Jensen

Men disse Opfordringer om at blive kunde ikke rokke Hans Jensen fra det, han først havde besluttet. Og nogle Dage senere fik han ogsaa Medhold og Forstærkning fra flere af sine Vælgere. Den 7. Marts modtog Tscherning en trykt Adresse, underskrevet af en betydelig Del Landboere og saalydende:

Højvelbaarne Hr. Oberst!

Naar vi undertegnede Landboere med dybeste Højtægtelse henvende os til Dem med en Bøn, da er dette Foretagende ej blot begrundet i Erkendelsen af Deres for Bondestandens Vel hidindtil til udviste Iver, hvorved vi længst have været overbeviste om,

at vor Stand, i Deres over al Egennytte ophøjede Personlighed, har sin varmeste Ven og dygtige Talsmand; men tillige i den fulde Forvisning, at De er en Mand, hvem hele Danmarks fremtidige Vel, uden ringeste Bihensyn, ligger fast paa Hjerte, samt at ingen tydeligere end De gennemskuer de Forviklinger, der, foruden som forinden, omsno vort elskede Fædreland.

Støttet til disse Anskuelser, indse vi tilfulde og med megen Bedrøvelse, at vort elskede Fødeland i sin ny Klædning har tabt meget, ja grumme meget, naar Folkethinget skal savne deres ædle uegennyttige Karakter og Deres udmærkede Evner.

Vi bede derfor: unddrag ikke Fædrelandet den Hjælp, Deres udmærkede Personlighed kan yde, indtag den Plads i Rigsdagen, De i Fortiden med saa megen Hæder har beklædt! giv os dette yderligere Bevis for, at De ej blot er Bondens, men vort Fødelands, vor Friheds varmeste Ven!

Saa stærkt Pres blev der lagt paa Tscherning for at formaa ham til at vende tilbage til Svinningekredsen. Men han overgav sig ikke let. Han afslog Opfordringen Gang paa Gang. Hans Jensen maatte altsaa foreløbig møde i Rigsdagen og deltage i den korte Samling, der varede fra 7. Marts til 19. April, da Folketinget atter blev opløst. Aabningsdagen, d. 7. Marts, hørte Hans Jensen gamle Grundtvig tale som Aldersformand i Folketinget. Grundtvigs Indledningsord fra Formandsstolen lød den Dag saaledes:

»Det blev endnu en Gang min Alders Lod at byde et nyt dansk Folketing velkommen. Vi mødes vistnok denne Gang desværre under meget tvetydige Varsler og, som det synes, under skilte Baner; men jeg haaber dog til Gud, og jeg har den Tro til den danske Hjertelighed, Billighed og Nænsomhed, at dette maaske for hele Danmarks hele Fremtid afgørende Møde maa falde ud til Kongens Ære, til Rigets Gavn og til Folkets Glæde!«

Men da Folketinget d. 19. April blev opløst og nye Valg udskrevne til d. 27. Maj, begyndte Hans Jensen igen at bearbejde Tscherning for at formaa ham til at blive sin Afløser som Tingmand. Og ved Balthazar Christensens Hjælp lykkedes det ogsaa til sidst.

D. 29. April skrev Balthazar Christensen herom til Hans Jensen:

Kære Hans Jensen!

Efter Deres Ønske og efter Overvejelse af samtlige Forhold i Deres Valgkreds har jeg formaaet Oberst Tscherning til endelig at bestemme sig for sit gamle Distrikt, naar han derfra modtager Opfordring, hvilken jo allerede er i god Gang, og som De nu, haaber jeg, af al Magt vil fremskynde. Jeg haaber, at dette vil dæmpe den stygge og sørgelige Spaltning, det sidste Valg har bragt tilstede mellem vore Venner, og vi venter alle, at de der til vil gøre alt, hvad De formaar. I Tider som vore er det ikke Folkets og Frihedens Venner tilladt at rase mod hinanden og derved give Modstanderne Haab og Glæde.

Dette til Svar paa Deres venlige Linier af 21. ds.

Deres hengivne

Balthazar Christensen.

Umiddelbart derefter modtog Hans Jensen et Brev fra Tscherning. Det lød saaledes:

Kjøbenhavn, den 30. April 1853.

Hr. H. Jensen.

Disse Linier skriver jeg for at lade Dem vide, at jeg ifølge Hr. B. Christensens indtrængende Opfordring har maattet afslaa at stille mig i Ringsted, hvorfra man havde gjort mig Forslag, for at stille mig i min gamle Valgkreds, hvor han paastaar, at dette er det eneste Middel til at skaffe god Forstaaelse igen tilveje.

Jeg havde haabet, at De og daværende Modstandere kunne have enedes, om ikke paa anden Maade, saa ved Lodtrækning, men Christensen siger, at Spliden er naaet til en saadan Grad, at den maa standses, og jeg skal midt derud i som et kølende Pulver. Da De selv gentagne Gange har yttret Dem paa samme Maade, saa ved jeg, at dette Budskab vil lette en Sten fra Deres Sind. — Mig gør det ondt; jeg havde saa gerne set, at gamle Gregersen, De selv og andre Venner kunne have delt min Arvepart i Vennevold.

Mine bedste Hilsener.

Deres med særdeles Agtelse

hengivne

A. F. Tscherning.

Tscherning havde altsaa, til Hans Jensens store Glæde, bøjet sig til sidst og lovet at komme tilbage til Svinekredsen. Dette maatte Vælgerne snarest muligt have at vide. Og 2 Dage senere lod Hans Jensen følgende »Erklæring til mine Vælgere« indrykke i »Almuevennen«:

Idet jeg herved aflægger min Tak til mine ærede Venner i Holbæk Amts 2den Valgkreds for den Tillid, de skænkede mig ved at bære mig med deres Stemmer den 26. Februar d. A. til deres Folketingsmand, benytter jeg Lejligheden, som jeg har lovet dem, der allerede er underrettet derom, at jeg i Gaar havde den Ære at modtage et Brev fra Hr. Oberst Tscherning med Underretning om, at han paa Grund af B. Christensens og min indtrængende Opfordring, for om muligt at bilægge den Strid, der er rejst imellem flere af Valgkredsens Venner, agter at stille sig til Valg i denne Valgkreds den 27. d. M. Det vil sikkert være en stor Glæde for Vælgerne igen at møde Hr. Obersten, vor højtagtede og elskede Ven, paa Valgstedet, og det vil ikke være mindre Trøst for os, at han atter igen vil møde paa Rigsdagen og kæmpe for den billige Ret, vi som Medlem og Borger i Staten har. Det har vist næppe nogen Tid for været mere nødvendigt dig, end det nu for Øjeblikket er. Tiden er meget alvorlig. To Gange har Hans Majestæt Kongen set sig nødt til at opløse Rigsdagen. Det er nu anden Gang, han henvender sig til sit Folk for at prøve, om det dog ikke nu vil vise, at det paaskønner hans folkelige Karakter, paaskønner, hvor meget godt vi allerede nu har nydt af det herlige Frihedsværk, vor frie Forfatning, han af fuld kongelig Naade og Magtfuldkommenhed har skænket os, — visende ved denne Gang at udvælge Mænd til Rigsdagen, der ubetinget vil give sit Samtykke til det kongelige Budskab. Man skulde mene, at det med Glæde skulde blevet modtaget i den forenede Rigsdag; man kunde umulig tænke, at nogen kunde mene, saa længe vi har en Konge som Frederik d. 7. paa Danmarks Trone, at nogen da kunde tvivle om, at det ikke er den bedste, den heldigste Ordning af vores kongelige Arveforhold, at Regeringen har set sig i Stand til at tilvejebringe, men uagtet alt dette, er det modsatte sket. 45 stemte imod, 8 stemte ikke. Det maa sikkerlig være enhver frihedselskende Mand ufravigelig Pligt at gøre alt, hvad man formaar, for at udelukke saa mange som muligt af disse 53 Oppositionsmænd. Naar man nu gennemtænker dette alvorligt, maa man sikkert beklage, at der i en Valgkreds som denne og imellem bedste Venner kan være og herske saadan en Strid, at vore Venner i København maa se sig nødt til at bruge vor bedste, vor dygtigste Mand i en Valgkreds som denne og saaledes savne den Mand paa et

andet Sted, hvor ingen andre kan udrette noget. Jeg vil tillade mig at henvende mig med en Bøn til de ærede Vælgere i de 53 Valgkredse om i rette Tid at betænke, hvilken en Fare der kan være ved, at Rigsdagen atter denne Gang nægtede sit Samtykke til det kongelige Budskab, og hvor uforstandigt man handlede, hvis man denne Gang vælger Mænd, der ikke ubetinget samtykker i det kongelige Budskab.

Kundby, den 2. Maj 1853.

Hans Jensen.

En Uges Tid før Valget skulde afholdes, skrev Tscherning et Brev til Hans Jensen. Det lød saaledes:

Kjøbenhavn, den 19. Maj 1853.

Hr. H. Jensen,

Gaardmand i Kundby.

Da jeg skal optræde igen som Kandidat i 2. Holbæk, saa vilde jeg bede Dem om at være en af mine Stillere; det foreskommer mig nemlig, at dette vilde være det mest passende. Jeg har skrevet til mine Stillere ved det tidligere Valg, Møller Hansen, Marke, og J. Gregersen, om det samme. — Det er min Hensigt at komme til Svinninge paa Onsdag og til Faurbo Torsdag. For det Tilfælde, at jeg muligvis maatte faa Forfald, har jeg bedt det Hansen om betimeligen at gøre Anmeldelse om det fornødne i Henhold til Valgl. § 24 til Valgbestyrelsen paa Valgstedet. I Forventning om velvillig Modtagelse af mit Forslag og om snart Gensyn

forbliver jeg

Deres ærbødigst hengivne

A. F. Tscherning.

Hans Jensen gik selvfølgelig gerne ind paa at være en af Tschernings Stillere. Og ved Valget d. 27. Maj holdt han følgende Stillertale for Tscherning, gengivet her efter hans egen Opskrift:

Aarsagen, hvorfor jeg i Dag fremtræder her, er ikke for som forrige Gang, da jeg fremstillede mig, at tilbyde Dem min Tjeneste som Folketingsmand. Nu er det for at stille og anbefale Valgkredsens forrige Folketings-

mand, Hr. Oberst Tscherning. Da jeg ikke før har havt den Ære at være samlet med saa mange af mine ærede Vælgere siden Valgdagen, er det mig meget kært, at Omstændighederne har føjet sig saaledes, at jeg i Dag kan aflægge min Tak til dem. Jeg tillader mig derfor, mine ærede Venner, at aflægge min inderligste Tak til alle dem, der ved det sidste Folketingsvalg viste mig den Ære og Tillid at vælge mig til deres Folketingsmand. Min Virksomhed paa Rigsdagen vil jeg ikke tilregne nogen stor Betydenhed, men det er mig dog bevidst, at jeg aldrig har svigtet den gode Sag.

Det er efter mit Ønske, at Hr. Oberst Tscherning stiller sig her, og jeg tør tro, at dette Ønske deles om trent af alle. Jeg er derfor fremtraadt for at anbefale ham. Jeg synes, det er en stor Ære for Valgkredsen at faa en Repræsentant som Hr. Obersten. Ja, vi kan sandelig være stolte deraf. Det er i mine Tanker en af Danmarks første Frihedsmænd. Det er den Mand, som jeg i min Tale sidste Valgdag fremhævede som en af de vigtigste Mænd, Hans Majestæt Kong Frederik d. 7. kaldte til sit Ministerium, da han fik den herlige Beslutning at skænke sit Folk en fri Forfatning. Han var med, vist ikke med liden Møje, at udarbejde vor herlige Grundlovs Udkast, som var en Grundpille til hele vor prægtige Frihedsbygning, og hvortil enhver som helst Lov maa være i Harmoni. For alt dette skylder vi vor højtærede Kandidat uendelig megen Tak og Paaskønnelse. Med disse faa Ord vil jeg anbefale Oberst Tscherning som Kandidat til det nu forestaaende Folketingsvalg, og jeg vil slutte med det Ønske: *Gid Danmark aldrig skulde savne saadanne Mænd med saa store Aandsgaver og saa ærlig en Vilje til at bruge dem i sit Fædrelands Tjeneste! — da tror jeg, vi kan prise os lykkelige. Og gid vi alle i Enighed og Kærlighed maa slutte os sammen om disse Mænd, da vil deres besværlige Kald blive dem meget lettet!*

Tschernings Valg i Svinninge d. 27. Maj 1853 gennemførtes saaledes paa den smukkeste Maade til stor Glæde for alle hans Meningsfæller rundt om i Landet. Og fra den Dag af blev Hans Jensens Navn tit nævnt, naar man vilde fremhæve et Menneske som Forbilde paa uegennyttig Færd. I denne politiske Sag havde Hans Jensen set stort paa Spørgsmaalet og sat Sagen over Personen. Og Kundby havde nu en Bonde mere, der kunde nævnes som en af de førende Mænd i Bondestanden, naar det gjaldt Frihed og Fremskridt.

Tscherning beklædte fra nu af Svinningekredsen, indtil han i 1866 efter Grundlovsændringen, trak sig frivillig tilbage. I alle disse Aar førte han en livlig og interessant Brevveksling med Kundby Bønder, særlig da med Gregersen og Hans Jensen.

Tscherning var som bekendt Helstatsmand. Derfor støttede han Helstatsministeriet Ørsted, saa længe dette efter hans Mening gav noget som helst Haab om at kunne løse vore udenrigspolitiske Vanskeligheder, og det til Trods for, at han var og maatte være en Modstander af Ministeriets reaktionære Karakter paa saa mange Omraader. Men Ejderpolitikken og Frygten for Ministeriets Reaktion var stærkere end Tscherning; hans eget Parti forlod ham under B. Christensens og J. A. Hansens Ledelse, og da han 1854 meldte sig ud af Bondevenneselskabet, var der mange i Svinningekredsen, der begyndte at blive betænkelige ved Tschernings noget enlige Stilling i Folketinget. Herom vidner ogsaa den følgende Brevveksling, som Hans Jensen førte med Tscherning. Det var bevægede Tider. Den 3. August 1854 sendte Tscherning sine Vælgere et langt skriftligt Forsvar for sin Stilling; men d. 3. September s. A. fik han et lige saa langt Tilsvær, hvori Misfornøjelsen med hans Stilling stærkt var understreget. Alligevel sluttede det skarpe Svar med følgende anerkendende Ord:

»Vi kunne dog ikke tabe Tilliden til Hr. Oberstens

Ærlighed og gode Villie, ligesom vi ogsaa føle os forvissede om, at Deres Højvelbaarenhed i selve Rigsraadet vil være den bedste Støtte for Folkefrihedens Sag, og ikke lade Dem rokke fra, hvad der dér efter Deres bedste Overbevisning er Kongen, Landet og Folket bedst tjenligt.«

Da der derfor i December s. A. skulde afholdes nye Folketingsvalg, og Forberedelserne hertil var i fuld Gang, fik Tscherning i November følgende Skrivelse fra sin gamle Valgkreds. Skrivelsen var afsendt ved Hans Jensen og lød saaledes:

Kundby, 13. November 1854.

Højvelbaarne Hr. Oberst Tscherning,
 Ridder af Dannebrog.

Ved et i Søndags afholdt Landkommunal møde i Holbæk, som var sammenkaldt i Anledning af Rigsdagens Opløsning og som Følge deraf de forestaaende Folketingsvalg, blev det af Formanden meddelt, at der i København havde dannet sig en Komité for at anbefale og virke for Kandidater til Folketingsvalget d. 1. December. Ved disse Kandidater havde de særlig taget Hensyn til, at de paa Rigsdagen vil vedkende sig den Mening, at Fællesforfatningen bliver ordnet paa den Maade, som der i Rigsdagens Adresse til Hans Majestæt Kongen er udtalt, og om de tillige vil virke til, at der anlægges Rigsretssag mod Ministrene for Udstedelsen af Forordningen af 26. Juli om Monarkiets Forfatning for det Fællesanliggende, som betragtes at være en grundlovsstridig Handling. Komitéen havde kun fundet Anledning til at anbefale to af de sidstvalgte Folketingsmænd i Holbæk Amt, nemlig i 3. og 5. Kreds, derimod bestemt fraraadet at genvælge dem i 1. og 4.; 2. Kreds vilde derimod Komitéen ganske overlade til Kredsen selv at bestemme. For at Formanden, som tillige er Komitémedlem i Kjøbenhavn, kunde være ganske i Overensstemmelse med dens Beslutning, aftraadte han, og en anden dirigerede. Dette var for os et haardt Stød at være Vidne til, at Forholdet, navnlig det politiske, imellem vore gamle prøvede Venner skulde vise sig at være saaledes, at han traadte til Side uden at yttre sig i mindste Maade. Gid dog denne forvirrede, vanskelige og farefulde Tid var forbi, uden at Tabet af vore konstitutionelle Rettigheder var bleven altfor følelig, og uden at Kampen derigennem skulde optaarne saa mange Vanskeligheder, at det skulde forhindre dem i Fremtiden at gaa

Haand i Haand med hverandre for os til et Maal og ad en og samme Vej.

Under de Forhandlinger, der blev førte om Holbæk Amts 2., blev det foreslaet og vedtaget at udnævne en Komité til at overveje og foretage, hvad der i den Henseende fandtes rigtigt at gøre. Komitéen føler tilfulde det vanskelige Hverv, der ved er lagt paa den, men beder af faa Raad i de fleste Tilfælde af vore Venner. Man er i Tvivl om, hvorvidt Deres Højvelbaarehed vil vedkende sig den Mening som foran anført, men man var dog alle enige om, at om De end ikke tilfulde vilde vedkende Dem disse Grundsætninger, kunde man dog under ingen Omstændigheder tvivle om Deres Ærlighed og gode Hensigter, og dette i Forening med deres udmærkede store Aandsgaver, Deres uforlignelige, uegennyttigt tilbagelagte Virksomhed, hvorved De har aflagt saa mange Prøver paa, at De endnu vil bruge Deres Evner til at virke i det almindelige Bedste, og hvorfor Bondestanden aldrig kan fuldtakke Dem — dette gør, at vi allerunderdanigst i Venlighed henvender os til Dem om atter at stille Dem til Valg i vor Kreds d. 1. December, vi vil da saavist undersøge og underrette Dem om Kredens almindelige Mening, hvilken vi dog antager for at være gunstig, og derom godhedsfuldt underrette os snarest muligt, saadan at vi kan offentliggøre det for Vælgerne.

Ærbødigst

for Underskriverne:

Hans Jensen.

Paa denne Skrivelse gav Tscherning straks følgende Svar:

Ørholm, den 16. November 1854.

Hr. Gaardmand H. Jensen.

Idet jeg anerkender Udvalgets Skrivelse af 13. d. M., hvori jeg opfordres til igen at stille mig til Valg i Holbæk Amts 2. Valgkreds, takker jeg herved for samme og modtager den med Glæde. Dersom ikke uventede Hindringer skulle stille sig i Vejen, haaber jeg at antræffe i Valgkredsen nogle Dage før Valgdagen, ved hvilken Lejlighed de forskellige Forhold nærmere kunne blive oplyste. Straks maa jeg dog bemærke, at jeg naturligvis tiltræder Hovedindholdet i Folketingets Adresse, nemlig Ønsket om besluttende Myndighed i Lovgivningssager saa vel som Finanssager i Fællesforfatningen, og Repræsentationen i samme udviklet saaledes, at det valgte Element forstærkes ligeoverfor de Kongevalgte. Jeg søger naturligvis herom, eftersom

jeg jo alt i Rigsraadet havde andraget paa det samme, og det maaske i en væsentlig Grad skyldes min Medvirkning, at det Hallske Forslag blev bragt frem i Folketinget. — Hvad derimod den anden af de opstillede Troesartikler angaar, da anser jeg den for at hvile paa en ganske urigtig Opfattelse af Forordningen d. 26. Juli 1854. Jeg kan derfor ikke alene ikke stemme for den, men maa gøre mig Flid for at forhindre dens Overførelse i den parlamentariske Virksomheds Kreds. Naar man siger, i Folketinget, »der rører sig hos mange Tvivl om denne Forordnings Grundlovsmæssighed, vi ville derfor nedsætte et Udvalg til at undersøge, hvorledes det hænger sammen hermed«, saa siger jeg, det er et Misgreb, men det er ikke synderlig farligt; men naar man giver Forslaget den Form som i sidste Folketing, saa er det en højst skadelig, maaske fordærlig Forholdsregel lige overfor alle omgivende Forhold i og udenfor Landet. Man kan læse sig til min Mening herom i sidste Folketingsmødes Forordninger. Man vil af dette se, at jeg ikke betragter Forordningen som grundlovsstridig, eftersom den ikke tillægger sig Karakteren af tvingende Lov for Kongeriget, men selv om jeg nærede Tvivl, vilde jeg dog raade fra at betræde den ovenomtalte Vej. Folketinget har, under Grundlovssagens Behandling, været meget ivrig paa at faa Fællesforfatningen at se, og det efter at man var enig om, at Rigsdagen burde indskrænke sig til en middelbar Antagelse eller Forkastelse af samme. De véd, at jeg fraraadede denne Iver; nu vilde det være besynderligt, efter min Mening ikke aabent og ligefrem handlet, om man mødte Regeringens Imødekommenhed med at raade Kongen til at aabenbare sin Hensigt med Fællesforfatningen; om man, siger jeg, mødte den med at anklage den i Stedet for med Ligefremhed at tage den, saaledes som Forslaget til Fællesforfatningen er; thi kun som Forslag kan Rigsdagen betragte Forordningen; kunde vi ikke bruge den, maa den først undergaa disse og disse Forandringer.

Det er vistnok beklageligt, at vi, som i Aaringer virkede sammen for visse Formaaels Opnaelse, nu ikke længer kan gøre det, men det kan nu ikke være anderledes. Jeg har for meget set i Historiens Aarbøger, hvorledes den Vej, som mine tidligere Forbundsfæller, der nu lede Almuen, betræde, stedse har ført til Fordærvelse for Friheden. Kun de Bestræbelser, der kunne passe sig nogenlunde med den til hver Tid bestaaende eller dog mulige Statsenhed, kunne lykkes for Almuefolkets Vedkommende. Tiden, vi nu leve i, er ikke gunstig for parlamentariske Kraftprøver. Efter at den Forskel i Betragtningmaaden, der stedse har været noget tilstede, er kommen for Dagen og er bleven udpræget i saa betegnende Handlinger som i de seneste Rigsdagsmøder, kan nu Genforening ikke mere finde Sted; thi Fordroligheden vil mangle, og de Udenforstaaende ville vide at finde

Forbindelsens svage Sider; men det forhindrer os ikke fra at samstemme om de Genstande, som fra Førstningen have bragt os sammen, naar disse atter foreligge, hvilket desværre maaske ikke vil ske saa snart.

Mine venskabelige Hilsener.

Deres hengivne

A. F. Tscherning.

Tscherning blev genvalgt i Svinninge d. 1. Decbr. 1854, selv om der var store Uoverensstemmelser mellem ham og mange af hans Vælgere. Disse Uoverensstemmelser blev ved at spøge i de følgende Aar; ikke mindst spores dette i nogle Breve, som Tscherning skrev til Hans Jensen, og hvoraf et Par i sin Helhed skal anføres nedenfor. Tscherning var i Halvtredsernes Dage ingen Ministerstormer. Han holdt paa den rolige fremadskridende Udvikling og formaner derfor sine Venner i Valgkredsen til at vise Taalmodighed. »Vi har,« skrev han d. 1. Februar 1855 til Hans Jensen, »ikke gjort store Fremskridt endnu; men det var ej heller at vente, der skal Tid til al Ting i Verden.»

Kjøbenhavn, den 27. Marts 1855.

Hr. Gaardejer H. Jensen,

Fmd. f. Sogneforstanderskabet.

Folketinget har da i Gaar Aftes besluttet at anlægge Rigsretssag mod de afgaaende Ministre paa Grund af Pengeoverskridelser. Da jeg har den Overbevisning, at vi i høj Grad svække Regeringsapparatet og tillige svække vor neutrale Stilling ved ikke at bevilge de Udgifter, som de ikke meget store Rustninger have medført, der hænger sammen med vor Neutralitet, saa har jeg til det Yderste modsat mig dette Skridt. Der var nok tillige at kræve Erstatning for, vel over 250,000 Rd., hvorom der langt mindre lod sig strides. Min Modstand var imidlertid for-gæves, og heller end jeg vilde give min Stemme til et Skridt, der kunde faa skadelige Følger, som Forfølgelsen for hine i vigtige politiske Formaal udgivne Summer, saa har jeg stemt imod hele Sagsøgningen. — Jeg var den eneste, som stemte imod. Tutein stemte ikke.

Det er et stort Skridt, Folketinget har gjort, gid Følgerne

blive heldige. Det har altid vist sig uheldbringende, naar den repræsentative Magt i sine tidlige Aar har villet for stærkt gaa i Rette med Regeringsmagten.

Hils Deres Familie og gode Venner fra

Deres hengivne

A. F. Tscherning.

Ørholm, den 5. September 1857.

Hr. H. Jensen!

Disse Linier for at meddele Dem og gennem Dem saa mange af Deres Venner, som De vil være saa velvillig at give Meddelelse derom, at jeg kommer til Valgkredsen imod Slutningen af denne Uge og skal staa til Rede i et Møde i Svinninge Søndag d. 9. ds. Eftmd. Kl. 4, for hvem der vil komme. Jeg er i Besiddelse af nogle hidtil ikke bekendte Aktstykker til Belysning af vore nærværende vanskelige Forhold til Udlandet, og skønt jeg ikke er berettiget til at meddele dem til Offentligheden, saa tør jeg nok gøre dem til Genstand for en nærmere Belysning i en Kreds af Vælgere.

Jeg var i Søndags indbudt til Kongen paa Skodsborg, han var meget forstemt over sin vanskelige Stilling. Han meddelte mig, hvad De vel, inden De læser dette, har set i Bladene, at han rejser til det vestlige og sydlige Jylland og vil tilbringe sin Fødselsdag i Glücksborg i Slesvig.

I Forventning snart at se Dem og flere Venner forbliver jeg

Deres hengivne

A. F. Tscherning.

I April 1858 modtog Tscherning fra »Committéen for den Holbækske Afdeling af den sjællandske Communal- og Vælgerforening« (hvis Formand var Hans Jensen) en af omtrent 70 Gaarde og Husmænd samt enkelte andre underskrevne Adresse, hvori man lod ham vide, at paa et afholdt Møde i Svinningekredsen var Foreningen kommen til det Resultat, at den vilde anmode ham om ikke at stille sig til Genvalg i den Kreds, som han hidtil havde repræsenteret paa Rigsdagen, eftersom man var utilfreds med den Stilling, han havde indtaget til

Spørgsmaalet om *Fællesforfatningen*. Vel anerkendte man hans levende Interesse for Bondestandens Frihed og Lighed, og særlig hans ivrige Virken for *Fæstefløsningsloven*, men da man dog ansaa dette sidste Spørgsmaal for at være af underordnet Betydning i Sammenligning med det store politiske Spørgsmaal (Grundloven), saa havde man henvendt sig til Gaardmand *Hans Jensen* af Kundby og formaaet ham til at stille sig, da man i ham ventede at faa en Repræsentant, med hvem man for den nærværende Tid bedre kunde være tjent. Dog ønskede man, at Tscherning skulde stille sig i en anden Valgkreds, hvor der var en Rigsdagsmand, som endnu mindre kunde tilfredsstille Underskriverne.

Tscherning svarede d. 22. Maj, at han, førend han modtog den ovenfor omtalte Adresse, var opfordret af flere i sin gamle Valgkreds til at stille sig paany, og at han havde lovet at efterkomme denne Opfordring. Ligeledes havde han senere tilsendt disse Mænd Adressen, men paany modtaget Opfordringen, skønt han havde mindet om, at det vilde være urigtigt af ham at stille sig, naar Kredsens Medlemmer troede, at de kunde blive bedre repræsenteret af en anden. Han mente derfor, han havde en Forpligtelse til at stille sig. »Jeg vil,« skrev han, »det samme nu som tidligere, for saa vidt det samme kan villes til en anden Tid og under andre Forhold. Forkaster man mig nu, saa er det ikke, fordi jeg nu er forskellig fra det, jeg var, da Vælgerne tog mig til Kredsens Folketingsmand, men fordi de ville noget andet end dengang, noget, som jeg forøvrigt ikke kender, da ingen paa en simpel og klar Maade har sagt, hvad man vil og hvorledes.«

Komitéen gav Gensvar d. 28. Maj og meddelte, at man for at undgaa en Valgkamp havde bestemt sig til ikke at opstille nogen Modkandidat, skønt man ikke havde forandret sin Anskuelse og fremdeles helst saa, at Tscherning ikke stillede sig.

Da Tscherning havde modtaget denne Skrivelse, sendte han følgende Svar til Hans Jensen:

Ørholm, 1. Juni 1858.

Hr. Gaardmand Hans Jensen.

I Gaar Aftes modtog jeg en Skrivelse, dateret 28. Maj uden Stedsangivelse, med forskellige Mænds Navne under, hvoriblandt ogsaa Deres, hvilket tillige særlig var fremhævet i Skrivelsen. Jeg formoder heraf, at jeg kan rette Svaret til Dem.

I den ovenomtalte Skrivelse hedder det: »de Vælgere, der nu ønske Hr. Obersten, er vist for største Delen andre Mænd end dem, der hidtil have virket for og glædet sig ved, at De blev valgt, og Deres Valg vil altsaa i Fremtiden have en ganske anden Karakter end de tidligere.«

Hertil maa jeg bemærke, at de Mænd, som i et større Antal Vælgeres Navn have opfordret mig til at stille mig til Valg i Kredsen, ere de samme Mænd, som ved tidligere Valg have stillet en lignende Opfordring til mig. De have ikke gjort nogen anden Fordring til mig end tidligere. Jeg er, som tidligere, Demokratiets, især det umiddelbare Demokratis, maadeholdne Repræsentant. Jeg har stedse raadet til, især ved Besvarelsen af de højere politiske Spørgsmaal, ikke at foregribe Udviklingen af de politiske Begivenheder, men følge dem med vaagent Øje, benytte dem med Maadehold, og hvor det kun nogenlunde lod sig gøre, da hellere støtte den bestaaende Regeringsmagt end at udsætte Staten for, gennem mulige Brud mellem Statsmagterne, at fremkalde, ja maaske endog berettiget, en Afbrydelse af den Udviklingsrække, som i 1848 er begyndt og hidtil er fortsat ved lovlige Midler, i lovlige Former og givne med besindige Skridt. Saa længe jeg deltog i Bondevenneselskabets Bestyrelse, fulgte den stadigen denne Grundanskuelse. Under Forudsætning af, at jeg vedblev at følge den, er jeg hidtil bleven valgt i Kredsen, og med den Overbevisning dybt indpræntet i min Sjæl som Udbyttet af min politiske Granskning, at det umiddelbare Demokrati kun kan trives, som politisk Parti, ved at holde fast ved og handle efter denne Grundanskuelse, stiller jeg mig igen. Mit Valg maa altsaa for Fremtiden faa samme Betydning som hidtildags, i hvem der saa end vælger mig.

Der anføres yderligere i samme Skrivelse, at min Skrivelse til Valgcommittéen har været »den uforstaaelig«, at den (Skrivelsen) har ikke i mindste Maade »forandret vor (Underskrivernes) Mening om det beklagelige i, at Obersten vedblivende forsvarer den Fællesforfatning, der har vist sig saa uheldig for os.«

Det staar jo ikke i min eller vel i nogens Magt at forandre en Andens Mening, jeg maa derfor indskrænke mig til gent-

gende at erklære, at det umuligt kan siges om mig, at jeg vedblivende forsværer Fællesforfatningen af 2. Oktober 1885, eftersom jeg ikke alene aldrig har forsværet den, men snarere steds har angrebet den. Først har jeg søgt at forhindre dens Tilblivelse, og dernæst har jeg — jeg kunde næsten fristes til at sige mer end nogen anden — arbejdet for at faa den forandret, netop for at undgaa de skadelige Virkninger, hvilke jeg forudsaa og bebudede den maatte medføre. Paa Fællesforfatningen har jeg anvendt den ovenfor anførte almindelige Grundsætning; derfor har jeg sagt og siger fremdeles: bryd den ikke, men forandrer den paa lovlig Vis, betimelig uden Tvang, i Overensstemmelse med de statsretslige Grundlag, som har fundet eller gennem Underhandlingerne kan finde Anerkendelse.

Af Skrivelsen ser jeg iøvrigt, at De, Hr. H. Jensen, ikke stiller Dem, naar jeg fastholder min Beslutning at stille mig. Hvor meget jeg end agter de Egenskaber, som De vilde bringe med til Rigsdagen, og derfor beklager, at jeg maa staa i Vejen for Dem, saa tror jeg, De vil erkende, saaledes som Sagerne nu staar, at jeg bør fastholde min Beslutning. Jeg havde allerede tidligere skrevet til Dem om Valget, naar jeg ikke havde frygtet for, at De vilde have misforstaaet mine Bevæggrunde paa en Tid, da jeg maatte være i Tvivl om, hvorledes vi kom til at staa ligeoverfor hverandre i denne Sag. Nu kan jeg gøre det, idet jeg anerkender Deres hæderlige Handlemaade imod mig. De kan vistnok ikke være i Tvivl om, at jeg jo med stor Glæde vilde se Dem optræde ved Valgbehandlingen som en af mine Stillere. For i denne Henseende at rydde Deres Betænkeligheder af Vejen er det især, at jeg har imødegaaet de Par ovenfor anførte Ytringer af Deres og Medunderskriveres Brev. De vil yderligere lære min Rigsdagsfærd at kende af en Beretning, som udgaaer i Forbindelse med »Holbæk Avis«.

De vil selv bedst vide, om og hvorledes dette Brev skal meddeles Deres Medunderskrivere.

Ærbødigst

A. F. Tscherning.

Ogsaa denne Gang lykkedes det Tscherning at tvinge det opbrydende Uvejr tilbage. Han stillede sig og blev genvalgt i Svinninge ved det almindelige Folketingsvalg d. 14. Juni 1858. Og tre Aar senere, da der igen skulde være Folketingsvalg, modtog han ved Hans Jensen fra Vælgere i Svinningekredsen følgende tillidsfulde Opfordring:

Højstærede Hr. Oberst!

Der forestaar nu nye Folketingsvalg, og vor Tanke falder da naturligvis paa Dem som Kredsens hidtilværende Repræsentant. Sidste Gang, De stillede Dem hos os, var det kun med Modstræben og Tvivl, at en Del af Deres gamle Venner og Vælgere stemte paa Dem, og vi havde helst ønsket, at De ikke havde stillet Dem her. Dette var, som De, Hr. Oberst, ved, begrundet i Deres Stilling til de store politiske Spørgsmaal og navnlig i Deres Optræden overfor Helstatsforfatningen og Holstens Udsondring af samme. Vi er ikke ganske uvidende om, at den for vor Frihed og Selvstændighed saa faretruende Forfatning, som nu i denne Tid er fremlagt i de holstenske Stænder, i det væsentligste er udgaet fra Dem i Forening med en Slesvigholstener, og vi beklage meget, at det er saa. Men De har, Hr. Oberst, paa den anden Side i de sidst forløbne 3 Aar i høj Grad forøget Deres store Fortjenester af Frihedens Udvikling iblandt os ved med Deres sjældne Iver og Dygtighed at kæmpe for enhver folkelig Sag, hvoraf ikke faa ere blevne gennemført i væsentlig Grad ved Deres Bistand. Vi tro derfor, nu da det synes, at en højere Styrelse vil fjerne den Fare for vort Fædreland som en fornyet Helstatsstyrelse med Holsten vilde medføre, at vi med større Frejdighed og Tilfredshed kan se Dem paa Valgtribunen denne Gang, hvilket vi ikke har villet undlade at udtale for Dem lige saa aabent og ligefremt, som vi sidst udtalte det modsatte.

Vi tillader os derfor ærbødigst at opfordre Dem til at stille Dem hos os paany ved de forestaaende Folketingsvalg, og det skal være os en Glæde at give Dem vore Stemmer.

I Marts 1861.

Hans Jensen.

Efter Valget i 1861 groede Tscherning saaledes fast i sin gamle Valgkreds, at hans Vælgere følte det som en dyb Sorg, da han d. 1. August 1866 meddelte dem, at han ikke længer kunde være deres Folketingsmand og overhovedet ingensinde mere vilde have Sæde i Rigsdagen. Her var Tscherning urokkelig. Ingen kunde faa ham til at blive.

Ved det nye Folketingsvalg i Svinninge i Efteraaret 1866 valgtes da *Hans Jensen* til Tschernings Afløser, en Stilling, han beholdt i 10 Aar, indtil han d. 25. April 1876 afløstes af den unge veltalende Bonde

Hans Peder Andersen fra Gislinge, der ved sit Giftermaal og paa anden Maade var i Slægt med Kundbyerne.

Hans Jensen var en pligttro Rigsdagsmand. Der var over ham noget af det støtte, solide og trofaste, som han bl. a. gav Udtryk ved aldrig at forsømme Møderne i Tingsalen. I den Tid, han var i Rigsdagen, rejste han i Reglen hjem hver fjortende Dag. Fra Roskilde til sit Hjem tog han Lørdag Aften med Postvognen. Naar Børnene saa Søndag Morgen opdagede, at Far var kommen hjem, maatte de over i hans Seng. Men Tid til lang Morgenhvile blev der sjældent, thi der laa altid en Del Breve og ventede paa hans Besvarelse, og hele Søndagen igennem strømmede Venner, Kendinge og Betrængte til hans Gaard for at hilse paa og tale med deres Rigsdagsmand. Kaffeleden var aldrig kold saadan en Søndag i det gæstfrie Hjem. Og tit kunde Hans Jensen være saa optaget, at han ikke naede at komme ned i Kostalden og se til Kreaturerne.

Søndag Aften henimod Midnat skulde han med Posten tilbage til Roskilde. Hans Søn, Jens Hansen (senere Gaardejer i Sandby), fulgte da gerne sin Fader ud til Hovedlandevejen for der at oppebie Postvognen. Tit kunde det ved Vintertid, naar Vejret var koldt og regnfuldt, være en mindre hyggelig Tur. Han havde jo en Køretur paa 6 Mil, inden Roskilde naedes. Først da Kalundborgbanen 1874 aabnedes, blev Turen langt lettere. Et strængt Liv forbundet med Kulde og Nattevaagen var disse Ture, men Hans Jensen havde et ualmindeligt godt Helbred og en god Vilje. Og det bar ham over mange Besværligheder.

Da Frederik den 7.s Mindesmærke i Svinninge skulde afsløres ved en Grundlovsfest d. 3. Juni 1870, opfordrede Hans Jensen gamle Tscherning til at holde Afsløringstalen. Men Tscherning vilde ikke. Han afslog den velmente Opfordring i et Brev, der lød saaledes:

Kjøbenhavn, den 1. Juni 1870,
Kl. 9 Morgen.

Hr. Gaardejer Hans Jensen!

Deres ærede Skrivelse af 29. f. M. fik jeg først i denne Mornestund. — Paa Festudvalgets Vegne indbyder De mig til som Æresgæst at komme til en Grundlovsfest, der den 3. ds. skal afholdes i Svinninge samtidig med Afsløringen af et Mindesmærke for afdøde Kong Frederik d. 7. Maa jeg med disse Ord udtale min særdeles Paaskønnelse af den Ære, som derved vises mig af Indvaanerne i den Valgkreds, jeg i saa mange Aar har repræsenteret i Kong Frederik den 7.s Rigsdage i Henhold til Grundloven af 5. Juni 1849. Det gør mig meget ondt, at jeg ikke kan benytte denne Indbydelse, men efter at Grundloven af 28. Juli 1866 har fortrængt den af 5. Juni 1849, har jeg ikke kunnet deltage i Højtideligheder paa den Dag. Jeg vil nødig forpurre en Fest ved Misstemning, mindst vilde jeg gøre det, hvor jeg er tilstede som Gæst, og jeg er endnu ikke kommen saa vidt, at jeg er bleven Herre over den Følelse af Uvillie, som den Fremfærd har fremkaldt hos mig, der er brugt for at tilintetgøre 5. Junis grundlovens væsentligste og betegnende Egenskab: Anerkendelsen af politisk Lighed.

Idet jeg gentager min Tak for den mig beviste Ære, beder jeg af ovenstaaende Grunde forklare min Udeblivelse, undskyldte den og bevare mig i venlig Erindring.

Ærbødigst

A. F. Tscherning.

Tscherning døde den 29. Juni 1874. En god Maa-neds Tid derefter var Hans Jensen med til at udstede et Opraab til det danske Folk om at rejse Tscherning et Hædersminde. Opraabet var underskrevet af 25 bekendte Mænd rundt om i Landet. Fra Kundby var der to Underskrivere, nemlig Hans Jensen og Niels Pedersen; Jens Gregersen var afgaaet ved Døden 14 Dage, forinden Opraabet blev udstedt. Selve Opraabet lød saaledes:

Da Johan Hartvig Ernst Bernstorff gav sine Bønder fri, rejste de ham som Taknemmeligheds Tegn en Æresstøtte paa Gentofte Bakke 1783, og da Stavnsbaandet

løstes, rejstes til Minde om denne Kongedaad Frihedsstøtten ved Kongestaden 1792.

Siden 1848 er der gjort Kæmpeskridt til Befordring af Lighed mellem danske Statsborgere; men endnu vidner intet synligt Mindesmærke om den for Folkets Flerstal saa følgerige Begivenhed, hvorved der i Modsætning til forrige Tiders Standsforskel i Byrder og Rettigheder indførtes *ligelig Værnepligt og ligelig Vælgerret*.

Mange fortjente Mænd have samvirket til Opnaaelsen af ligelig Borgerret; men Ingen har i den Grad i saa lang en Aarrække som Oberst Tscherning arbejdet hen til Opnaaelsen af hine tvende Formaal og derved gjort dem til sit Livs Opgave. Selv har han i udførelse Grundtræk givet hine Samfundet tvende Grundpiller Lovs Form, og i vanskelige Tider kaldet til at have Sæde i Kongens Raad har han virket hen til, at de traadte ud i Livet med Lovs Kraft.

Andre Lande have hurtigt tabt de Rettigheder, som Folket i højst bevæget Tid under blodig Kamp for Frihed erhvervede sig, og som Magthaverne bekræftede med deres Ed. Men Danmark kan takke Mænd som *Anton Frederik Tscherning* for, at den bratte Overgang til en ny og folkelig Regerings Form ikke her som andet Steds besmittes ved Lovbrud, Vold og Blodsudgydelser. Og da siden Tilbagegangens Bølger ogsaa skyllede op paa vort lille Fædrelands Kyster, kan man for en stor Del tilskrive Tschernings fredelige Raad, at det ikke kom til et farligt Brud, men at der bjærgedes saa meget som muligt af det paa lovlig Maade vundne. Thi som Tscherning stod ved sin Konges Side, da det gjaldt at skifte lige Ret mellem alle danske Statsborgere, saaledes har han siden som Folkets kaarne Talsmand paa Tinge med sit omfattende politiske Fremsyn, forænet med stadig Redebonhed til at gaa Overenskomstens fredelige Vej, bidraget til, at der, paa det med Omsigt og Klogskab grundlagte Værk, er stadig bygget videre i Samklang med Kongens Raad, saa at navnlig hine Samfundslivets store Pligter og Rettigheder, Værne-

pligten og Valgretten, have slaaet dybe Rødder i Folkets Bevidsthed.

Til Tschernings uplettede Hædersnavn ønske vi da, gennemtrængte af inderlig Taknemlighed for hans hele uegennyttige Færd, at knytte Mindet om denne hans vigtige Andel i det i Danmark grundlagte Værk, og vi opfordre herved samtlige vore Medborgere til med os at deltage i ved fælles Bidrag, større saa vel som de mindste, at rejse ham *et Hædersminde*, som kan vidne for kommende Slægter om, at vor Tid erkendtlig paa skønnede, hvad der forundtes den at opleve: det mægtige Tidens Fremskrift: *at alle danske Mænd nu dele Ansvarets Byrde i Krigen og have lige Adgang til den statsborgerlige Virksomheds Færd i Freden.*

Ovenstaaende Indbydelse udgik allerede paa Tschernings Fødselsdag den 12. December 1860, men maatte standses, da han bestemt modsatte sig, at der gjordes noget *i hans levende Live*. Indsamlingen var dog allerede saa stor, at den ved at gøres frugtbringende nu er vokset til omtrent 490 Rd. — Vi opfordre nu en paa lidelig Mand i hvert Sogn til at forestaa Indsamlingen og sende en af os Bidragene samt Listen over Bidragyderne.

Kjøbenhavn, i August 1874.

(Indbyderne.)

»Tschernings synlige Minde vil styrke os i Arbejdet«, skrev fhv. Folketingsmand P. Chr Zahle i et Brev til Hans Jensen i Kundby. »Jeg tænker mig, at inden vi slutter vor Virksomhed for Tschernings Minde, bør vi danne eller indbyde til Dannelsen af en »Tschernings Forening« med det særlige Hverv at gøre Uddrag af hans skriftlige og mundtlige Udtalelser, ordne dem paa en hensigtssvarende Maade og faa dem udgivne som en billig Folkelæsning.«

Dette gode og praktiske Forslag af Zahle blev dog ikke virkeliggjort. Derimod opnaaede man gennem Landsindsamlingen at faa et Beløb ind, saa der kunde udfærdigedes *tre Buster* i Tschernings Billede. Den ene blev rejst paa Himmelbjerget, den anden opstilledes i Folketingssalen, og den tredie blev tiltænkt *Svinninge By*.

Ved denne Lejlighed var det atter Hans Jensen, der maatte tage Affære. Han ordnede alt med Hensyn til Monumentets Opstilling i Svinninge og Afsløringsfesten. Festen blev bestemt til d. 5. Juni 1881, men det kneb for Hans Jensen med at finde passende Talere. Først henvendte han sig til Tschernings gamle Ven og trofaste Meningsfælle, Pastor P. Chr. Zahle. Men Zahle sage Nej til det hæderfulde Tilbud og skrev saaledes til Hans Jensen:

Med hjertelig Tak for det Hverv, De saa smukt har tiltænkt mig, at være min afdøde store politiske Lærers, A. F. Tschernings Tolk ved Afsløringen af hans Mindesmærke i Kredsen, maa jeg desværre tilføje, at, som De ogsaa har forudsat, det efter min Stilling vil være mig umuligt netop i Pinsetiden at være fraværende fra Menigheden. Derimod skal jeg i to Sange, som De har henvendt Dem til mig om at forfatte, søge at sætte ham et, efter hvad mine Evner formaar, værdigt Minde ved denne Højtidelighed. Melodierne bliver »Dannevang ved grønne Brede« og »Duftende Enge og kornrige Marker«. De skulle trykte blive Dem tilsendte fra Ringsted.

Kan Winther ikke holde Talen, da raader jeg til ej at forbigaa Tschernings Medstifter ved »Bondevennernes Selskab«s Oprettelse 5. Maj 1846 Prokurator B. Christensen, og kan han heller ikke, saa Medbestyreren i samme Selskab, Prokurator Alberti, der holder ypperlige Festtaler.

Hils alle gode Venner hjerteligst fra

Deres
Zahle.

E. S. Jeg fik netop nu Brev fra G. Winther, at han ej kunde holde Talen. Kan nu B. Christensen og Alberti ikke, vil jeg henstille, om Afsløringen ikke kan foregaa den 8. Juni, da jeg i saa Fald skal, om alt gaar vel, have den Ære at møde.

Deres forbundne
Zahle.

Hans Jensen stod net i det, da han havde modtaget Zahles Brev. Festen kunde ikke udsættes til d. 8. Juni, men maatte afholdes Grundlovsdagen. Han henvendte sig nu til Digteren Hostrup for at formaa ham til at holde Afsløringstalen, men Hostrup svarede i et Brev fra Hillerød, dateret d. 30. Maj, saaledes:

Hr. Gaardejer Hans Jensen!

I længere Tid har jeg været Patient og tænker derfor paa, hvad De synes at have hørt noget om, at søge min Afsked til Efteraaret. I hele dette Foraar har jeg derfor kun daarligt kunnet besørge mit Embede og skal nu til at prøve paa igen, om det ikke vil lykkes bedre. Under saadanne Omstændigheder kan jeg naturligvis ikke godt paatage mig Udenomsforretninger, da jeg har ondt ved at passe det nærmeste, og selv om jeg ellers havde følt mig kaldet til at holde en Mindetale for Oberst Tscherning, som jeg aldrig personlig har kendt eller staaet i Forbindelse med, vilde det nu være mig en Umulighed. Jeg har aldrig været Politiker, og det forekommer mig, at Talen burde holdes af en saadan, og at det vilde være smukt, om De kunde faa Tschernings gamle Ven og Fælle, Biskop Monrad, dertil (hvis De vil gaa udenfor Tschernings nærmeste Kreds). Monrad har nemlig altid, siden han trak sig tilbage fra det politiske Liv, vist Sympathi for Venstrebevægelsen og vil vistnok kunne tale kønnere end nogen anden om Tschernings Betydning for vor Frihedsudvikling og hans rene uegennyttige Karakter.

Maaske De vil smile ad mit Raad, men jeg vil finde det kønt, om Forfatteren af Danmarks Riges Grundlov, efter at han selv har haft saa mangen en Dyst med sin Kollega i Martsministeriet, talte et anerkendende og forsonende Ord ved Indvielsen af hans Mindestøtte. Jeg duer ikke dertil, og det er paa Grund af min legemlige Svaghed en Umulighed. Jeg takker imidlertid for den Tillid De har vist mig ved at henvende Dem til mig.

Deres ærbødige

C. Hostrup.

Hvor vidt Hostrups smukke Raad om at indbyde Monrad blev taget til Følge, vides ikke. Men de gentagne Afslag gjorde, at der maatte tænkes paa mere end én Udvej, naar Festen skulde holdes den 5. Juni. Hans Jensen satte sig hen og skrev en Tale, saadan som han kunde tænke sig at ville tale for Tschernings Minde,

naar det Tilfælde indtraf, at alle de paatænkte Talere udeblev. I sidste Øjeblik lykkedes det dog at faa fat i General *Harbou*, Tschernings gamle Adjudant fra 1848. Han kom og holdt Afsløringstalen. Hans Jensen sendte sin paatænkte Tale i et Brev til Tschernings Enke, der et Par Dage efter Festen sendte Hans Jensen en hjertelig Tak i følgende Brev:

Blegdamsvejen, 7. Juni 1881.

Efter at have talt med mine Sønner om Gaardsdagens Fest i Svinninge og efter at have læst den Tale, som De, Hans Jensen, havde tænkt Dem at holde ved Afsløringen af Tschernings Mindestøtte, kan jeg ikke lade være at sende Dem min hjerteligste Tak for den levende Del, De har taget i denne Sags Tjeneste, saavel for den udmærket smukke Maade, hvorpaa De mindedes mig, hvem det af Skæbnen blev forundt at dele de alvorfulde og skæbnsvangre Tider for Danmark, der indtraf faa Aar efter mit Ægteskab med en Mand, der fra sin tidligste Ungdom til sit Livs Aften aldrig svigtede det menige Folks Sag.

Tschernings og min Anskuelse faldt saa helt sammen, det har vistnok De og de faa Tilbagelevende, der har kendt os fra tidligere Tid, haft Anledning til at erkende. Jeg kan derfor ikke lade være at udtale min Beklagelse over, at det ikke blev Dem, Hr. Hans Jensen, der kom til at holde den paatænkte Tale ved Afsløringen; hvor langt hjerteligere falder ikke Sætningerne, end de maa have faldet fra den Mands Læber, der — indrømmer jeg — i de første Par Maaneder under Martsministeriet som Adjudant for Tscherning var ham til stor Nytte, men senere snarere ham imod. Og i sine politiske Anskuelser som brav Højremand var han en afgjort Modstander af Tscherning og hele hans Parti. Naa, men han kom dog nu, medens alle andre undskyldte sig: Alberti, Skolelærer Schellerup, og — G. Winther. Var jeg ikke i mit lange Liv bleven vant til Skuffelser, vilde det smerte mig, at ikke en af de mange, De henvendte Dem til, havde nogle Timer at ofre paa Tschernings Minde. Nu staar for mig kun inderlig Taknemlighed til Dem, Hr. Jensen, og de andre Mænd derude, der mindes min afdøde Husbond.

Modtag min Hilsen, min Søn skriver selv.

Deres hengivne og altid forbundne

Eleonore Tscherning.

Hans Jensens paatænkte Tale til Ære for sin gamle

Ven og Høvding var affattet saaledes, som den her meddeles efter hans egen Opskrift:

Ærede Forsamling! Vort Møde i Dag gælder en af død fortjent og savnet Medborger. Dækket her foran skjuler Billedet af *Anthon Frederik Tscherning*. Det velgørende Indtryk, som hans aabne og tiltrækkende Personlighed gjorde paa os ældre, saa ofte han færdedes iblandt os, vil kun svagt erstattes for den unge Slægt, som her er tilstede, og for fjernere Efterkommere igennem det kolde Minde, skønt ogsaa de Træk, som vor store Kunstner Jerichau har forstaaet at hugge ind, give træffende de sjælfulte Udtryk i vor hedengangne Leders og Vens Aasyn.

Sent eller rettere aldrig, saa længe der er en Danmarks Historie til, vil det forglemmes, at Anthon Frederik Tscherning var den Mand, som i 1848 frejdig og indsigtfuld stillede sig ved Kong Frederiks Side og samlede med denne Konge den folkelige Regering, som er berømt under Navnet »Martsministeriet«, som stillede den Hær, der modig værgede Landets Grænser i en 3 Aars Krig, og som viste sin sande Kærlighed til borgerlig Frihed og Lighed gennem sit Udkast til Junigrundloven, og som endnu under dette Navn blev endelig underskrevet af Kong Frederik, der gav et nyt og længe mindet Bevis paa levende Kærlighed til Menneskehed ved Indførelsen af almindelig Værnepligt. Maaske har Tscherning ikke i noget Stykke lagt en saadan Prøve paa levende Overbevisning om Stændernes Lighed for Dagen som netop ved almindelig Værnepligts Indførelse; thi derved hævdede han Bondestanden fra en ufri Stand til borgerlig Ligestilling med de frifødte Stænder.

Først efter at Tscherning saaledes havde kundgjort sig som Fører for det store Lighedsværk, der mægtig har ført vor Bondestand frem, traadte han i Forbindelse med vor Egn, da han beviste os den Ære at modtage Valg som vor Rigsdagsmand. Vi har jo saa ofte her

fra dette Sted hørt ham forklare os vort Fædrelands Behov, og vi har end oftere med Beundring og Hensivenhed fulgt hans Taler og Forslag i Folkets Raad, baade i *Folketinget* som den begavede og ildfulde Foræ kæmper for Junigrundlovens Grundsætninger og i *Rigsraadet* for det danske Riges Sammenhold. Flittig uforæ trøden, som han var, holdt han ud, indtil han ansaa baade Rigets Helhed sprængt og Junigrundlovens Hovedgrund: den almindelige Valgret, knækket ved det ny Landsting — først da, da han var 70 Aar gl., foræ lod han Folkets Raad.

Mange af os stod i personlig Bekendtskab til ham. For enhver af os var han til Tjeneste, og ingen Smaaæ mand søgte forgæves hans erfarne Raad.

Nu skal hans Minde staa her som et Sidebillede til den Konge, med hvem han arbejdede paa sit danske Fædrelands Bestaaen og grundlovsmæssige Frihed. Disse tvende Mindesmærker — for Frederik den 7., der gik i Spidsen for sit Folk, da det gjaldt Danmarks Bestaaen og Frigørelse, og for hans første Krigsminister, Folkets Mand, Anthon Frederik Tscherning — gid de længe maatte henkalde vore Efterkommeres Tanker og Daad paa Fædrelandets Gerning og Idræt.

Med dette Ønske overleverer jeg herved paa Indbyæ dernes og de Bidragydendes Vegne Mindesmærket for Oberst Tscherning til Omsorg og Ihukommelse for Holæ bæk Amts 2. Valgkreds.

III

Hans Jensen og J. A. Hansen.

Ingen dansk Bondepolitiker har haft saa stor Tilslutæ ning blandt Holbæk Amts Bønder som J. A. Hansen. Dette gælder navnlig Aarene fra 1850 til henimod 1864. J. A. Hansens Stilling til Grundloven i 1865—66 og hans sørgelige Ledelse af Bøndernes store Brandæ

kasse rystede stærkt i den grundmurede Tillid, han var bleven bæret med her i Amtet. Men hans store banebrydende Arbejde for den danske Bondes Selvstændighed blev de ældre ved at huske til deres sidste Stund. En gammel solid Bonde paa Holbækegnen sagde saaledes i 1877 om J. A. Hansen: »Jeg holder ikke af hans Gavtyvestreger; men hans Politik holder jeg af, og den bliver jeg ved med at støtte.«

Da Hans Jensen gik i sit 28. Aar, gjorde J. A. Hansen sit første Togt ud til Holbæk Amt. Hidtil havde han kun paa Papiret, som Redaktør af »Almuevennen«, vist sig hist og her paa Bøndergaardene i Amtet. Nu kom han personlig til Holbæk for der at deltage i Landkommunalforeningens Møde d. 11. Oktbr. 1845. Og her holdt han om Aftenen sin første offentlige Tale, hvori han tilraabte Bønderne: »Tag jer i Agt for jeres Venner! Stol kun paa jer selv!« Talen blev optrykt i »Almuevennen« og blev sent glemt af Hans Jensen og de andre Bønder, skarp og klar, som den var. Aaret efter, d. 10. Oktbr. 1846, var J. A. Hansen atter i Holbæk som Taler, hvor han manede Bønderne til at være udholdende i Kampen for deres Ret. »Véd du ikke«, sagde han den Dag, »at Udsæden først skal slaa Rødder og spire og modnes, inden Høsten kommer? Er det ikke Erfaringen gennem Aarenes Række? Men den selvsamme Vished, som Erfaringen giver dig for den materielle Høst, den selvsamme Erfaring giver Historien dig for den aandelige Høst; thi Historien lærer klart og bestemt, at intet ærligt og alvorligt vedholdende Arbejde for Sandhed og Ret har været frugtesløst; selv hvor man har forsøgt at kvæle disse Spirer med Strømme af Blod og Taarer, har dette kun ført til, at Frugterne er blevet saa meget større og velsignelsesrigere.«

J. A. Hansens skarpe Kritik af Embedsmandsvældet i Forening med hans varme Tale for økonomisk og aandelig Frihed blev opfanget og forstaaet af de jævne Bønder i Holbæk Amt. »Almuevennen« blev mere og mere Forbindelsesleddet mellem J. A. Hansen og Bøn-

derne. Og fra Holbæk Amt indløb der stadig til »Almuevennen« interessante og opsigtsvækkende Meddelelser om Bondestandens Forhold. Det var en rørende — for ikke at sige naiv og blind — Tillid og Trofasthed, Bønderne efterhaanden viste J. A. Hansen og hans Blad. Og skal man blandt disse Bønder fremhæve en bestemt Type paa denne Tillid og Trofasthed, da faar man ikke nogen bedre end *Hans Jensen fra Kundby*.

Hans Jensen havde i Fyrrernes Dage fulgt J. A. Hansens Pen gennem »Almuevennen«s Spalter og senere hans energiske og banebrydende Arbejde paa Rigsdagen, da Grundloven og den store Landbolovgivning laa for i Aarene 1848—52. Her gjorde J. A. Hansen et Arbejde, der altid vil bevare hans Navn i taknemlig Erindring hos Bondestanden.

I Kundby var de meget selvstændige Bønder dog ikke lige enige i deres Vurdering af J. A. Hansen. Jens Gregersen var ganske anderledes optaget af Glerup, Tscherning og Balthazar Christensen og fandt, at J. A. Hansen kørte sit Parti i altfor stramme Tøjler, medens Hans Jensen og Flertallet af de andre Bønder respekterede J. A. Hansens Slagord: »Partiet er, hvor dets Førere er!« Denne absolutte Hengivenhed fra Hans Jensens Side overfor J. A. Hansen kom frem ved flere Lejligheder i Halvtredserne. Klart viste dette Forhold sig, da Holbæk Amts Bønder 1855 ved J. A. Hansens Paavirkning satte Glerup af som Formand for Bøndernes Brandkasse.

Denne Brandkasse havde Glerup været Formand for siden dens Oprettelse i Svinninge 1846. Gmd. Jens Gregersen, Kundby, havde i alle disse Aar været Næstformand. Men da Glerup fra 1851—52 i enkelte Sager paa Rigsdagen tog Afstand fra Bondevennepartiet, blev han voldsomt imødegaaet af J. A. Hansen, der gennem sit Blad »Almuevennen« bibragte Bønderne den Forestilling, at Glerup ikke længere var god Bønderven. Dette gjorde, at da der i 1855 skulde være Formandsvalg i Brandkassen, var mange af Bønderne af

den Mening, at Gleerup ikke skulde genvælges, til Trods for, at han dog i 9 Aar havde været en meget dygtig Formand og solid Styrer af Kassen. Disse Bønder var enig med J. A. Hansen i, at Formandspladsen i Brandkassen var en Honnørpost, den eneste Belønningspost, Bønderne havde at give til en af deres mest fortjente Førere. Som saadan havde Gleerup faaet den i 1846. Nu skulde den gives til en anden.

»Man blev enig om«, skriver Hans Jensen i sine Erindringer, »at nu maatte J. A. Hansen have Pladsen som Belønning. Jeg tror nok, det var ham, man lettest kunde enes om. Saa traf det sig, at jeg kom hen til Krøjerup til et Barselgilde, hvor Skolelærer H. P. Hansen*) fra Asmindrup ved Holbæk ogsaa var til Stede. Han spurgte mig om, hvem vi paa vor Egn havde tænkt at stille op som Gleerups Afløser som Formand for Brandkassen; »thi ham kan vi da ikke vælge mere«, sagde Hansen. Dette var vi enige om. Men saa sagde Hansen, at paa hans Egn var der Stemning for at vælge ham (Lærer Hansen) til Formand. Dertil svarede jeg, at jeg ikke tvivlede om, at han nok i sin Egn kunde faa Stemmerne, men det var ikke nok. Det var af stor Vigtighed at holde paa en Mand, der kunde samle den hele Stemning og derved redde den prægtige Forening fra Opløsning, og dertil antog jeg, at ingen kunde saa godt samle alle Stemmerne som J. A. Hansen, han var saa højt agtet blandt Bondestanden for sin udmærkede politiske Virksomhed, saa ham var det nødvendigt at arbejde for. Jeg skrev da et Brev til J. A. Hansen og spurgte ham, om han ikke vilde modtage Valget; Gleerup vilde vi ikke have mere, begrundet paa hans politiske Virksomhed. Han svarede mig aldrig, formodentlig for at det ikke skulde siges, at han selv søgte at

*) Hans Peder Hansen var født 13. Septbr. 1810 i Asmindrup Skole, hvor Faderen var Lærer. Hjælpeleer hos Faderen 1830—32; blev dennes Afløser 1832 og var Lærer i Asmindrup indtil 1858, da han søgte til København og blev Klasselotterikollektor. Han døde 1874.

trænge sig frem. Han og Gleerup var meget gode personlige Venner.

Straks efter at jeg havde haft den Samtale med Skolelærer H. P. Hansen, fortalte jeg det til fire Mænd af mine bedste Venner i Kundby; jeg opfordrede dem straks til i Forening med mig at gøre noget, hvis vi vilde have J. A. Hansen, inden Stemningen blev for meget splittet ad. Det første, der var at gøre, var at tage hen til H. P. Hansen og faa ham til at offentliggøre, at han ikke vilde modtage Valget. Vi stod alle i et meget venskabeligt Forhold til ham, og vi blev straks enige om at foretage dette Skridt. Vi fremstillede for H. P. Hansen, hvor vanskeligt det vilde være for ham at samle hele Stemningen og derved holde Foreningen sammen, hvilket vi ansaa for at være meget vigtigt, ogsaa i politisk Henseende. H. P. Hansen indrømmede dette, men gav os dog ikke Løfte straks om at trække sig tilbage. Han lovede, at da Skoleferien var saa nær ved, vilde han rejse ind og tale med J. A. Hansen, hvorved han mente, at Sagen skulde blive reddet. Dette skete ogsaa, og H. P. Hansen arbejdede derefter tillige med os andre for J. A. Hansens Valg.

Nogle Dage før Formandsvalget skulde foregaa — det foregik d. 1. Marts 1855 — kom Gleerup tilligemed flere andre Mænd en Dag ind hos mig for at høre min Mening om Valget. Gleerup og jeg gik ind i et Værelse, hvor han bad mig om at arbejde for hans Valg. Jeg svarede ham, at jeg vilde gøre ham alle mulige personlige Tjenester, hvad han vilde forlange. Men Formandsvalget i Brandkassen var et politisk Valg og tillige en Belønningspost, »og den kan vi ikke skænke Dem mere, fordi De har svigtet Deres tidligere politiske Grundsætninger«. Gleerup svarede, at det havde han ikke, han var den samme som forhen. Jeg svarede ham, at det kunde han ikke slippe bort fra; jeg var selv tilstede ved Behandlingen i Folketinget af Fæstebesættelsen, hvor han traadte saa stærkt op imod vore

andre Venner, som forsvarede Sagen. Hertil bemærkede Glerup, at fordi et Medlem i en enkelt Sag ikke kunde følge Flertallet, derfor var man altid ligefuldt betragtet som hørende til Partiet. Dette erkendte jeg for rigtigt; »men dertil hørte rigtignok, at De i det private Møde forud skulde have fremsat Deres afvigende Mening, og det havde De efter Vennernes Oplysninger ikke gjort, saa Deres Optræden den Dag vakte en stor Forundring. Desuden er det mig bekendt, at De har modarbejdet vore Kandidater i Vedby og Frederiksborg. Jeg vilde ønske, at Deres Politik var som før, jeg skulde med største Glæde arbejde for Deres Valg; her kan jeg ikke. Forlang af mig andre Tjenester; det vilde gøre mig meget ondt, om jeg ikke kunde opfylde Deres Ønsker.«

Den Dag, Valget i Holbæk skulde foregaa, traf Glerup og Hans Jensen hinanden paa Gaden. Glerup gav Tegn til Hans Jensen, at han vilde tale med ham, og Hans Jensen kom straks henimod ham. »Glerup spurgte mig«, skriver Hans Jensen, »om han i Dag ikke kunde gøre sig Haab om, at vi kunde blive enige om forskellige Ting, som han var belavet paa at ville foreslaa ved Mødet. Jeg svarede ham: »Det er jo til at forsøge.« »Det første er«, sagde Glerup, »at vi i Dag gør Forhandlingen saa kort som mulig og uden nogen videre Diskussion straks tager fat paa Valget. Jeg er vis paa, at enhver er paa det rene med, hvordan han vil stemme.« Dertil svarede jeg, at heri kunde jeg godt være enig med ham. Det andet var, om jeg ogsaa var enig med ham i, at ingen uvedkommende fik Ordet, førend Valget var afgjort, selv om J. A. Hansen var tilstede. Dertil svarede jeg ogsaa Ja med den Tilføjeelse, at det kun gjaldt, til Valget var foretaget. Deri var vi ogsaa begge enige. Det tredje var, om jeg ogsaa kunde være enig med Glerup i, at Gæstgivergaarden »Mellerupgaard« var altfor lille til at rumme den store Mængde Mennesker, der i Dag var kommen til Holbæk, af hvilken Grund han foreslog Generalforsam-

lingen flyttet til Dampbrænderigaarden. Ogsaa dette kunde jeg sige Ja til. »Naa, det er godt, at vi i Dag bedre kan enes«, sagde Glerup.«

J. A. Hansen opholdt sig den Dag i Holbæk, skønt han ikke havde noget med Generalforsamlingen at gøre og heller ikke var Medlem af Brandassuranceforeningen. Nogle Dage før Generalforsamlingen havde han tilskrevet Hans Jensen, Kundby, følgende Brev:

Kjøbenhavn, den 23. Februar 1855.

Ærede Ven!

Jeg takker Dem for Deres venskabelige Skrivelse, og skal her ved sige Dem min Mening om den Sag, De skrev om. Jeg har fra saa mange Sider faaet Vished om, at jeg ønskes til Holbæk den 1. Marts, at jeg ogsaa skal komme derud, men jeg tror ikke det vilde være heldigt at beramme et Landkommunalmøde til samme Dag, da man i saa Fald vilde sige overalt, at det var foranstaltet af mig, for at jeg kunde bryde det Ord, jeg havde givet, om ikke at blande mig i Valgkampen. Jeg skal rejse herfra Onsdag Eftermiddag og kommer da til Holbæk om Aftenen. Jeg tager ind paa Gæstgivergaarden oppe i Hovedgaden og holder mig der til om Torsdagen (d. 1. Marts), til Formandsvalget er forbi; bliver jeg da valgt, skal jeg straks indfinde mig i Forsamlingen. De yttre i Deres Brev Frygt for, at Glerup skal paavirke Folk ved sin Tale, men jeg tror ikke, De bør tillade, at der holdes Taler eller forhandles det mindste, før Valget er tilende, da dette er det første Punkt, der staar til Afgørelse.

Man siger, at Glerups Venner har arbejdet ufortrødent. Det vil nu vise sig, om med tilstrækkeligt Held. Saa meget er vist, at min politiske og moralske Anseelse og Indflydelse vil lide et føleligt Knæk og Bondestandens Sager et Skaar, der ikke vil forvindes i vore Dage, dersom Glerup genvælges — men vi har da en god Samvittighed, thi vi har gjort, hvad vi har formaet.

Vær nu paa det hjerteligste hilset fra

Deres Ven

J. A. Hansen.

Paa Generalforsamlingen d. 1. Marts var der mødt en Mængde Mennesker i Holbæk for at afgøre, hvem der for Eftertiden skulde være Brandkassens Formand.

Udfaldet blev, at J. A. Hansen valgtes med stort Flertal, og Skolelærer Hansen, Asmindrup, blev Næstformand. To og tyve Aar senere, i 1877, aabenbarede J. A. Hansen paa sit Dødsleje, hvorledes han i 1855 ved Forhandlingen med H. P. Hansen om Formandsposten havde maattet gaa ind paa at købe denne sin Medbejler bort ved aarlig indtil dennes Død, der indtraf i 1874, at betale ham 1200 Kr. Til Revisorer for Brandkassen valgtes senere Gmd. Hans Jensen, Kundby, og Gmd. Christen Jensen, Gurrede. Om dette Valg bemærker Hans Jensen i sine efterladte Optegnelser: »Jeg vilde meget nødig været Revisor og havde foreslaaet Skolelærer Hansen fra Gl. Hagested til Revisor i mit Sted.«

I de følgende Aar fik Hans Jensen tit Lejlighed til at komme sammen med J. A. Hansen. Mange Breve blev vekslet imellem dem, og J. A. Hansen kom flere Gange til Kundby i Besøg hos Hans Jensen. Et Par af J. A. Hansens Breve til Hans Jensen meddeles her, da de noget belyser de Afviklingsforhold, der gjorde sig gældende ved Formandsskiftet, dels imellem Gleerup og J. A. Hansen, dels imellem Gleerup og Bønderne. Gleerup viste sig ogsaa her som den, der kunde sætte Sagen over Personerne.

Kjøbenhavn, d. 28. April 1855.

Ærede Ven!

Møller Dedenroth i Høng har hidtil været Møller, og hans Assurancesum var 4800 Rd. Nu er han blevet Gaardejer samme Steds, og hans Ejendele er assureret til 8000 Rd. Er der noget at indvende imod, at han optages med denne Sum? Jeg antager ikke, man kan nægte det, da P. Jørgensen, Nøkkentved, er optaget med 9200 Rd.; især maa vi vogte os for at sige Nej dertil, da Dedenroth er en af Gleerups ivrigste Venner og Forsvarere. Jeg beder Dem snarest muligt at tilskrive mig Deres Mening derom.

Dernæst maa jeg bede Dem meget om, at De ikke vredes paa mig, fordi jeg har, uden forud at indhente Deres Samtykke, i et Cirkulære til Sognekommissæren fastsat, at jeg modtager deres Regnskaber Søndagen den 3. Juni hos Dem. Grunden til, at jeg ikke først kunde skrive til Dem herom, er den, at Gleerup, der er Venligheden og Tjenstvilligheden selv, tilbød, at mit Cirkulære

kunde følges med hans til alle de Sognekommisærer, som vare genvalgte. Men saa maatte det trykkes straks, da hans var under Trykning. Jeg sætter Pris paa, at begge Cirkulær kunde følges ad, fordi det vilde virke velgørende paa dem, der er mig imod, at se, at Gleerup og jeg ikke er aldeles fjendtlige Personer, og jeg lod det da trykke straks, i Tillid til, at det Venskab, De saa varmt har lagt for Dagen imod mig, vilde undskyldte det.

Maa jeg takke Dem mange Gange for sidst.

Venskabeligst

J. A. Hansen.

Kjøbenhavn, den 8. Maj 1855.

Ærede Ven!

Atter maa jeg forelægge Dem et Spørgsmaal om Forhøjelse. Lüders i Nyrup har hidtil haft assureret for 6000 Rd., men der er meddelt mig, at han nu har ladet omtaksere, hvorved Summen er vokset til 9630 Rd. Kan det tillades?

Mange Hilsener og Tak for Deres sidste venskabelige Skrivelse. Niels Pedersen (Kundby) kan ikke faa Protokollen hos Jens Gregersen. Det maa ligge i, at han skal opkræve Repartitionsbidraget. Lad os nu give ham endnu den Tid, og jeg skal tale med Gleerup om, at han søger for, at Protokollen bliver leveret af; dersom jeg maatte bede Dem meddele N. Pedersen dette, efterdi jeg skulde skrive Dem til alligevel. De har formodentlig set, at Gleerup og jeg i Forening har i »Folkebladet« formanet til Fred. Ja, Verden er forunderlig. N. Pedersen og andre gode Venner samt De selv hilser paa det venskabeligste fra

Deres forb.

J. A. Hansen.

Et følgende Brev er dateret »Kjøbenhavn, den 8. November 1855« og omhandler, som man ser, ogsaa Brandkasseforholdene:

Ærede Ven!

Jeg takker Dem meget for Deres sidste venskabelige Brev og det fornyede Tilbud, De deri igen gjorde mig om hos Dem at kunne modtage Sognekommisærer ved de halvvaarlige Opkrævninger. Jeg beder Dem ogsaa være overbeviset om, at jeg ikke har undladt at bestemme Mødestedet ogsaa hos Dem, fordi jeg tvivlede om Deres Velvillie i saa Henseende. Jeg skal ganske aabent sige Dem, hvilke mine Grunde vare:

Ved en saadan Lejlighed er det ikke alene mig selv, der ulejliger Dem — jeg har set, hvor venligt og godt baade Deres gode Kone og De selv altid modtager — og det er heller ikke alene saadanne af vore fælles gode Venner, som De til fælles Underholdning beder om at komme til Dem, naar jeg er hos Dem. Der kommer nemlig her Mænd, med hvem De ikke staar i noget som helst Venskabs- eller Bekendtskabsforhold, ja, maaske endog Mænd, som ikke betragter os for stort andet end personlige Fjender. Naar Mødet er hos en Privatmand, kan denne imidlertid ikke godt, eftersom Skik og Brug er paa Landet, undlade at beværte dem, og om De end ikke ser herpaa, saa er det dog ikke behægeligt at beværte aldeles fremmede eller vel endog i Hjærtet uvenligt stemte Folk. Men dertil kommer, at der ikke er længere mellem Faurbo Kro og Holbæk end mellem de øvrige Mødesteder, saa at ingen Sognekommisær faar længere at rejse til et af disse Steder end mange af de øvrige, og endelig, jeg sparer der ved en hel Dag, og det siger ikke saa lidt for mig.

De vil deraf se, at jeg har gode Grunde til at lade Mødestedet i Kundby falde bort, og mine Forbindelser med Holbæk Amt har nu faaet en saa inderlig Karakter, at jeg desuagtet imellemstunder ogsaa vil kunne have den Glæde, som et Besøg hos Dem altid forskaffer mig.

Min forbindtligste Hilsen til alle de gode Kundbyere, og Deres gode Kone og De være hilset paa det hjerteligste fra

Deres hengivne Ven

J. A. Hansen.

Under Grundlovsforhandlingerne i 1865—66 blev J. A. Hansen og Hans Jensen for en Tid politiske Modstandere, idet Hans Jensen var imod J. A. Hansens Forlig med Grev Friis. J. A. Hansen blev dog stadig ved at være Formand for Brandkassen, og da han i 1870 var med til at oprette »Det forenede Venstre«, blev han atter politisk Meningsfælle med Hans Jensen. Kort efter var Hans Jensen med til at udstede en Opfordring om Indsamling af en Hædersgave til J. A. Hansen. Da Opfordringen faldt i god Jord, blev der snart i Bondekredse indsamlet saa stort et Beløb, at der for dette kunde købes en smuk og stilfuld Ejendom (Amalievej Nr. 5) paa Frederiksberg. Denne Ejendom blev tilskødet J. A. Hansen og fik Navnet »Folkegave«. Her boede J. A. Hansen Resten af sine Dage.

Den 8. Maj 1877, da J. A. Hansen overværede en Forestilling i det kongelige Teater, ramtes han af et Slagtilfælde. Han blev straks kørt hjem, og under denne Sygdom blev der, paa Opfordring af flere Interessenter i Brandkassen, foretaget en kriminel Undersøgelse af Brandkassens Ledelse. Birkedommer Eberlin paa Frederiksberg optog Forhør over J. A. Hansens Søn, Orla Lehmann Hansen, der i de sidste Aar havde været Brandkassens Næstformand og dermed dens egentlige Styrer, naar Faderen var optaget af andet Arbejde. Da J. A. Hansen fik Meddelelse om, at Sønnen var taget i Forhør, forlangte han selv at blive afhørt, til Trods for, at Lægen overfor Birkedommeren havde fraraadet at afholde Forhør over den syge Mand. Han blev saa afhørt i Sengen i sit Hjem, og her oplystes det, at han i Brandkassen havde en Underbalance paa omtrent 200,000 Kr.

Om denne sørgelige Opdagelse fortæller Hans Jensen selv i sine nedskrevne »Erindringer«:

»I 1877, da det kom før Dagen, at J. A. Hansen som Formand for Brandkassen havde Kasseangel, skrev Birkedommer Eberlin som Forhørsdommer til Skolelærer Holst (Mærkøv) og mig, som begge var Revisorer ved nævnte Brandkasse, om at komme ind til ham og afgive Forklaring om, hvad vi vidste om Sagen. Holst rejste straks derind. Jeg fik ikke Brevet, fordi jeg i de Dage deltog i Kommissionsarbejdeovre paa Falster, og Familien hjemme vidste ikke bestemt, hvor jeg opholdt mig. Jeg saa i Bladene den første Beretning om Kasseangelen. Jeg erindrer, at vi logerede i Hotel »Vinhuset« i Nykøbing, Falster. Hver Morgen bragte Bladene nye Beretninger. Mine Kolleger i Kommissionen, som vidste, jeg hørte til J. A. Hansens politiske Venner, var meget villige til at gøre mig opmærksom paa denne Affære, der for hver Dag blev værre og værre. Jeg sagde, at det vel kun var opdigtede Historier, og da Kasseangelen tilsidst blev nævnt som 92,000 Kr., sagde jeg, at det umuligt kunde være Sandhed; det sidste Regnskab,

som vi kort Tid før havde haft til Revision, sluttede med en Beholdning af over 50,000 Kr.; større kunde Kasse-mangelen ikke være.

I de samme Dage blev vi færdige i Kommissionen, det var Dagen før Pintse. Jeg rejste derfor lige til København for at erfare det rigtige Resultat. Jeg gik straks til C. Alberti og spurgte, om han vidste, hvorledes det forholdt sig med Rygterne om J. A. Hansen. Han svarede straks, at han frygtede for, at det vist altsammen passede. Han spurgte mig, om jeg ikke havde faaet Brev fra Birkedommer Eberlin om at komme ind og give Oplysninger. Dertil svarede jeg Nej; Brevet maatte være gaaet til mit Hjem, og min Familie vidste ikke, hvor Kommissionen opholdt sig. Han raadede mig at gaa til Birkedommeren næste Dag og tale med ham. Hertil bemærkede jeg, at det kunde vist ikke nytte noget, da det var Pintsedag i Morgen. Men Alberti raadede mig alligevel til at gøre Forsøget for at undgaa at rejse ind igen, naar jeg var kommen hjem. Holst havde været inde hos Birkedommeren. Pintsedags Morgen gik jeg da til Birkedommeren, der tog meget venlig imod mig og opfordrede mig til at sige, hvad jeg vidste om Brandkassesagen. Dette gjorde jeg, og efter at dette var sket, bad han mig om at møde paa Birkekontoret paa Frederiksberg næste Morgen, for at min Forklaring kunde blive ført til Protokols. Efter at dette var sket 2. Pintsedag, bad han mig om at overtage Formandsskabet i Brandkassen, indtil der kunde blive valgt en midlertidig Formand. Medlemsbidraget stod for at skulle indkasseres, og Birkedommeren turde ikke lade J. A. Hansens Søn, Orla Lehmann Hansen, der var Næstformand i Brandkassen, indkassere disse Penge; heller ikke kunde O. L. Hansen for Forhørenes Skyld være borte fra Birket under Opkrævningen. Skolelærer Holst havde bestemt nægtet at være med i Styrelsen af Brandkassen, bemærkede Birkedommeren. Jeg svarede, at min Tid tillod det heller ikke. Jeg kom lige fra en Kommissionsrejse, der havde varet en halv Snes Dage, og skulde

nu være med ved en Række Forretninger i »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«. Birkedommeren pressede imidlertid stærkt paa og sagde, at jeg endelig ikke maatte sige Nej. Jeg maatte tage til Medhjælp, hvem jeg vilde, blot jeg paatog mig Ansvaret. Jeg udbad mig da Betænkningstid til 3. Pintsedags Morgen. Men det kunde han ikke føje mig i. Jeg kunde faa 3 Timers Betænkningstid, og kom jeg ikke inden den Tid tilbage, maatte han telegrafere ud paa Landet for at faa en anden; Opkrævningen stod lige for Døren. Jeg lovede da at sige ham Besked inden Udløbet af Fristen, og gik straks ud til C. Alberti for at raadføre mig med ham. Han sagde, at jeg paa ingen Maade maatte sige Nej; det kunde blive til stor Skade for Brandkassen og vor politiske Stilling. Dertil bemærkede jeg, at han jo selv havde indvarslet til Møder med Sparekassens Tillidsmænd, hvor jeg skulde lede Forhandlingerne, derfor kunde jeg ikke paatage mig det andet straks. Alberti svarede, at de Møder vilde han øjeblikkelig tilbagekalde, de kunde udsættes til senere.

Efter denne Samtale med Alberti gik jeg til Birkedommeren og sagde, at da han saa meget gerne ønskede, at jeg skulde overtage den omtalte Formandsplads, saa havde jeg nu faaet ordnet det saaledes med Sparekassens Formand, at Møderne der var udsatte til en senere Tid, hvorfor jeg nu var villig til at overtage Styret af Brandkassen. Dermed var Birkedommeren tilfreds; men da jeg havde besværet mig saa meget over Arbejdet, havde han formaaet en Mand til at være min Hjælper, en Mand, som han vidste om var en god Ven og Bekendt af mig. Jeg spurgte da, hvem denne Hjælper var, og fik til Svar: »Det er Proprietær Th. Hasle, hvem De i saa mange Aar har siddet sammen med i Amtsraadet.« Dette Tilbud tog jeg imod. Nu skulde saa alle Brandforsikringens Dokumenter og Protokoller overleveres mig. Det maatte ske hos J. A. Hansen. Jeg forlangte, at Birkedommeren skulde modtage dem hos Hansen og saa overlevere dem til mig. Men det kunde ikke ske;

jeg maatte selv med hen paa J. A. Hansens Kontor. Her traf vi Næstformanden Orla Lehmann Hansen. Jeg forlangte, at han skaffede mig sin Faders Samtykke til midlertidigt at overtage Formandsposten. Han gik ogsaa ind til den syge Fader, men kom tilbage med den Besked, at han ikke kunde faa Faderens Samtykke til mit Forlangende. Birkedommeren pinte da paa mig igen, han vilde haft mig derind første Gang; nu maatte jeg endelig gaa derind, han var sikker paa, at jeg straks vilde faa J. A. Hansens Ja.

Meget imod min Villie maatte jeg saa derind. Et særøgeligt Sted at komme! J. A. Hansens Kone sad ved Vinduet og græd bitterligt, og Hansen laa syg i Sengen og saa hen mod hende. Da jeg talte til ham, drejede han sig om imod mig, og da jeg havde sagt ham, hvad mit Ærinde var, spurgte han mig, hvem der skulde være min Hjelper. Dertil svarede jeg: »Hasle«. Han (J. A. Hansen) maatte endelig give sit Samtykke til, at jeg overtog Formandspladsen foreløbig; saa forfærdelig som det saa ud, maatte han aldrig vente, at han mere kunde blive Formand. Derefter sagde han Ja til mit Forlangende. Jeg fik alt udleveret. Men da jeg boede paa Landet, og da Hasle, min Hjelper, den Gang boede i Byen, bad jeg ham om at overtage alle Sagerne vedrørende Brandforsikringen og den løbende Forretning. Vi rejste derefter begge ud til de indvarslede Møder og modtog Pengene.«

Ved de paafølgende stormfulde Generalforsamlinger i den besvegne Brandkasse arbejdede Hans Jensen af al Kraft paa at faa Th. Hasle valgt til Formand. »At jeg arbejdede for hans Valg var egentlig ikke af personlige Hensyn,« skriver han, »men for at forebygge, at Foreningen skulde blive splittet eller mulig opløst. Jeg indsaa, at dersom vi ikke fik en politisk Mand, der var godt kendt i hele Kredsen og stod alle lige nær, vilde Foreningen ikke kunde holdes sammen. Paa den Tid kunde der ikke vælges nogen Mand af Bondestanden, som kunde samle det hele. Det viste sig ogsaa ved

Generalforsamlingerne ude i Distrikterne, at hvert Sted havde man sin egen Kandidat opstillet (til Formandsposten). Men jeg gjorde gældende, at dersom vi vilde holde Foreningen sammen, hvilket jeg syntes var af stor Betydning, vilde det kun kunde ske ved at holde paa *Hasle*, derved svækkede man de specielle Interesser. Men jeg paadrog mig derved megen Misfornøjelse, navnlig i Hornsherred og Roskilde, hvor Generalforsamlingerne begyndte. I Hornsherred vilde de haft en Lærer Pedersen til Formand, i Roskilde Gaardmand Lars Andersen, Dyrhund. Begge Steder blev det vedtaget at anlægge Sag mod Revisorerne. Og med en Generalforsamling, der holdes flere Steder, har det gerne stor Betydning, hvorledes Udfaldet bliver paa de første Steder. Det viste sig ogsaa her. Det samlede Resultat af Generalforsamlingerne blev, at der skulde anlægges Erstatningssag mod os to Revisorer.«

Sagen varede i 7 Aar og blev ved Under- og Overretten ført af C. Alberti for Revisorerne. Det var trange og tunge Aar for Hans Jensen. Haardt var han blevet straffet for sin Godtroenhed og altfor store Tillid overfor en Mand som J. A. Hansen. Og det gik her, som Ordsproget siger, at »naar Læsset hælder, skyder mange efter«. Det blev sagt om Hans Jensen, at nu var han vis paa at komme i Fattighuset, og der blev fra flere Sider gjort Forsøg paa at sætte ham af fra de Tillidsposter, han sad inde med. Først den 22. Juli 1880 faldt Underrettsdommen, og den gik begge Revisorerne imod. De dømtes, én for begge og begge for én, til at erstatte Brandkassen et Beløb af 92,000 Kr. Overrettsdommen blev afsagt den 1. Juli 1882 og nedsatte Erstatningssummen til 53,615 Kr. 31 Øre for de to Revisorer.

Endelig kom Sagen for Højesteret, hvor Forsvaret for Revisorerne blev ført af Højesteretsadvokat Klubien. I sin Forsvarstale gik Klubien ud fra, at *Kasseanordningen af 1840* satte Straf af Embedsfortabelse for den Embedsmand, der som Kontrollør undlod at foretage Efter-syn, men den krævede ikke, at Embedsmanden skulde

betale Erstatning. »Lad nu Revisorerne her have deres Stilling forbrudt, men lad dem være fri for at svare til den Svig, som J. A. Hansen har gjort sig skyldig i. Det vilde se mærkeligt ud, om en Bonde og en Almueskolelærer skulde være de første, der idømmes Erstatning for mangelfuldt Kasseeftersyn.« »I Fald Hans Jensen i mindste Måade havde kendt noget til J. A. Hansens svigagtige Forhold, havde det været rigtigt, at han skulde udrede Erstatning; men begge Revisorer er hæderlige Mænd, der kun har vist Uforsigtighed ved Revisionen. Ikke et Menneske i Holbæk Amt har mistænkt dem for nogen som helst Delagtighed i Besvigelsen. Ingen af dem har været sig bevidst, at de ikke udførte Revisionen paa tilstrækkelig fyldestgørende Maade; de udførte Arbejdet saa godt, som man havde Grund til at vente det af dem, og som yderligere Undskyldning kan de paaberaabe sig Foreningens ufyldstgørende Love, Formandens aandelige Overlegenhed og endelig Generalforsamlingens Stilling overfor Formandens vitterlige Ligeegyldighed og Uorden.«

Højesteretsdommen faldt d. 19. Februar 1884 og lød saaledes: »Vel havde Citanterne, som i den indankede Dom anført, undladt at foretage det i Foreningens Love foreskrevne kvartalsvise Eftersyn af Kassebeholdningen og havde været enige med Formanden i, at Aflæggelsen af Kvartalsregnskaberne bortfaldt i nogen Tid, ligesom de heller ikke havde gjort Indvending imod, at de senere Kvartalsregnskaber ikke indeholdt nogen Overførelse af Saldoen fra det forrige Kvartal, hvorhos det endvidere maa lægges Citanterne til Last, at de ikke, uagtet fornævnte Kasseeftersyn var ophørte, ved Revisionen af Aarsregnskaberne have fordret Oplysning om, hvorledes Kassebeholdningen var frugtbargjort og de i Regnskabet opførte Renter af samme fremkomne; — men Citanterne — om hvem der mangler al Føje til at antage, at de have kolkuderet med Foreningens Formand — findes dog ikke med de foranførte Forsømmelser at have paadraget sig Forpligtelser til at erstatte Foreningen det

ved dens Formands Besvigelser paaførte Tab. I denne Henseende bemærkes, at der mangler tilstrækkelig Grund til at antage, at Tabet kunde have været undgaaet, hvis Citanterne ikke havde gjort sig skyldig i de fornævnte Forsømmelser, navnlig naar hensees til, at den Maade, hvorpaa Kasse- og Regnskabsvæsenet allerede ved deres Tiltrædelse i det Hele var ordnet, umuliggjorde en virk- som Kontrol, og at det ikke kunde paahvile den som en Forpligtelse, hvis Overtrædelse maatte medføre retsligt Ansvar, at søge at fremkalde en Forandring heri, saa meget mindre som Foreningens Medlemmer hos Citanterne ikke kunde forudsætte Indsigt i Kasse- og Regnskabsvæsenet. *Som Følge heraf vil Citanterne være at frifinde for Indstævntes Tiltale.*«

Sagens Omkostninger skulde de to Revisorer dog betale. Og det var ikke Smaabeløb, det her drejede sig om. Ialt udgjorde Omkostningerne 3267 Kr. 84 Øre, hvoraf Hans Jensen alene for sin Part betalte 2533 Kr. 59 Øre, da hans Parthaver, den anden Revisor, Lærer Holst, ikke var saa velstillet, at han kunde udrede Halvparten af Omkostningerne. Dette var et smukt Træk af Hans Jensen. De mange Lykønskninger og Hilsener, han modtog ved sin Frifindelse, viste ogsaa, at der endnu var trofaste og deltagende Venner overfor ham og hans Hjem. Han fortæller selv, hvorledes han og hans Familie gik i Spænding og afventede Højesteretsdommen. Selv var han nogenlunde trøstet ved C. Albertis Ord om, at Højesteret vilde frikende ham, men den øvrige Familie havde svært ved at tro paa dette Udsagn. Det blev derfor et uforglemmeligt Øjeblik i den gamle Gaard, da der hen paa Eftermiddagen d. 19. Februar 1884 kom Telegram om, at Højesteretsdommen havde frikendt Revisorerne. »Jeg lod straks ridende Bud udgaa til alle mine fraværende Børn«, fortæller Hans Jensen. »Og paa ganske kort Tid var de alle samlede herhjemme.«

Lundebjergsfesterne.

Paa Anders Jacobsens Mark i Kundby, et kort Stykke Vej fra Hans Jensens Gaard, laa Bakkestrøget Lundebjerget, kendt for sin vide Udsigt. Her blev der særlig ved Hans Jensens Foranstaltning, afholdt en Række Grundlovsfester i Halvtredserne. Disse Fester blev ligesom en Fortsættelse af Ulkestrupfesterne i Fyrrernes bevægede Tider. Senere blev disse Grundlovsfester fortsat i Kulaas-Skoven ved Dagsholm, hvor der tidt i Halvfjerdsenerne var samlet flere Tusinder som i sin Tid ved Ulkestrupfesterne.

I Lighed med de grundlæggende Folkefester paa Skamlingsbanken, Himmelbjerget og Ulkestrup Banker begyndte Grundlovsfesterne paa Lundebjerget gerne Kl. 12 Middag. Dette lod sig dog ikke vel gøre, naar Grundlovsdagen indtraf paa en Søndag, med mindre man udsatte Festens Afholdelse til en Hverdag. Og saaledes gik det til, at Grundlovsfesten i 1853 blev afholdt d. 6. Juni, fordi 5. Juni var en Søndag. Den 8. Maj udstedte Hans Jensen sammen med 26 andre Bønder Indbydelse til denne Fest. Indbydelsen sluttede saaledes:

Enhver Person, der ønsker at deltage i Festen. maa ved Indgangen udfor Gaarden forsyne sig med et Tegn, som bæres paa Brystet paa et synligt Sted, og derfor betale 8 Skilling. For Kørende vil blive anvist en Holdeplads i Nærheden af Gaarden. Enhver maa afholde sig fra at beskadige Sæden ved begge Sider af Vejen fra Indgangen til Bakken. Det er Komiteen en særdeles Lyst, at Festen bliver besøgt af saa mange som mulig. Bestyrelsen for »Bondevennernes Selskab« tilligemed andre gode Venner fra Kjøbenhavn vil blive indbudt, og vi forventer deres Nærværelse.«

Aaret efter, i 1854, var Helligdagsanordningen ikke i Vejen for selve Grundlovsdagens fulde Festligholdelse. Men nu fik Kommiteen andre Genvordigheder at trækkes med. Det var i Ministeriet Ørstedes Regeringstid, hvor der fra Ministeriets Side efter bedste Evne blev gjort aabenlyse Forsøg paa at trænge Grundloven og

Friheden tilbage og berøve Folkets Repræsentation dens forfatningsmæssige Ret. Og Grundlovsdagen har aldrig før eller senere været fejret i Danmark, som den blev det d. 5. Juni 1854.

Den 27. Maj udsendte Ministeriet følgende Cirku- lære, rettet mod de paatænkte Grundlovsfester:

Igennem adskillige Dagblade er der udgaaet Opfordring til paa den forestaaende Aarsdag efter Grundlovens Udgivelse, den 5. Juni, over hele Landet og om muligt i alle Valgdistrikter at for- anstalte store offentlige Møder afholdte, hvor Vælgerne blandt andet skulle foranlediges til at fatte saakaldte Beslutninger, der udtale deres Mistillid til Hs. Majestæts nuværende Ministerium, og i Forbindelse dermed Ønsket om at se Samme fjernet samt til derefter at vælge Delegerede, som i Forening med andre Dis- trikters Udvalgte skulle bringe samtlige Udtalelser til Kongens Kundskaab gennem en almindelig Adresse.

Ministeriet maa paa Grund heraf tjenstligst have Hr. Amt- manden anmodet om, behageligst at ville paalægge samtlige Po- litimestre i det Dem betroede Amt, i Henhold til Grundlovens § 93, at have fornødent Opsyn med de Forsamlinger, der maatte blive holdte i Anledning af den paatænkte Grundlovsfest, og ville navnlig deslige Forsamlinger, forsaavidt de maatte gaa ud paa Demonstrationer af foranførte Art, og tilsigtes afholdt under aaben Himmel, være at forbyde. Ministeriet ønsker derhos fra vedkommende Øvrigheder at modtage Alt, hvad der i den anførte Henseende maatte komme til deres Kundskaab, og hvad der fra deres Side i fornævnte Retning maatte blive foretaget.

Ørsted.

Den 29. Maj gav Amtmanden i Holbæk Amt sine Herredsfogder og Byfogder Paalæg om at efterkomme Ministeriets Skrivelse. Og d. 3. Juni indløb der føl- gende Skrivelse til Festkomitéen i Kundby:

Amtet har ved under 29. f. M. at communicere Justitsmini- steriets Skrivelse af 27. f. M. paalagt mig i Henhold til Grund- lovens § 93 at have fornødent Opsyn med de Forhandlinger, der maatte blive afholdte i Anledning af den paatænkte Grund- lovsfest, og ville navnlig deslige Forhandlinger, for saa vidt de maatte gaa ud paa Demonstrationer, sigtende til at fatte saakaldte Valgbeslutninger, der udtale Mistillid til Hans Majestæts nuvæ- rende Ministerium og i Forbindelse dermed Ønsket om at se samme fjernet, samt til derefter at vælge Delegerede, som i For- ening med andre Distrikters Udvalgte skulde bringe samtlige

Udtalelser til Kongens Kundskab igennem en almindelig Adresse — og tilsigtes afholdt under aaben Himmel — være at forbyde.

I Overensstemmelse hermed maa jeg tjenstlig anmode den ærede Komite at holde sig foranstaande efterrettelig, da jeg i modsat Tilfælde vil se mig nødsaget til at forbyde Forsamlingen.

Meerløse og Tudse Herreders Kontor, d. 3. Juni 1854.

Bang.

Til Komiteen for den i Kundby
den 5. Juni berammede Fest.

Festen blev dog, trods Vanskelighederne, afholdt paa Lunde-
bjerget og var meget stærkt besøgt. En lang Mis-
tillidsadresse til Ministeriet, stilet til Kongen, blev endog
saa, trods Herredfogdens Skrivelse, vedtaget, idet man
efter J. A. Hansens Raad »gik i Hus« for at stemme
for den. Det kunde Politiet ikke forbyde. Adressen
sluttede med de kraftige Ord: »Allernaadigste Konge!
staa fast ved Din Trone og støt Dig til Dit Folk. Med
den almægtigste Bistand skulle da ogsaa de Vanskelig-
heder blive overvundne, som omspænde baade Konge
og Folk!«

Hans Jensen tog en Afskrift af den lange Adresse
og gemte den mellem sine mange opbevarede Aktsty-
ker og Breve. Han var i det hele taget Somren igen-
nem stærkt fremme for at mane Befolkningen til Kamp
imod Ørsteds »reaktionære Tilbøjeligheder«. Og det var
ham en stor Glæde, da Budskabet den 4. December
meldte, at Ministeriet havde taget sin Afsked.

Aaret efter var der igen Grundlovsfest paa Lunde-
bjerget. Baade J. A. Hansen og Tscherning var ind-
budt som Talere, men da disse to paa det Tidspunkt
var uenige om Forfatningsspørgsmaalet, sendte J. A.
Hansen følgende Afbud til Hans Jensen:

Kjøbenhavn, den 14. Maj 1855.

Ærede Ven!

Betræffende den offentlige Indbydelse til Deres politiske Venner
om at komme til Deres Fest, da har jeg havt Betænkeligheder
netop med Hensyn til Tscherning. Skulde han komme, da vilde
et Sammenstød med ham ikke kunne undgaes, med mindre vi

eller jeg, om jeg bliver ene, ville tie aldeles stille, og hvilken af Delene, der skete, vilde det være uheldigt. Jeg har derfor efter Deres Tilladelse udeladt den.

De skal ikke anmelde noget til Politiet om Festen. Den offentlige Anmeldelse i Bladene er Underretning nok, og Grundloven giver Folket Ret til at samles uden nogen Indskrænkning eller Betingelse.

. . . De gjorde vistnok fuldkommen Ret i ikke at gaa ind paa at stille Dem, dersom Tscherning vil stille sig paany; i modsat Fald haaber jeg, at De gør det. Stiller Tscherning sig, vil De da ikke kunne formaaes til at stille Dem i Holbæk?

Sluttelig være De hilset paa det venskabeligste fra

Deres hengivne

J. A. Hansen.

Grundlovsfesten fik altsaa et nogenlunde fredeligt Forløb det Aar. Alligevej fik den et lille Efterspil ved, at Politimesteren afkrævede Festkomitéen Betaling for Polititilsyn. Hans Jensen modtog nemlig i September en Skrivelse fra Herredsfogden, der meddelte, at han til fire Sognefogder, der havde ført Polititilsyn med Folkefesten paa Kundby Mark, havde betalt 8 Rigsdaler, hvilket Beløb Hans Jensen anmodedes om at indbetale til Herredskontoret.

Da Hans Jensen fandt denne Opkrævning ubillig, eftersom Festkomitéen aldrig havde forlangt noget Polititilsyn, henvendte han sig til J. A. Hansen for at faa at vide, hvordan den Sag skulde behandles. I et Brev af 18. Septbr. svarede J. A. Hansen, at han havde talt med Justitsministeren derom og faaet det Svar, at man, naar der ikke var forlangt Politi eller forud lovet at betale noget dertil, dristig kunde nægte at betale, da Politimesteren ikke med Rette kunde fordre en saadan Betaling. J. A. Hansen sluttede sit Brev saaledes: »Undskyld Kortheden! Vi har i Dag haft den største Dyst i Folketinget. Gud ved, om vi sejrer. Jeg frygter.«

IV.

Foreningslivet.

Faa Bønder har deltaget i saa meget Foreningsliv eller haft saa mange Tillidshverv som Hans Jensen. Og dog var han over 30 Aar, inden Grundloven hjemlede os det frie Foreningsliv, som vi nu lever under. Det svimler næsten for én ved at høre om de mange Foreningsarbejder, han paatog sig, og som ofte fik grundlæggende Betydning for vor Tids Sammenslutninger. Den første Forening, han fik med at gøre, var Holbæk Amts Landkommunalforening, der under Gleerups Ledelse og efter ham vandt historisk Betydning ved det ideelle og energiske Arbejde, den gik i Spidsen for, da det i Fyrreerne gjaldt Frihedens Sag. Hans Jensen traadte først til i Halvtredserne og var som Foreningens Næstformand med til i September 1855 at forene alle de daværende sjællandske Landkommunalforeninger i en Fællessammenslutning, der gerne blev kaldt »*Valg- og Kommunalforeningen for Sjælland*«. Den afløstes senere af »Østifternes Folkeforening«, og denne igen af »5. Juni Folkeforening«, der skulde omfatte hele Landet. Foreningen havde hele Tiden J. A. Hansen til Formand. Og da han afgik ved Døden 1877, opløstes Foreningen.

Det var i denne Sammenslutning af Landkommunalforeningerne, at den Tanke opstod, at der burde oprettes en *Sparekasse for den sjællandske Bondestand*. Tanken blev først fremsat af den unge Gaardejer Jørgen Christensen fra Øster Stillinge og derefter paa det ivrigste støttet af C. Alberti og J. A. Hansen. Men der var et stort og byrdefuldt Arbejde at gøre, inden Tanken lod sig omsætte i Virkelighed. Og her gjorde Hans Jensen et stort og uegennyttigt Arbejde.

Efter hans egne Optegnelser var han ude paa Rejse i 68 Døgn, hvor han tilbagelagde 368 Mil for at virke for Tilslutning til den nye Sparekasse. Endda har han ikke medregnet de mange Smaature, han ogsaa foretog

for Sparekassens Skyld. Hele dette Arbejde gjorde han uden Løn eller Vederlag. I sin nøjagtige Regnskabsførelse har han takseret sine Udgifter i denne Anledning til 572 Kr. i vore Penge. Men hans Anstregelser kronedes med Held. Han var en af de 47 Mænd, der i 1856 udstedte Indbydelse til at rejse en saadan Sparekasse, og han blev paa det stiftende Møde i Ringsted den 26. November 1856 straks valgt ind i Bestyrelsen sammen med Gaardbestyrer Jørgen Christensen, Øster Stillinge, Gmd. O. Andersen, Hastrup, og Prokurator C. Alberti.

Som dygtig og interesseret Landmand var Hans Jensen med til i 1866 at oprette *Holbæk Amts Landboforening*, hvor han straks valgtes til Vicepræsident, medens den frisindede Baron Zytphen Adeler valgtes til Præsident. Foreningen tog fat paa sine Opgaver med stor Ihærdighed, og Hans Jensen fik ogsaa her sin Del af Lasset. Landboforeningen havde dog nær forløftet sig, da den midt i Halvfjerdserne besluttede at oprette en stor Agerbrugsskole. Faurbo Kro' med Bygninger og Jord købtes og indrettedes til Skole og Forsøgsanstalt, en Skolemand blev antaget, og Skolen indviet.

Alt dette skete i Slutningen af de stærkt opadgaaende Tider, vi havde i Halvfjerdserne. Saa kom de mindre gode Aar med mange Genvordigheder, Præfald, Kriser o. s. v., og da Erkendelsen af, at en Landmand ogsaa bør have faglig Oplysning, endnu var saa lidt paaagtet, blev Resultatet, at »Faurbogaards Agerbrugsskole« ikke nær kunde svare sig. Den blev et Smerzensbarn for Landboforeningen. Men den gode Vilje, der laa bag ved disse Bestræbelser for at højne de unge Landmænds Indsigt og Overblik, bør hverken glemmes eller undervurderes. Hans Jensen og de Mænd, der sammen med ham støttede Zytphen Adeler's Tanke om en stor Agerbrugsskole for Holbæk Amt, har Krav paa at mindes for den Alvor og det Fremsyn, de her viste i deres Færd.

Hans Jensen havde et ualmindelig godt Helbred,

en god Forstand og en stærk Vilje til at tage fat paa enhver god Sag, der laa for. Og baade hans Forstand og Vilje blev brugt. I Løbet af sit lange Liv var han Sogneraadsformand, Amtsraadsmedlem, Folketingsmand, Repræsentant i Brandforsikringen for Landbygninger, Landvæsenskommisær, Medlem af Ekspropriationskommissionen ved Jernbaneanlæg, Kontordagsbestyrer, Medlem af Tilsynsraadet ved Landbohøjskolen i København, Bestyrelsesmedlem af Dansk Husflidsforening og Revisor i Bøndernes Brandkasse. Desuden havde han en Mængde andre Hverv og skulde naturligvis ogsaa gerne passe sin Bondegaards Avling. Han blev indtil sin høje Alderdom ved at følge de mange forskellige Sager med største Opmærksomhed. Ogsaa var han virksom for at faa Andelsmejeriet og Forsamlingshuset rejst i Kundby, og i 1890 var han, 73 Aar gl., med til at købe Kundby Kirke. For denne Kirkeejersforening var han Formand lige til 1899.

1892 var han som en varm og begejstret Tilhænger af Fredssagen med til at oprette en Fredsforening for Kundby og flere Sogne. Skønt han den Gang var 75 Aar, lod han sig dog vælge til Formand for Foreningen og blev Gang paa Gang genvalgt, indtil han i 1901 paa Grund af sit svækkede Helbred maatte nægte at modtage Genvalg.

»Med Hensyn til Foredragsforeningen«, siger en af hans Døtre, »da blev Fader aldrig for gammel til at høre, hvor der var noget godt at høre. Saa længe vi havde Foredragsforening her i Byen, mødte Fader altid ved Foredragene. Der sad den gamle hvidhaarede Mand og lyttede til Ordet. Hørte han ikke altid, hvad der blev talt, saa følte han dog, han maatte fylde sin Plads og vise den unge Slægt et godt Eksempel.«

Med sin Sognepræst, Pastor Formann*), havde Hans Jensen af og til en Dyst i Aarene omkring 1850. Præsten, der var af den gamle Skole, sagde rask væk »du« til sine Sognebønder og yndede ikke den Fribaarenhed, der var over Kundbyerne. Men Pastor Formann var alligevel for rettænkende til ikke ogsaa at skønne paa de gode Egenskaber, han fandt hos sine Bønder, og derfor gik han tidt baade til Jens Gregersen og Hans Jensen for at høre deres Mening om en eller anden Sag, som han var optaget af. Hans Jensen blev saaledes i 1857 opfordret af Præsten til at træde ind i et Menighedsraad for Kundby Sogn, og Brevet, som han modtog i den Anledning, giver et ypperligt Bidrag til Forstaaelse af, hvorledes den myndige Sognepræst var i sit Forhold til Bonden. Det meddeles derfor her:

Til
Gaardmand Hans Jensen i Kundby!

Det vil maaske være dig paafaldende at se nærværende Brev fra mig, og jeg tilstaar dig, at jeg finder det ganske naturligt. Lad mig kun sige ligefrem hvorfor. Du ved, Hans Jensen, at vi to oftere i den senere Tid har haft skarpe Sammenstød med hinanden; jeg har i Sandhed altid beklaget det, men Sammenstødene som Følge af Uoverensstemmelse have nu engang været, og den naturlige Konsekvens heraf maatte være, at Forholdet imellem os blev mindre tilnærmende. Hvorledes vore gensidige Tanker og Følelser derfor have været, det er det ikke, jeg har taget Papir og Pen for at drøfte; men saa meget vil jeg blot sige, at jeg, uagtet alle vore Uoverensstemmelser, aldrig har nægtet dig Anerkendelse i de Retninger, hvori jeg fandt, at du fortjente det. Denne Anerkendelse er det, der fører mig til dig i den Sag, jeg nu skal meddele dig, og da det her ikke gælder Anskuelser eller Meninger i politiske eller materiel-communale Anliggender, tør jeg haabe, at der skal findes mere Overensstemmelse imellem os end ellers; thi det gælder en Sag, hvis Hensigt er god og kristelig, og som derfor enhver brav og kristelig Mand villig bør bidrage sit til at fremme efter den Indsigt og Evne, Gud har skænket ham. Du vil maaske allerede have forstaaet, at jeg sigter til de tidligere omtalte Menighedsraad. Jeg har ladet Sagen hvile,

---

*) Jakob Kristian Formann var Præst i Kundby i 40 Aar, fra 1835 til 1875. De sidste 20 Aar var han tillige Provst for Merløse og Tudse Herreder.

men Tanken om den, Haabet om at faa den gennemført i vor Menighed har aldrig været fra mig. Du ved, at jeg har gjort Skridt for den, du ved ogsaa Resultatet af dette Skridt, men — derved er det hidtil blevet. Jeg har umuligt kunnet bygge videre paa den Grund, som blev lagt en Gang. Maaske kan jeg engang sige dig hvorfor. Jeg har imidlertid derfor, som sagt, ikke hensat eller glemt Sagen; jeg har tænkt og søgt blandt Sognets Mænd og tror at have fundet Lemmer til Menighedsraadet; jeg har tænkt, ja længe tænkt, og jeg forsikrer dig, uagtet vore Meningsforskelligheder, vore destoværre ofte bittere Kampe, tænkt paa dig som en af de Mænd, jeg her kunde ønske at træde sammen med til Menighedens aandelige Tarv og bedste; og jeg spørger dig nu her ligefrem: Vil du træde med ind i det Menighedsraad, som jeg vil foreslaa? Giver du mig dit Ja, som jeg ønsker og haaber, da vil det give Anledning til, at vi tales ved, og jeg skal da meddele dig, hvilke de andre Mænd ere, og du vil, det er jeg aldeles overbevist om, intet have mod mit Valg at indvende. Mødes vi, da skal jeg søge at fremstille vor Virksomhed; denne kan visselig finde en vid Mark for sig; men Gerningen vil, saavidt jeg endnu kan skønne, i Virkeligheden ikke blive byrdefuld, og den kan med Guds Bistand nu og da her eller der bringe en velsignet Løn, Tid og Forhold favorisere efter min Mening ikke nu Menighederne disse, saa at de kunne blive, hvad de rettelig burde blive, nemlig en Advarsel for de ryggesløse, en Paamindelse for de letsindige, en Vækkelse for de ligegyldige, en Bestyrkelse for de svage, en Trøst for de modløse og bedrøvede og saa fremdeles, og alt i Guds og Jesu Navn, — men lægges ikke Grunden til denne Institution, begyndes der ikke med dens Indstiftelse efter Regeringens Ønske, saa vil det jo ikke aabenbares, hvilken Nytte den kan stifte. Som det er mit Kald at virke hen til Menighedsraadets Oprettelse, saaledes maa jeg betragte det som enhver kristeligsinde Sognemands Pligt at række Haand til Hjælp.

Jeg vil ikke skrive videre; jeg venter og haaber dit Samtykke; vi ville da mødes, og jeg skal da yttre mig om, i hvilke Retninger Menighedsraadet formentlig bør slaa ind, hvorledes jeg har tænkt mig at skaffe det en foreløbig Autorisation, hvorledes desvort Forhold og Fremgangsmaade bør være og saa videre, alt som mundlig Samtale kan give Anledning til.

Og hermed slutter jeg nu.

Venligst

Formann.

Kundby, d. 4. April 1857.

Tre Gange i sit Liv — 1859, 1860 og 1863 — var Hans Jensen Ordfører for Deputationer til Frederik d. 7. og Kristian d. 9. Da han i 1860 var Odfører for »500 Mandsdeputationen«, der medbragte Bøndernes Fællesgave til Frederiksborg Slots Genopførelse, benyttede han Lejligheden til at takke Kong Frederik for Ministeriet Rotwitts Udnævnelse. Og da det første Vestreministerium var udnævnt den 23. Juli 1901, glædede den gamle 84-aarige Hans Jensen sig som et Barn. Nu endelig syntes han at opleve *det*, der havde kostet de mange Aars Kampe, nemlig Bondens Ligeberettigelse med de andre Stænder, godkendt af Kongen. Hvis hans Kræfter i 1901 havde været lige saa redbonne som hans Hjerter, kunde han næppe have modstaaet Lysten til personlig at bringe Kristian d. 9. sin Tak for Ministeriet Deuntzers Udnævnelse.

Som gammel Bondeven var Hans Jensen alle sine Dage en erklæret Tilhænger af Venstre. Men han var imod de mange Rivninger og Splittelser, som Venstres Historie er saa rig paa. Han mente, at hver Gang Venstre delte sig, forringedes Udsigterne for Frihedens og Fremskridtets Sag. I »Bondevenneselskabet«s Opraab af 13. December 1851 hed det om den almindelig Valgret, at den maatte Menigmand holde paa som det faste, det urokkelige i vor Forfatning. »Det er den, der udtaler den store Grundsætning, at Borgeren i Staten vurderes efter sine Egenskaber som Menneske og Borger og ikke efter sine tilfældige Forbindelser med Ejendomsdom. Det er en gammel, man tør vel sige *kristelig* Lærdom, som her ved vor Valglov er vokset ind i Kød og Ben. Kan denne fastholdes gennem *et* Slægtled, da vil det danske Folk have gjort et stort, et endnu uoverskueligt Fremskridt. Vedbliver Frihedens Vækster kraftigt at flyde i Træets Rod, saa skyder Træet nok friske Blade, naar Aarstiden kommer.«

Disse Ord gemte Hans Jensen i sit Hjerter, og han bevarede trofast det gamle Aktstykke i sit Chatol. Derfor maatte han ogsaa i 1866 stemme for Junigrund-

loven, til Trods for, at J. A. Hansen, hans gamle Føder, tog et andet Standpunkt. Og da Hans Jensen i 1882 fyldte sit 65. Aar, var det som talt ud af mange trofaste Venners Hjerter, da en Ven hilste ham med de Ord:

Hav Tak, du Gamle, for din Færd,
Vi engang skatte vil dit Værd
Og bringe dig i Minde.
Du svigted ej vort Frihedsbrev,
Da 5. Juni Loven blev
Beklippet, lukket inde.

V.

Hans Jensens sidste Aar.

Ligesom Jens Gregersen i sin Tid skulde Hans Jensen ogsaa opleve den Lykke at holde Guldbryllup sammen med sin dygtige Hustru. Børnene kom alle i gode Stillinger og blev bosiddende i og omkring Kundby. Den yngste Datter, Signe, fik Fædrengaarden, og de andre Børn kom til at bo i en Kreds omkring Kundby, saa Hans Jensen spøgende kunde sige: »Naar jeg tager en Passer, og sætter dens ene Ben i Kundby, saa kan jeg med det andet Ben slaa en Cirkel igennem mine Børns Hjem.« Hans Jensen havde været en god Husholder, sparsommelig og paapassende, naar det gjaldt Tid og Penge. Han drak ikke Spiritus, brugte ikke Tobak og var en Hader af det tomme Selskabsliv, som desværre mange gik op i. Han holdt af det gamle Ord »Morgenstund har Guld i Mund« og blev ved helt op i sin høje Alderdom at være Morgenmand. I sin mest virksomme Manddomstid skal han tidt have været oppe om Morgenen to Timer før han kaldte paa Gaardens Folk. Saa sad han i disse to Timer paa sit Kontor for at føre Bøger, skrive Breve eller læse. Og efter at han havde afstaaet Gaarden til sin Svigersøn, kunde det endnu falde ham ind at staa op en Vinter-

morgen Kl. 5 for at knuse Oliekager til Kreaturerne. Noget af det sidste, han tog sig af i den gamle Gaard var at passe Hønsene. De blev af den gamle Mand passet med Omhu, og han førte selv Regnskab over deres Indtægter og Udgifter.

Da Guldbryllupsdagen oprandt d. 16. November 1897 kom det for Alvor frem, hvor agtet og afholdt Hans Jensen og hans Hustru var i vide Kredse. Dagen begyndte med at den talrige Slægt samledes hen paa Formiddagen i de gamles Hjem. Her overbragte en Deputation fra Byen en værdifuld Gave fra Beboerne i Kundby. Senere hen blev der overrakt Guldbrudeparret en Adresse fra 173 Beboere i Kundby Sogn. Og ved 2-Tiden kørte Festtoget paa nogle og tyve Vogne til Kirken, hvor der ved Indgangen var rejst en smuk Æresport. Den store Kirke var fyldt til sidste Plads. Gudstjenesten begyndte med Salmen »Den signede Dag med Fryd vi se«, hvorefter Sognepræsten holdt en længe Tale, henvendt til de to gamle, som derefter sammen med deres Slægt gik til Alters. Kirkehøjtideligheden sluttede med, at man sang Grundtvigs Festsalme »O Kristelighed«.

Fra Kirken kørte Guldbrudeparret til Sognets Forsamlingshus, der ligesom Kirken var rigt og smukt pyntet, og hvor dækkede Borde stod parat til at modtage Gæsterne. Oprindeligt havde det været Beboernes Mening at foranstalte hele Festen, men Hans Jensen og Hustru havde med deres sædvanlige Gæstfrihed ikke villet tillade dette; de ønskede selv at være Værter, og saaledes blev det; derved fik Festen et mere hjemligt og hyggeligt Præg, det mere officielle blev undgaaet. Guldbrudgommen bød selv Velkommen, og nu fulgte en lang Række Taler og Sange i Løbet af tre Timer. Der indløb Telegrammer og Breve i Massevis, hvoriblandt Hilsener fra mange daværende og forhenværende Rigsdagsmænd. Imellem disse var der ogsaa et langt Brev fra Hans Jensens mangleaarige Ven i Rigdagen, Pastor P. Chr. Zahle, der i sin Tid var Folketingsmand for

Ringstedkredsen og Redaktør af »Ringsted Folketidende«. Kredsens Folketingsmand, Kristjan Pedersen, Sandby, udtalte bl. a. følgende:

»Hans Jensens har kendt Tider, hvor han mødte Paa-skønnelse og Tilslutning. Men han har ogsaa haft Tider, hvor han mødte Ondskaben. Kun faa kan sige sig fri for den Slags, naar de har med offentlige Virksomheder at gøre. Denne Ondskab blev som en mørk Sky paa Hans Jensens ellers saa klare Himmel; men jeg tror, den er trukket bort, og er den det ikke, haaber jeg, at Anerkendelsen og Højtideligheden i Dag vil faa den til at forsvinde.«

I en af de afsungne Sange var der hentydet til, at Hans Jensen havde været en besindig og værdig Representant for Bondestanden, og det hed i et af Versene:

med Manddoms Kræfter du lagde ud
og svigted aldrig, hvor du blev kaldet;
gik Bølgen end nu og da lidt højt,
du blev dog altid den samme.

Da Musiken kort efter Festmaaltidet spillede op til Dans, aabnedes denne af Guldbrudeparret, der sammen med den talrige Ungdom holdt ud til Kl. 4 næste Morgen. Da Hans Jensen nogle Dage senere gennem Bladene udsendte en hjertelig Tak fra sig og sin Hustru for den Opmærksomhed, der var vist dem paa saa mange Maader, sluttede han Takken med en almindelig Opfordring til alle Mænd og Kvinder om at træde ind i Fredsforeningen, »hvis Formaal er at arbejde hen til at forebygge Krig, som er den største Ulykke, der kan ramme et Folk«.

Hans Jensen blev ved at følge med i Læsning af Bøger og Blade. Da han var 85 Aar, kunde han endnu læse fin Skrift uden Brillen. Og naar hans Hustru i deres sidste Aar sad ved sin Rok og spandt, var hun gerne en opmærksom Tilhører, naar han sad ved Siden

af og læste højt inde i deres lille Stue. Hun havde aldrig været stærk af Helbred. Tre Gange havde hun haft Lungebetændelse, og da hun i Maj 1898 for fjerde Gang fik denne Sygdom, stod hendes Liv ikke mere til at redde. Hun var syg i 8 Dage og led meget. »Jeg sad ved hendes Leje den sidste Nat, hun levede«, skriver hendes Datter Signe, »og hen imod Dag saa jeg hende stirre stift mod Loftet, idet hun hviskede: Jesus, Jesus! Kort efter lukkedes hendes Øjne ganske stille, som man tænker sig et Lys brænde ud. Og et travlt virksomt Liv var afsluttet. Fader bøjede sit Hoved og græd stille. Det blev et stort Savn for ham, der var vant til at dele *Alt* med Moder. Nu var der blevet tomt i hans Stue.«

I 4¹/₂ Aar overlevede Hans Jensen sin Hustru. Den 1. Juni 1902 gik den 85-aarige Mand en længere Tur, ind til Svinninge og Kundby, og han var aldeles ikke træt, da han kom tilbage. Men Dagen efter faldt han omkuld inde i Stuen og slog sig, saa han maatte gaa til Sengs. Og nu blev han ikke i Stand til at gaa mere. Han maatte, naar han vilde op, flyttes fra Sengen hen til sin Stol, og her sad han, saa længe han kunde, og havde travlt med at læse og skrive. »Altid sad han der med sit glade tilfredse Smil«, fortæller Datteren, »ja ikke sjældent var han oplagt til en lille Spøg. Han var meget glad, naar der kom nogen og besøgte ham. Den sidste Dag, han var oppe, var hans Fødselsdag den 22. December 1902. Efter den Dag laa han stadig i Sengen. Jeg tror ikke, han havde Smerter, Naar vi spurgte ham derom, svarede han, at han havde det godt. Medens Fader laa saaledes, vilde han gerne have, at vi om Morgenen, naar hans Seng var gjort i Stand, læste et Stykke af Hoff's Bog »Fra Kirken og Lønkammeret« eller sang en Salme. Han var ogsaa glad ved et Besøg af den gamle Lægprædikant Jens Pedersen fra Vejleby. Søndagen d. 24. Januar kunde han ikke drikke sin Kaffe. da jeg om Morgenen gav ham den. Han havde altid holdt meget af en Kop Kaffe, nu mente

han ikke, han skulde have Kaffe mere, og saadan blev det. Vi læste Fadervor sammen; men da min Broder kort efter kom hjem, kunde Fader ikke mere tale; han pegede opad mod Himlen, som om han vilde sige: der mødes vi. Livet ebbede nu langsomt ud. Mandag Eftermiddag Kl. 4 kunde vi se, det snart var forbi. Jeg kaldte da paa min Mand, som var i Færd med Tærskning. Han indstillede straks Arbejdet og bad alle Gaardens Folk, som ønskede det, at følge med ind til Dødslejet. Og medens vi sang »Klokken slaar, Tiden gaar, Evigheden forestaar«, sov Fader ind. Et jævnt og muntert, virksomt Liv var afsluttet.«

Paa Begravelsesdagen fulgte et vældigt Vogntog efter Hans Jensens Kiste op til Kundby gamle Kirke, efter at der først i Hjemmet var holdt Mindetaler af Folketingsmand Fogtmann og Lægprædikant Jens Pedersen. Fogtmann udtalte bl. a.:

»Her staar vi ved Afslutningen af en Livsgerning, som har naaet langt ud over Gennemsnittet. Derfor er vi mødt fra mange forskellige Egne og fra alle Samfundslag, og derfor har nogle af den Afdødes Venner ønsket, at jeg gav nogle af deres Tanker Ord i denne Stund.

Hans Jensens Liv var langt, men ikke *for* langt. Han levede langt ud over Støvets almindelige Aar, han fik Tid til fuldt ud at gøre en Livsgerning; men han naaede ikke dertil, at Livet blev en Byrde for ham selv eller andre. Da Kræfterne ikke fuldt ud slog til over for de største Opgaver, blev han ikke trist eller bitter. Han søgte andre Opgaver, der laa for Kræfterne; han fandt dem, og han gjorde Fyldest i dem. Lige til de allersidste Tider fik han betroede Tillidshverv, som han røgtede med Iver og Nidkærhed.

Og der gik en *Mildhed* gennem hans Liv, som vandt ham mange Venner og fjernede mange Sten paa Vejen. Men Mildheden blev aldrig til Valenhed eller Sødladenhed. Som Familiefader førte han et mildt Scepter, men enhver, der har kendt hans Børn, vil let skønne, at

hans Opdragelse ikke løb ud i Kælenskab. Og i hans of- fentlige Liv tog han saa mildt, som Maalet kunde til- lade. Han yndede ikke bitre eller skarpe Ord, og han væltede ikke mere paa Vejen, end der var nødvendigt for at komme frem. Vi andre, der tildels virker under lige- nende Forhold, erfarer sikkert ofte, at der undertiden knækker mere mellem vore Hænder, end det absolut var nødvendigt, Naar Hindringer møder, er det ikke enhver givet at fjerne dem lige let, og fjernes maa de; det maa være en Undskyldning for mange. Hans Jen- sen kom langt med Mildhed, men denne Mildhed fik ham aldrig til at glemme Maalet.

Lige saa vist var han en *fast* Mand, men Fastheden blev aldrig til Halstarrighed. Hans Maal var Menne- skerettighederne gennemført efter Tilsagnet i vor Grund- lov. Han stod fast i de gamle Bondevenners Lejr. Fast gjorde Hans Jensen den Gerning, som Danmarks frisinde Bønder lagde i hans Hænder.

Og hvad vi særlig maa yde ham Tak for, det er, at han var med til at træde de første Spor paa *Frihedens* og *Fremskridtets* *Veje*. Det var ubanede Veje, han den- gang maatte ud i, den, der vilde betræde de Veje, maatte ud i Pløre og Uføre. Vi, som nu gaar de samme Veje, kan ogsaa møde mange og store Hindringer, men overalt træffer vi dog Spor, som er traadt foran os. Og vi yder de Mænd Tak og Paaskønnelse. der var med til at træde de ubanede Stier, og til dem hørte Hans Jensen i fuldeste Maal. Naar vore Veje med Tidens Udvikling undertiden kan gaa anderledes og videre, end de gik for Frihedens Veteraner. saa glemmer vi dog ikke, at hele vor Vej er vokset ud fra de Spor, som gamle Hædersmænd traadte for os.

Men hvad der først og fremmest kendetegnede Hans Jensen, det var hans *Trofasthed*. Han svigtede aldrig den Sag, der blev hans. Han var tro i sin hjemlige daglige Gerning og tro i den store brogede Samfunds- gerning, hvori Forholdene førte ham ind. Han var tro i Familien, tro blandt Vennerne, tro mod Standsfællerne,

tro i Kommunen og tro i det videste Samfund. Hvad man ellers kunde se af godt hos Hans Jensen, saa straaede Trofasthedens Præg over det altsammen. Det var hans sande Kendingsmærke.«

I Kirken mindede Pastor Damborg om Ordet i den gamle Pagt: Han døde i en god Alderdom, og hans Sønner begrov ham«. »Her er et langt og rigt Liv afsluttet; en stor Gerning, der strakte sig til mange Sider, er øvet af den Afdøde med stor Troskab og Opofrelse. Men naar vi takker ham derfor, maa vi ikke glemme hans forudgange Hustru; thi naar han kunde ofre sig saa meget udadtil, saa kom det af, at han havde en saa god Medhjælp og Støtte derhjemme i sin trofaste Hustru. Hans talrige Slægt vil prise dette Minde. Men det Minde om Hans Jensen er dette, at han ikke under sin travle Livsgerning glemte det, der er Hovedsagen. Han lærte at forstaa, at han trængte til en Frelser, fordi han havde følt Syndens Byrde. Deri fandt hans Sjæl sin Fred og Hvile. Gid hans Slægt maa tage dette Minde og denne Lykke i Arv! Hans Jensen blev ved selv i sin høje Alderdom at søge Kirken. Han sad med Glæde i Menighedens Forsamling. Hans Børn vil mindes, at det er Forældrenes Velsignelse, der bygger Børnenes Huse. Lad os hver Dag bede til Gud: Lys Din Fred over Livets Minder, og lys Du Din Fred over Livets og Salighedens Haab!«

Saa sang det store Følge »Som Dug paa slagne Enge«, og da Kisten var baaret ud og sænket i Graven, lød Pilgrimssangen »Dejlig er Jorden«. Nu hviler den gamle stræbsomme Bonde paa Kundby højtliggende Kirkegaard — paa modsat Side af Kirken som Jens Gregersen.

Jens Gregersen og Hans Jensen vil staa for Efterslægten som et Par fortræffelige Repræsentanter for den gamle Bondevennetype. Bondevennerne fo'r ikke højt

til Vejrs eller viden om — derom vidner ogsaa deres lille mesterlige Program af 1846 — men de havde en solid Forstaaelse af, at det gælder om at underbygge et Folks Frihedsudvikling med hjemlig borgerlig Selvstændighed, Selvstyre og økonomisk Uafhængighed. Det var Mennesker, der var kendt med det praktiske Livs Forhold, og som holdt paa, at vort Folks Frigørelse maatte begynde hjemme fra. Bondevennerne hævdede, at til Bondestandens fulde Frigørelse hørte ikke blot Selveje med de deraf flydende Forbedringer af Jordbruget, heller ikke blot Selvstyre i politisk og kommunal Henseende, men ogsaa Selvstyre fuldt ud i alle økonomiske og aandelige Sager. Den personlige Frihed har ikke haft varmere Tilhængere end de gamle Bondevenner.

Under dette Frigørelsesarbejde faldt det i Jens Greghersens og Hans Jensens Lod at træde stærkt op imod Embedsstandens og Herremændenes Formynderskab. Og mere ærlige og pligttopfyldende Modstandere end disse to havde Herremændene og Embedsstanden ikke.

Som Kilder til denne Afhandling er benyttet: Hans Jensens efterladte Papirer, Optegnelser og Breve m. m., der altsammen velvilligst er overladt til Forfatterens Afbenyttelse. Desuden er mundtlige og skriftlige Meddelelser fra flere Beboere i Kundby og Omegn. Af trykte Værker er brugt: Flere Aargange af »Rigsdagstidende«, »Dansk Folkekalender« 1863, Rugaard: »Fremragende danske Bønder«, »Almuevennen«, »Holbæk Amts Avis«, »Holbæk-Posten«, »Holbæk Amts Dagblad«, E. Trier: »Fem og tyve Aars Skolevirksomhed i Vallekilde«, »Morgenbladet« o. fl. a. Blade og Bøger.

---

3. LARS ANDERSEN HÆKKERUP, VETTERSLEV,

I GENNEMBRUDSAARENE 1845—52.

Af de Bønder, der i Fyrrernes brydsomme Dage var med til at rejse den store Bondebevægelse, maa *Boelsmand Lars Andersen Hækkerup* fra *Vetterslev ved Ringsted* i Særdeleshed ogsaa nævnes og mindes. Han var i de Aar, trods sin Ungdom, arbejdsom og ihærdig som faa. Gjaldt det for Alvor om at tage en Beslutning og skride til Handling, da var L. A. Hækkerup Manden derfor. Dette kom især frem i de to bevægede Aar 1848—49, da vort Lands Stilling udadtil og indadtil lagde saa stærkt Beslag paa Folkets Evner og Kræfter. Det bliver mest Træk fra disse Aar, der særlig her vil blive draget frem. naar det gælder om at kaste nyt Lys over, hvad den afdøde gamle Bonde og Fædrelandsven udrettede, da han som ung Mand stod paa sit Livs Højdepunkt.

Lars Andersen Hækkerup var født i Landsbyen *Hækkerup, Tybjerg Sogn* ved *Næstved* den 16. Juni 1819. Faderen ejede et Hus og var ligesom Farfaderen en flittig Musiker og Klaverstemmer. Børnene i det lille Hjem fik en god Opdragelse og en ordentlig Undervisning efter den Tids Forhold. Tidlig flyttede L. A. Hækkerup med sine Forældre til *Vetterslev*, hvor han 1842. kun 23 Aar gammel, selv fik det *Boelssted*, som han siden beboede indtil sin Død, og som hans efterlevende

Enke fremdeles boer i og ejer. I Veterslev drev Hækkerup sit Jordbrug samtidig med, at han lagde sig stærkt efter Biavl og Mjødbrygning samt Handel med Havesager. 1845 udgav han Bogen: »Kortfattet Anvisning til Biers Behandling«, som blev trykt i København.

I disse Aar virkede i Veterslev og Hømb Pastorat en yngre frisindet Præst, H. Steenberg, som L. A. Hækkerup kom meget sammen med. Det var disse to Mænd, i Forening med Skolelærer Schrøder og flere Bønder fra Veterslev og Hømb Sogne, der den 1. September 1844 indgav et Andragende til Roskilde Stænderforsamling om, *at højere Bondeskoler ved Regeringens Foranstaltninger maatte oprettes i alle Landets Stifter.* »Bondestandens almindelige Mangel paa aandelig Udvikling i Sammenligning med andre Stænder er desværre altfor iøjnefaldende, og Følelsen heraf paatvinger sig ved mange Lejligheder i Livet«, siges der i dette Andragende. »For Bondesønnen tilbyder der sig saaledes i Reglen ingen Lejlighed til en friere aandelig Uddannelse, og naar han, 14 Aar gammel, forlader Skolen, er hans Udvikling ligesom overladt til Tilfældet. Men Bondestanden er en saa talrig og betydningsfuld Stand i vort Fædreland, at den har Grund til at haabe, at Staten vil finde det i sin Interesse at arbejde derhen, at ogsaa denne Stand ikke skal mangle Lejlighed til at uddanne sig til indsigtsfuldere og driftigere Borgere.«*)

Dette første Andragende fra sjællandske Bønder om Højskolels Oprettelse blev indbragt i Stænderforsamlingen af ingen ringere end selve Præsidenten, den afholdte Professor Joachim Frederik Schouw, og derefter overgivet til det Udvalg, der modtog Andragender.

I de følgende Aar var L. A. Hækkerup en ivrig Deltager i det kommunale Liv. Fra 1845 til 1849 var han Formand for Sogneforstanderskabet, og da »Præste

*) Roskilde Stænderforsamlings Arkiv.

Amts Landkommunalforening« oprettedes, blev han som Medlem af denne valgt til i Sommeren 1847 at overvære Møderne i Holbæks og Københavns Landkommunalforeninger, da disse to Foreninger blev anset for »at være mest opvakte for den folkelige Sag«. Da »Bondevennernes Selskab« var oprettet i 1846, blev Hækkerup valgt til Distriktsformand, og ved samme Tid blev han Herredskommissær i Bøndernes Brandkasse.

1845 blev den bekendte Bondeven, Skolelærer Gleeerup afskediget fra sit Embede i Udby ved Holbæk, fordi han ikke vilde ophøre med sin Bondeagitation. Kort efter var det, at Gleeerup og Rasmus Sørensen fra Vettterslev begyndte Udgivelsen af det lille Blad: »Læsning for Almuen«, Og en Dag hen paa Sommeren modtog L. A. Hækkerup følgende Brev fra Gleeerup, hvorved Bekendtskabet indledtes mellem disse to Mænd, der senere hen skulde faa saameget med hinanden at gøre. Brevet, der kaster Lys over, hvordan Bladforholdene tog sig ud i den Tid, lød saaledes:

Hr. Gaardejer Hækkerup.

Efter Hr. Skolelærer Rasmus Sørensens Henvisning tillader jeg mig herved ærbødigst at tilstille Dem 50 Eksempl. af Nr. 1 og 50 Eksempl. af Nr. 2. af et lille Blad, som Hr. Sørensen og jeg agter at udgive, og hvis Hensigt skal være: at give Bonden en nyttig og underholdende Læsning. Den eneste Maade, hvorpaa et saadant Blad imidlertid vil kunne skaffe sig den tilbørlige Afsætning, er, saaledes tro vi, at det bydes Bonden i Huset. Men den store Vanskelighed ved dette Foretagende vil blive den, at kunne fra de forskellige Egne finde Mænd, der ville paatage sig Ulejligheden med at leje Bude, give Afregning o. s. v., — deraf vil vort Blads Bestaaen være afhængig.

Hr. Sørensen, der for Øjeblikket er paa Rejse til Falster, nærer Forventning om, at De godhedsfuldt vil paatage Dem at være vor Kommissarius i Deres Kreds. — I Haab om, at De ikke vil nægte dette, tillader jeg mig ærbødigst at anmode Dem om, at De, saasnart ske kan, vil leje et Bud (en Udsælger), som skal falbyde Bladet iblandt Bønderne fra Bolig til Bolig, i en saa vid Kreds som muligt. For denne sin Ulejlighed skal Udsælgeren have $\frac{1}{2}$ Skilling for hvert Nr., der sælges, altsaa for hver to han afsætter af de tilsendte Numre, der samlede koster 5 Skilling, og som vi ønsker solgte under Eet, skal han have 1 Skil-

ling. Næste Nr. vil udleveres i Løbet af 14 Dage, men vil blive paa $\frac{1}{2}$ Ark, ligesaa stort altsaa som de to, jeg herved sender Dem, og kun komme til at koste 3 Skilling. — Det følger af sig selv, at fordi Bladet købes en Gang, medfører dette ingen som helst Forpligtelse til oftere at købe det. Kan Bladet bestaa, er det vor Agt at lade to Numre, hvert til 3 Skilling og paa $\frac{1}{2}$ Ark, udkomme maanedlig — et hver fjortende Dage.

Naar Udsælgeren har været omkring og solgt, tillader jeg mig fremdeles at anmode Dem om at gøre Afregning med ham og derefter med allerførste Post og senest 14 Dage fra Bladets Modtagelse at sende mig Beløbet for de solgte Numre, efter at De først har fradraget Deres egne Udgifter til Porto o. s. v. — Da Hr. Sørensen og jeg ikke kunne faa store Forskud, vil vort Foretagendes Vedbliven komme meget til at bero paa, at vore Kommissionærer saa hurtigt som muligt ville indsende de indkomne Beløb. — De Blade, der ikke sælges, anmoder jeg Dem om at remittere med samme Post, hvormed De sender Pengene for de solgte.

Faar Bladet en saadan Fremgang, at det kan svare Regning, hvilket snart vil vise sig, da ville vi kunne byde vore respektive Kommissærer en passende Godtgørelse for Deres Ulejlighed, men for det første maa vi bygge paa velvillig Understøttelse.

Med Agtelse har jeg den Ære at undertegne mig.

Deres ærbødige

Gleerup.

Hjørnet af Strandgade
og Torvegade No. 50. 1 Sal

Kjøbenhavn, den. 21. Juli 1845,

I »Fædrelandet« havde L. A. Hækkerup af og til skrevet Artikler, som han undertegnede med »Een Sogneforstander fra Ringstedegnen«. Disse Artikler gav Anledning til, at Bønder fra Holbæk Amt henvendte sig til Redaktør Carl Ploug, for at faa at vide, hvem Forfatteren var. Og da dette blev oplyst, fik Hækkerup efter den Tid stadig Breve og Besøg af Mænd som Casper Jørgensen, Ulkestrup v. Ondløse, Jens Gregersen fra Kundby, P. Jensen fra Aagerup v. Holbæk, P. Christoffersen fra Baarup o. fl. Ved Forberedelserne til Stændervalgene i 1846—47 tog han stærkt Del i Agitationen. ligesom han ogsaa allerede den Gang stod i Brevveksling med Mænd som Skolelærer Gleerup, Overretsprokurator B. Christensen og Husmand Peder Hansen fra Lundby.

Men det var dog først i Begyndelsen af 1848, ved Kristian 8.s Død, at L. A. Hækkerup kom mere i Forgrunden for den unge Bondebevægelse, saadan at han snart blev en af de mest betroede Bønder indenfor Bondevenneselskabet. I et lille Skrift, som han udgav i Anledning af Tronskiftet, og som havde til Titel: »*Om Danmarks Nutid og Fremtid. Et Par Ord nærmest til den danske Bondestand*«. (København 1848), skrev han bl. a.: »Min nærmeste Opfordring til dette Skridt er den, at man saa sjælden hører noget fra den egentlige Bondestand, der er Landets talrigste Klasse, og at Øjeblikket fordrer, at der udtales noget fra alle Sider.«

»Jeg har altid tænkt mig«, skriver han videre, »at i det Øjeblik en ny Forfatning skulde dannes, da maatte der udvælges Mænd fra hele Riget efter en i dette Øjemed organiseret Distriktsinddeling, og at der da vilde blive et frit Valg uden Hensyn til Ejendom eller Besiddelser. Valget vilde da falde paa Mænd, som havde Dygtighed og vare i Besiddelse af Folkets fulde Tillid.«

»Det er et Spørgsmaal, som i Danmark for Øjeblikket er det største, Danmark nogensinde har havt at besvare: *Hvordan skal Danmarks Fremtid blive?*«

»De vilde Dyr, som Herremændene kalde deres Ejendom, er i Aarhundreder blevne bespist paa Bondens Marker, uden at Bonden turde indgive Regning paa deres Beværtning. At det er en naturlig Frihed, Dyrene benytter sig af, at søge Føden der hvor den findes. kan der ikke siges noget imod; men at det er et unaturligt Beskyttelsesmiddel, Godsejerne ved Jagtloven har faaet opstillet, er noget de fleste maa være enige i.«

»Ligesom man har faaet Værnepligten væltet over paa Massen af Folket. saaledes har man vidst at danne en Slags Skattefrihed, hvorved Hovedgaardene blev begunstiget. At saadanne Uligheder har kunnet holde sig langt ned i Tiden, gør ikke vort Fædreland Ære.«

»Men Husmændene maa ikke skydes til Side for Gaardmændene,« føjer L. A. Hækkerup til.

Forinden dette Skrift udkom, havde Hækkerup i Breve til to Bønder paa Holbækegnen udtalt sig for, at Bønderne gik til den ny Konge med deres Ønsker. En af disse to Bønder henvendte sig straks til Bondevenneselskabets Sekretær, *Asmund Gleerup*, som allerede den 25. Januar skrev følgende Brev til L. A. Hækkerup:

Højtærede!

Ole Jensen har tilskrevet mig om Deres Anmodning til ham og Jens Gregersen; den er fortræffelig og falder ogsaa sammen — som De vil se — med, hvad Bestyrelsen for »Bondevennernes Selskab« anser for rigtigt. Ole Jensen har anmodet mig om at sammenkalde en samlet Deputation af Distriktsformænd særskilt paa en bestemt Dag for in pleno at overrække Majestæten Bondestandens Ønsker. Ideen er god, men jeg kan ikke have noget direkte dermed at gøre, da Demonstrationen derved, i det mindste opad, vilde tabe sin hele Betydning.

Derimod mener jeg, at en saadan offentlig Opfordring passende og med Vægt kunde udgaa fra Dem, O. Jensen og Jens Gregersen, og efter O. Jensens Brev anser jeg mig bemyndiget til at gøre det for hans og J. Gregersens Vedkommende, og min Forspørgsel til Dem er, om De har noget imod, at Deres Navn sættes under. Opfordringen kommer i et Nummer af »Almuevennen«, som udgaar paa Lørdag; hører jeg ikke noget fra Dem indtil den Tid, anser jeg det for en Indrømmelse til at sætte Deres Navn til de to andres.

I forfærdelig Hast!

Deres
Gleerup.

^{25/1} 1848.

E. S. Dagen til at møde her i Kjøbenhavn vil i Opfordringen blive bestemt til den 15. Februar — for at give Distriktsformænd fra de andre Øer Tid til at komme sammen.

L. A. Hækkerup gav stiltiende sit Samtykke til Opfordringen i »Almuevennen«, og Lørdagen den 29. Januar — 9 Dage efter Cristian 8.s Død — kunde man i »Almuevennen« læse følgende:

Offentlig Indbydelse.

Vi tillader os at anmode de ærede Herrer Stænderdeputerede for Bondestanden og Distriktsformændene i »Bondevennernes Selskab« om i Anledning af det foregaaede Tronskifte at paatænke allerunderdanigste Adresser til Hans Majestæt Kong Frederik den 7., hvori udtales, hvad der ligger os paa Hjerte, saavel som en offentlig Undersøgelse af Landboforholdene, som hvad andet saadanne Adresser kunde indeholde. Vi foreslaar dernæst, at de Mænd, som bestemme sig til at rejse ilt Kjøbenhavn med disse Adresser, vil om muligt være der tilstede den 15. Februar. hvor da vi Undertegnede træffes i Gæstgivergaarden »Forgyldte Nøgle«, Nørregade 25, indtil Kl. 11 Fmd. og derved betage vor højtselskede kære Konge saa lidt af hans vigtige og kostbare Tid som muligt.

Den 23. Januar 1848.

Jens Gregersen,
Kundby.

O. Jensen,
Ny Bjergby.

L. A. Hækkerup,
Vetterslev.

M. Rasmussen,
Stænderdeputeret,
Herlufmagle.

I de følgende 14 Dage indtil den 15. Februar fik Hækkerup nu travlt med at rejse omkring i flere Sogne i Præstø og Sorø Amter for at samle Underskrifter paa en Henvendelse til den ny Konge. I 89 Sogne paa Øerne indsamledes der 7240 Underskrifter paa en Begæring om en Landbokommissions Nedsættelse. Og den 15. Februar samledes der i København halvandet Hundred Bønder fra Østifterne. Her var L. A. Hækkerup en af Ordførerne, og her vedtog de forsamlede Bønder, at almindelig Valgret maatte kræves som et Hovedpunkt i Regeringens Forfatningsudkast.

Da Bøndernes Deputation kom op paa Slottet for at overrække Kongen Adresserne, blev de afvist med de

Ord, at Kongen ikke ønskede at se nogen Deputation før efter sin Faders Bisættelse. Kun med Nød og næppe fik de Foretræde hos Kabinetssekretær Tillisch. L. A. Hækkerup bemærker herom i sine efterladte Optegnelser: »Da vi ogsaa var nægtet Adgang til Chr. den 8.s Kiste, gik vi lige løs paa Politidirektør Hr. Brædstrup, beklagede vor Nød, og hvorledes vi var stedt overfor Tillisch, hvorfra vi kom. »Og saa mener de Herrer, at jeg kan forandre Stillingen?« udbrød Politidirektøren. »Hm! De mener vel fordi jeg er Politidirektør?«

»Ja netop!« svarede Bønderne.

»Ja, det tænkte jeg nok,« sagde Politidirektøren, »men saadan noget gaar nu ikke saa glat, naar der paa andet kompetent Sted er taget en anden Bestemmelse.«

Bønderne fik dog alligevel Adgang til den afdøde Konges Kiste, inden de rejste fra København; men de var meget misfornøjet med, at de ikke havde faaet Foretræde for Frederik den 7de.

Fem Uger senere udbrød Krigen. Og da vore første Soldater begav sig paa Vejen fra Roskilde efter Korsør, var Lars Hækkerup en af de første ude paa Landet, der satte den patriotiske Stemning i Bevægelse, idet han i Løbet af 8—10 Timer om Natten, ved Breve, udsendte fra Ringsted, fik 500 Bønder til at møde, dels ved Ringsted og Fjenneslev, dels ved Sorø for at befordre Soldaterne til Korsør. Det var 1ste og 5te Liebiebataillon, der først blev befordret paa denne Maade. I de samme Dage dannede Hækkerup en Komité, der foruden ham selv bestod af Justitsraad Povelsen i Sorø og Gaardejer Lüders i Alsted. Denne Komité skulde skaffe Hæren Heste. Og i det Øjemed blev der indsamlet Penge. Saa stort et Beløb blev der samlet, saa Komitéen ved et offentligt Møde i Sorø kunde indkøbe 26 Heste. Da disse Heste fra Torvet i Sorø skulde beforders til København, gjorde det et gribende Indtryk at se Præsten i Pedersborg, den bekendte P. Chr. Kierkegaard, komme ridende paa sin udmær-

kede Hoppe og dybt bevæget udbryde: »Her er ogsaa en Hest! Jeg giver den til Fædrelandet.« Der blev saaledes 27 Heste at sende til Hæren. Denne Begivenhed maatte L. A. Hækkerup altid mindes som et bestemt Udtryk for Aanden i 1848.

I April og Maj forefaldt der paa enkelte Herregaarde nogle Uroligheder, der ingenlunde var af alvorlig Natur, men som alligevel ved de Rygter, der blev sat i Omløb, nær havde givet Frihedens Venner — især Bondevenneselskabet og dets Mænd — nok at bestille. Herom foreligger der 5 Breve, som Sekretæren i Bondevenneselskabet, A. Gleerup, skrev til L. A. Hækkerup. Disse Breve findes mellem Hækkerups efterladte Papirer.

Kjære Ven!

Jeg ønskede gjerne paa Onsdag den 12. ds. at faa en Sammenkomst med Dem samt Dhr. Lüders i Alsted, Jens Jokumsen i Glumsø samt Rasmussen i Torpe, angaaende forskellige og temmelig foruroligende Rygter om Uroligheder der paa Egnen og navnlig paa Næsbyholms Gods, som berettes herinde, endog ad selv officiel Vej, og som man gjerne vil lægge Bonde-Selskabet til Last. Gjør mig den Tjeneste at sammenkalde disse Mænd paa et bekvemt Sted Onsdag Formiddag eller Middag, dog ikke senere, end at jeg kunde være i Ringsted samme Dag Kl. 7. Kjender de andre paalidelige og med Forholdene nøje bekendte Mænd, vilde det være godt at faa dem med; dog ikke for mange. Vil De gjøre mig den Tjeneste at hente mig Onsdag Morgen i Ringsted, paa Postgaarden, takker jeg Dem; dog maa De ikke lade Dem genere. Kommer De ikke til Kl. 9, kommer jeg til Dem.

Kjøbenhavn, ^{10/4} 1848.

Deres hengivne
Gleerup.

Kjære Ven!

Først min ærbødige Tak til Dem og Deres gode Kone for Deres mod mig viste Velvillie og Gæstfrihed under mit Ophold hos Dem.

Det glæder mig at erfare, at Frygten, hvad Næsbyholms Husmænd angaar, har været noget ugrundet; den er vistnok væsent-

lig fremkaldt ved H. C. R.s vaagnende Samvittighed, i hvilken Tilstand man jo altid er fejt og ser Spøgelser ved højlys Dag. Jeg maa paa Hr. Christensens og egne Vegne takke Dem og Hr. Lüders for deres udviste Virksomhed og Bistand i denne Sag og tillad os fremtidig at stole derpaa.

Jeg længes efter den Beregning, Hr. Lüders lovede mig over Afgifterne, Købesummen m. m. af Arvefæstegaarden, der fornylig er bortsolgt af Universitetet; ligeledes imødeser vi de af Dem og ham indsamlede Oplysninger om den politiske Tilstand paa Næsbyholm.

Jeg lykønsker Amtet til Hr. Lüders Valg til Amsraadet. Hvad Rønnenkamps forunderlige Tilladelse til Skydning angaar, da tror jeg, at man kun skal betragte den som et Kuriosum, der nu snart vil være uden al Betydning; det er formodentlig Jagtretten, der løber ham i Hovedet, men jeg tør med temmelig Sikkerhed sige, at den inden faa Dage ikke mere vil være til. Husmandsloven, hvori een af Hovedbestemmelserne vil blive: Pligtarbejdets Afløsning mod passende Erstatning, er tilligemed en Del provisoriske Bestemmelser om Høveriets Afløsning, Jagtrettens Ophør, Ophævelse af Godsejernes Ret til at forbyde at tage Indsiddere tilhuse m. m. gaaet ud fra Consejlet, og vil i disse Dage, mener jeg, blive offentliggjort; dette siges Dem dog privat.

Bliv ved, kjære Ven! fremtidig som hidtil at staa fast mod Aristokraterne i alle Skikkelser; vi skal nok vippe dem, naar vi kun staaar Last og Brast med hinanden, — saa ganske let bliver Sejren imidlertid ikke; thi De skal se, hvorledes Reaktionen nu snart vil slutte op.

Ser jeg Dem ikke i Roskilde paa Onsdag (d. 26. ds.) ved Stændernes Aabning? jeg havde en Del at tale med Dem om Valgloven, der vil blive forelagt, og som er den, hvorpaa vor fremtidige politiske Udvikling skal bygges; det kunde maaske gøres nødig i denne Henseende at rejse en Folkestemning. Kunde De formaa Hr. Lüders til at tage med, vilde det være mig særdeles kært.

Dersom De svarer Hans Rasmussen i Tyvelse, vil De da ikke sige ham, foruden hvad jeg paa omstaaende Side har yttret, at jeg nærmere skal forhøre mig om, hvorledes der skal forholdes ved Skydeøvelser som den paatænkte, Anmeldelse til Politivægrighed og Anvisning derfra bliver maaske nødvendige som Sikkerhedsforanstaltninger. — De skal derom fra mig blive nærmere underrettet.

Med de venligste Hilsener til Deres ærede Familie samt Hr. Lüders er jeg

Deres
Gleerup

Kjøbenhavn, d. 23. April 1848.

Kjære Ven!

I stor Hast kun nogle faa Ord, men om en vigtig Sag. Bønderne paa Mørup Gods, under Sorø Akademi, skal have nægtet at betale Landgilde. At dette er ligefrem ufornuftigt og ulovligt og vil — ikke alene for de paagældende — kunne faa de sørgeligste Følger, behøver jeg ikke at udvikle for Dem. Efter Hr. Christensens Forslag stiller jeg den Anmodning til Dem, at De vil søge at komme Sagen paa Spor. Underretningen om det passerede er kommen fra Justitsraad Povelsen og hos ham vil De altsaa kunne erholde den paalideligste Underretning. Da det imidlertid nok kunde være muligt, at Impulsen til denne og lignende Sager er udgaaet fra en Kant, hvorfra man allermindst skulde formode det, da det jo vilde være Vand paa visse Folks Mølle, dersom Bondestanden kunde komme til at te sig rent bindegal, saa vilde det være yderst interessant at kunne fra Grunden af faa Sagen oplyst, og derfor henstiller jeg til Dem, om det ikke var bedre at henvende sig først direkte til Bønderne, om De kunde faa at vide, hvem der egentlig staar i Spidsen.

Hvad vi altsaa ønsker er: dels at blive bekendt med Sagens Gang fra dens Begyndelse og til nu, dels at indvirke beroligende paa Bønderne; dette Hverv er det, jeg herved anmoder Dem om at overtage. Kunde De ikke formaa vor Ven, Lüders, til at assistere med sit herlige Talent til at »tage« Folk.

Var det nogenlunde muligt, ønskede Christensen, at De, forinden De foretager noget, vilde komme til ham i Roskilde paa Fredag d. 12. Han bliver der, til sidste Tog gaar. Hvis imidlertid dette Brev skulde komme for sent, til at dette kan ske, da maa De paabegynde Deres Virksomhed i Sagen øjeblikkelig, saavidt det er Dem muligt, og forventer jeg da derom Deres nærmere Meddelelse.

Rejsegodtgørelsen, nemlig til Roskilde, afholder Selskabet i dette Tilfælde med Fornøjelse.

Sagen hører under Monrads Rapport*) og har vakt hans Opmærksomhed i høj Grad. Det vilde være herligt at kunne komme den paa Spor. Maa jeg med Hensyn til Justitsraad P. tillade mig den Bemærkning, at han skal bruges, men ikke troes.

Undskyld mit Hastværk!

Deres hengivne

Gleerup.

Kjøbenhavn, d. 10. Maj 1848.

---

*) D. G. Monrad var Kultusminister i Martsministeriet,

Om Skattenægtelsen paa Sorø Akademis Gods fortæller L. A. Hækkerup følgende Historie; »En Dag kom Kultusminister Monrad kørende til Sigersted, hvor han tog ind i Sognefoged Jens Jeppesens Gaard og meldte, hvem han var. Sognefogden blev glad ved at modtage saa fint et Besøg og bad straks Ministeren at træde indenfor. Men da de var kommen ind i Stuen, fik Piben en anden Lyd, idet Monrad ytrede: »I har nok tænkt paa at gøre Ophør herude, idet I har truet med ikke at ville betale Skatter«. — »Hvad for noget?« svarrede Sognefogden og slog i Bordet, idet han med en drøj Ed erklærede Ministerens Sigtelse for Løgn; men, føjede han til, han kendte nok den Mand, der havde ført den Historie til Ministeren; det var en højtbetroet Mand paa Sorø Akademis Gods. Saa blev Monrad mere rolig.«

Hen i Juni Maaned paatog L. A. Hækkerup sig at berejse Nordsjælland for at virke for Tilslutning til Bondevenneselskabet. Den 16. Juni sendte Gleerup ham de fornødne Papirer, for at Rejsen kunde gøres i Foreningens Navn. Gaardejer Lüders i Alsted skulde ledsage Hækkerup paa denne Rejse, og en skønne Dag begav de sig paa Vej ad Roskilde til, med eget Køretøj. »Vi naaede imidlertid ikke ret langt frem«, fortæller Hækkerup, »før vor Virksomhed paa en uforstyldt Maade begyndte. Den ene Hest tabte nemlig en Sko, saa vi maatte standse hos Smeden i Ortved. Og medens Smeden udførte sit Arbejde, gik jeg saa et Øjeblik ind i Byen for at hilse paa en Bekendt, Gaardejer Rasmus Larsen.« Men her fik vore to Rejsende snart at mærke, at Stemningen i Byen langtfra var dem og deres Sag gunstig. og saadan gik det flere Steder paa Rejsen mod Nord. Først da de kom til Udesundby ved Frederikssund og der traf den bekendte Sognefoged Peder Hansen, Medlem af Roskilde Stænderforsamling, fik de for Alvor en god Modtagelse. Hækkerup har beskrevet dette Besøg saaledes: »Peder Hansen i Udesundby, den velbekendte Landøkonom, havde en

Ejendom paa ca. 100 Td. Land, som for en stor Del var fremstaaet ved sammenlagte Parceller. Det var et udmærket Landbrug. Der var i de Dage paabegyndt Udkørsel af Gødning, som der blev sagt vilde vare 3 à 4 Uger. En saa stor med Tørvejord blandet Gødningssamling havde jeg aldrig set. Det var en Selvfølge, at Sæd og Høavlen var meget stor, ligesom at Kreaturbesætningen var udmærket. Det var ikke blot som Landmand, at P. Hansen interesserede os; hans Kontor gemte Overraskelser, saaledes en Dagbog, som han havde ført fra sin tidligste Ungdom, hvori ikke alene Optegnelser om Vejr og Vind i alle Aarets Dage, men ogsaa Tanker, Indfald og Idéer, som var opstaaet hos ham. Saa viste han os ogsaa et Landkort over flere af Evropas Lande, som han selv havde tegnet. Og endelig fremlagde han en større indbunden Bog, hvori han havde aftegnet alle danske Pengesedler og tillige en Del udenlandske. »Ja«, sagde han, »den Bog gav en Gang Anledning til Begyndelsen paa en alvorlig Historie, som fik et spøgefuldt Udslag. Der var mange Mennesker, som havde set mine aftegnede Pengesedler, og den Mening er saa formodentlig af nogle bleven udbredt saaledes, at min Rigdom rimeligvis hidrørte fra, at jeg lavede falske Penge. Dette Rygte skaffede mig Besøg af Øvrigheden. »Ja, jeg kan virkelig afskrive og lave falske Pengesedler«, sagde jeg og lagde Bogen paa Bordet for Øvrigheden. »Ja. men det er jo en Bog«. ytrede Byfogden. »Hvad er det for Historier, jeg kan jo dog begribe at De ikke render omkring med Deres Bog for at udgive Sedlerne.« Det hele endte med Latter og en saa god Frokost, som Huset formaede.

Det er en Selvfølge, at P. Hansen var en meget fornuende Mand. Han havde 6 Børn, de 5 anbragte han i velhavende Gaarde, det 6te af Børnene skulde saa have Fædrengaarden. Det var en stor Rigdom, der her var fremkommen ved Flid og Sparsommelighed af en Mand, der ved Fremblik og Tanker var langt forud

for sin Tid. — Fra P. Hansen kørte vi saa til *Gaardejer Jørgen Pedersen i Hjærlunde* og *Anders Pedersen i Sperrestrup*. Begge Steder var der en udmærket Drift. Jeg har aldrig set saa udmærkede Tillægskalve. Og navnlig forbavsedes vi over den store Rodfrugtavl, især af Gulerødder, som fandtes begge Steder. og som for os var noget aldeles nyt.

Da vi kom op til Egnen nordvest for Frederiksværk — fire Sogne, som betragtedes liggende Nord for Lov og Ret«, fordi disse Sogne i sin Tid ligefrem modsatte sig den ny Kommunallov og først efter megen Strid med Regeringen maatte bøje sig for Magt og Ret — traf vi paa en gammeldags Befolkning. Jeg erindrer særlig en gammel Mand, P. Pedersen, der sagde til os: »I mener. at vi alle skulle trækkes paa en Snor, og naar der saa i København bliver trukket i Enden paa Snoren. saa skal vi alle danse derefter; men I kan tro nej. Vi er ikke saadan at løbe med.«

Da Hækkerup og Lüders kom hjem fra denne Rejse, ventede der dem en ny Opgave. Bondevenneselskabets Bestyrelse havde nemlig bestemt, at der den Sommer ved Ringsted skulde afholdes en meget stor Fest for hele Sjælland. og her var det igen Lars Hækkerup, der maatte trække Broderparten af Læsset. I de københavnske Blade og paa anden Maade bekendtgjordes Festen saaledes:

Folkeforsamling ved Ringsted.

Vi Undertegnede indbyde herved Alle og Enhver til et Folkemøde, som agtes afholdt Mandagen den 17. Juli, førstkommende, ved Sigersted, sydvest for Ringsted, paa Gaardmand Peder Christensens Udlod: »Hagbarths Høj«, hvortil Vejen gaar igennem Sigersted By. Mødet aabnes Kl. 1 og er bestemt til at vække og befæste den fædrelandske Aand og oplive hinanden til virksom Deltagelse i gamle Danmarks Genfødelse. Vi forvente, at Bestyrelsen for Bondevennernes Selskab, efter Indbydelse, vil deltage i Mødet. Adgangstegn betales med

8 Sk. (Børn have fri Adgang med Forældrene), og Overskudet af Indtægten tilfalder de i Krigen Faldnes Efterladte og de hjælpeløse Saarede. Vil Nogen, paa Grund af Øjemedet, give mere end den bestemte Adgangspris, vil dertil gives Lejlighed.

Den 28. Juni 1848.

Bagge,
Møller i Kimmerslev.

L. A. Hækkerup,
Selvejer i Vетterslev.

P. Jensen,
Gaardmand i Estrup.

Lüders,
Arvefæster i Alsted.

M. Rasmussen,
Gaardejer og Sognefoged i Herlufmagle S.

Festen fik en vældig Tilslutning. Efter L. A. Hækkerups Opgivelse skal der have været henved 12000 Mennesker til Stede. Stemningen i Anledning af Krigen og de andre store Begivenheder i dette mærkelige Aar forklarer vel noget, hvorfor Tilslutningen var saa enorm. Denne Fest paa Hagbarths Høj blev senere efterfulgt af lignende Fester med Taler og Sang; men ingen senere Fest naaede at faa saa stor Tilslutning som den i 1848.

Imidlertid var Valgloven til den grundlovgivende Rigsforsamling udkommen, og Valgforberedelserne i Anledning af de forestaaende Valg begyndte nu at trænge sig paa. Mange, især Byfolk, blev forskrækkede over, at almindelig Valgret med et Slag skulde indføres. »De Stemninger og Tilstande,« siger Lars Hækkerup, »der gik forud for Valgene til Rigsforsamlingen, var meget forskellige. Hovedindholdet var fra mange Købstadborgers Side ligefrem Haan og Ringeagt overfor Bondestanden. »At tænke sig, at Bønder skal sidde i forgyldte Lænestole i Rigsdagen!« Saaledes udtrykte en Brændevinsbrænders Frue i Ringsted sig. Hun fandt aabenbart den ny Valgordning rent forsmædelig. Hvad min egen Person angaar, saa følte jeg ingen særlig Til-

bøjelighed til at blive Rigsdagsmand, men jeg tog mig ikke i Agt for, at mit Skriveri i forskellige Blade og en politisk Pjece*), som jeg nærmest efter Tschernings Opfordring havde udgivet, samt en Bog: »Tanker og Betragtninger i Anledning af Thronskiftet« ligefrem anviste og betegnede Vejen ad Rigsdagen til.«

I Løbet af August og September modtog Hækkerup, bl. a. følgende Breve fra Glerup, der som »Bondevensselskabets« Sekretær i de Dage sad i Ekspeditioner til op over Ørerne. Brevene giver fortræffelig Besked om, hvorledes det mægtige Bondevensselskab ordnede og ledede Valgbevægelsen for Bønderne.

Kjære Ven!

Det glæder mig af Deres Skrivelse af 6. ds. at erfare, at De og Lüders har endelig bestemt, i hvilke Distrikter De ville stille Dem. Uagtet jeg, ligesom De selv, ikke et Øjeblik kan tvivle om Lüders Valg, saa er han dog en altfor vigtig og uundværlig Mand til, at der ikke bør gøres alt for at være fuldkommen sikker. og jeg har derfor efter Deres Vink igaar tilskrevet min Ven Ludvigsen i Gyrstinge. Med Hensyn til den Del af Præstø Amt, der støder op til Dem, og hvorom Jens Jokumsen har talt til Dem, da maa jeg, efter at have forelagt Bestyrelsen Sagen, tilbagemelde, at Barfod i Næstved ikke bør opstilles som Demokratiets Kandidat, og at Bestyrelsen ikke tør anbefale hans Valg. Det er mig derimod paalagt at bede Dem henlede Vælgernes Opmærksomhed paa Cand. jur. Schack heri Kjøbenhavn, hvem Bestyrelsen har optaget blandt sine Valgkandidater, og til hvem navnlig Prokurator Christensen har nøje Kendskab, ligesom han uden al Tvivl vil blive optaget paa den Kandidatliste, som snart vil udkomme fra »Valg-Reform-Selskabet«. Han er en ung, udmærket dygtig og afgjort demokratisk sindet Mand, talentfuld Taler og Journalist; har været som Frivillig ved Hæren, er nævnt med Udmærkelse i Rapporten om Affæren ved Dybbøl og indstillet til Officer; — jeg er overbevist om, at han er en Mand, der vil gjøre sit Valgdistrikt Ære og overlader nu til Dem, kjære Ven, at sørge for ham.

Da det maa ansees at være af allerstørste Vigtighed, at de i Bestyrelsens Cirkulæreskrivelse af 25. f. M. omtalte Komitéer for hvert enkelt Valgdistrikt saavidt muligt sættes igang, da det kun er igennem en saadan (eller lignende) Organisation, at Valg-

*) »Danmarks Nutid og Fremtid«.

gene kunne ledes og faa et godt Udfald, er det mig af Bestyrelsen paalagt at anmode Dem om at virke for Sagen i de Sogne og Distrikter af Selskabet, der ligger under Deres Virksomhed, men da saavel Præstø som Sorø Amt i denne Henseende endnu staar tilbage (i de andre Amter saavel som i Fyn, Lolland, Falster og Langeland er Sagen i Drift) vil jeg foreslaa Dem, at De sætter Dem i Forbindelse med Peder Hansen i Lundby og med ham træffer Aftale om, hvorledes Amterne kunne deles mellem Dem og ham, hvilket Arrangement maaske vilde passe begge D'Hrr. Hvad De skal gjøre, er altsaa: igjennem »Bondevennernes Selskab«s Distrikt Formænd at istandbringe Valgkomiteer for hvert Valgdistrikt. Disse Komiteer har man tænkt sig burde sammensættes af en Mand fra hvert Sogn foruden Distriktsformændene, samt forsaavidt der under Valgdistriktet ligger nogen Købstad, at da nogle af disses Indvaanere tilkaldtes. Komiteens Opgave er det at distribuere og komme overens om (hver for sit Valgdistrikt naturligvis). hvem Distriktet bør vælge; at forvisse sig om, at den paatænkte Kandidat er villig til at stille sig i Distriktet, at henlede Vælgernes Opmærksomhed paa ham og samle Stemmerne om ham, hvilket vil ske ved at samle Distriktets Vælgere, jeg tror bedst sognevis, og endelig, saafremt det viser sig, at Stemningen er afgjørende for Kandidaten, da at indbyde ham til at stille sig.

Forsaavidt at Distriktet ikke i sin egen Midte tror at kunne finde sin Kandidat og mangler Kendskab til paagældende kvalificerede Mænd udenfor Distriktet, da er Bestyrelsen for Bondevenne-Selskabet, der i denne Hensigt har dannet sig til en Valgkomité — villig til at vejlede; forøvrigt ønsker Bestyrelsen, at de specielle Valgkomitéer ville sætte sig i Forbindelse med den og navnlig meddele den Underretning om dens Valgkandidater.

Hvad der skal gjøres, maa imidlertid ske uden Ophold; jeg skriver i Morgen til Peder Hansen og meddeler ham, at De vil konferere med ham, men da de formodentlig faar dette Brev, inden han kan erholde bemeldte Underretning fra mig, anmoder jeg Dem om at rejse til ham; det følger af sig selv, at der for Deres Rejser i denne Sag gives Diæter, Kunde De formaa Lüders til at assistere, vilde det være fortræffeligt. Hører De, at man i noget Distrikt enten ikke véd, hvem man skal vælge eller tænker paa at vælge Folk, der ikke bør vælges, da henvis dem til Bestyrelsen og underret mig straks derom, for at vi i Tide kunne modarbejde Galskaber. B. Christensen, Povelsen, Fr. Barfoed, J. A. Hansen og (formodentlig) jeg har bestemt os til bestemte Distrikter; Christensen til et lollandsk, Povelsen til Frederiksberg m. m., Barfoed til Møen; Hansen til Langeland og jeg til Løve Herred (imod P. Jørgensen).

— — — Lev vel! Hils Lüders og lad mig snart høre fra Dem.

Kjøbenhavn, den 13. August 1848.

Deres hengivne

Gleerup.

P. S. Der vil, efter hvad jeg hører, fra Regeringen blive forelagt Rigsforsamlingen Forslag angaaende Godsforholdets Afløsning. Forunderlige Tider!

Kjære Ven!

Efter Bestyrelsens Paalæg skal jeg herved meddele Dem, at dens Kandidater i Sorø Amt er følgende: 1. Hækkerup i sit eget Distrikt. 2. Lüders i sit eget Distrikt. 3. Institutbestyrer Møller paa Flakkebjerg i Skelskør Distrikt. 4. Kandidat og Skoleinspektør Frølund i det udelukkende Landdistrikt. 5. Gmd. Hans Nielsen, Sønderup, i Slagelse Distrikt. 6. Magister Steen i Korsør Distrikt.

Det er i Særdeleshed Frølunds og Steens Valg, for hvilke Bestyrelsen vil have Dem anmodet om at interessere Dem med al Kraft. — Hr. Frølund, der er blandt Valgreformkomitéens Kandidater, har jeg kendt personlig i mange Aar og er aldeles overbevist om hans ægte demokratiske Sindelag som om hans ualmindelige faste og energiske Karakter, hvormed han forbinder en høj Grad af Rolighed og Selvbeherskelse. Han har som Skribent (baade i pædagogisk, folkelig og tildels politisk Retning) tilbagelagt en fleraarig hæderlig Løbebane, og navnlig har han den store Fortjeneste at have været den, der har bragt Folkeskolens Tilstand ind under de senere Aars offentlige Debat; hans Valg vilde jeg anse som en Vinding for det demokratiske Parti; Skole- og Undervisningssagen vilde i ham faa ikke alene en videnskabelig dannet, men fuldkommen sagkyndig Talsmand.

Hvad Hr. Steen angaar, da kan jeg næsten ordret holde mig til, hvad jeg i sin Tid har tilskrevet Dem om Schack*), kun med den Forskel, at han i videnskabelig Henseende er en mere fremragende Personlighed end Schack, uden i politisk Henseende at staa under ham. Ogsaa han er blandt Valgreformkomitéens

---

*) Kandidat Hans Egede Schack, der 1857 skrev den mærkelige Fortælling »Fantasterne«.

J. P. J.

Kandidater. Han er for Tiden som Løjtnant ved Armeen, men har erklæret sig villig til at modtage Valg.

Bestyrelsen forventer, at De ved Deres betydelige Indflydelse og meget udbredte Forbindelser gør, hvad der staar i Deres Magt, for disse Valgs Gennemførelse.

— — — Der staar i Dag i »Fædrelandet«, at Valgene skulle være bestemte til at foretages den 5. Oktober; vi har altsaa ikke lang Tid at løbe paa. Paa Fredag 8 Dage (d. 22.) holder Bestyrelsen et Møde i Ringsted, hvor jeg venter at se Dem; jeg vil i den Anledning bede Dem at forespørge hos Værten paa »Postgaarden« i Ringsted, om han den Dag kan overlade Bestyrelsen et Lokale, som er tilstrækkelig rummeligt til et saadant Mødes Afholdelse, eller dersom De véd et andet Sted, at arrangere det fornødne.

Jeg imødeser Deres nærmere Meddelelse.

Kjøbenhavn, den 11. September 1848.

Deres hengivne

Gleerup

- P. S. Jeg har Brev fra Peder Jensen i Estrup, hvori han medde-
 deler, at han med Bestemthed, i Anledning af en Opfor-
 dring til ham om at stille sig, har erklæret ikke at ville
 dette, men derimod anbefaler Dem som Valgkandidat.
 Jeg tror, han er en brav Mand, og at De i ham har en
 ærlig Ven. G.

Som det fremgaar af disse Breve, var Hækkerup altsaa gaaet ind paa at lade sig opstille i Ringstedkredsen. Men først den 26 September — 12 Dage efter Gleerups sidste Henvendelse og kun 8 Dage før Valget — henvendte han sig i et Opraab til Vælgerne. Da dette Opraab baade er et velskrevet og interessant politisk Aktstykke, meddeles det her i hele sin Længde. Det var kun faa af Valgkandidaterne i 1848, der gjorde saa god Rede for deres Tanker og Synsmaader.

Til

Vælgerne i Sorø Amts første Distrikt.

Da flere af dette Distrikts Vælgere have opfordret mig til at stille mig som Valgkandidat til den kommende

Rigsdag, saa tillader jeg mig herved at udtale, at jeg efterkommer denne Opfordring. Jeg føler bedst selv, hvor lidt jeg er den Plads voksen, hvorom Talen er her; men vel vidende, at det ikke blot er *Dygtigheden*, men *Villien*, hvorpaa det kommer an, vover jeg at paa staa, at jeg, hvad den sidste Egenskab angaar, ikke viger Pladsen for mange. Ved at finde Understøttelse i de bedre Kræfter, der kommer til at røre sig, kan jeg dog mulig blive mit Fædreland til nogen Nytte.

Det kan vist ikke være nogen fornuftig Vælgers Mening, at den Deputerede skal binde sig ved en Slags Instruks, selv om det var muligt at give en saadan: thi dette vilde unægtelig have til Følge, at han i Rigsdagen kom til at staa som en ubevægelig Støtte, som et mekanisk Instrument, uden nogen Selvstændighed, til Skam for sig selv, og til Skade for Valgdistriktet og Fædrelandet. Men paa den anden Side er det en naturlig Berettigelse, at Vælgerne kende de Mænds Anskuelser, i hvis Hænder de nedlægge en saa betydelig Magt som den at give Stemme i Rigsdagen. Derfor indeholder Valgloven ogsaa Bestemmelse om, at der skal gives Valgkandidaten Lejlighed til at ytre sig paa Valgdagen. — Endskønt jeg vel maa antage, at de fleste Vælgere kende mine Anskuelser, vil jeg dog herved udtale mig gennem Pressen. De Anskuelser, jeg nærer, er følgende:

En af de store Grundpiller i en Statsforfatning er Valgloven; thi Valgene er den eneste Regeringsakt, hvori hele Folket kan komme til at deltage, og det er derfor naturligt, at *hver fuldmyndig Mand* med et uplettet Rygte erholder Valgret til Folkerepræsentationen, ligesom han ogsaa maa kunne vælges til Repræsentant. Ligeledes anser jeg det for rigtigst, at Folkerepræsentationen udgaar af *direkte Valg*.

Jeg anser det for naturligt, at Folkerepræsentationen er samlet i *et Kammer*, og at *Kongens Veto er suspensivt*, saa at han er berettiget til at nægte Samtykke til

en tagen Rigsdagsbeslutning, men maa forelægge Sagen for en nyvalgt Rigsdag til Afgjørelse.

Med Hensyn til Kommunernes Berettigelse til selv at vælge sine Embedsmænd, da er jeg i dette Punkt ikke saa fuldkommen paa det rene med mine Anskuelser. Derimod er jeg stemt for, at al Slags privat Indstillingsret bortfalder, og at denne Ret tilfalder Kommunen. Herved synes Kommunen at faa en passende Indflydelse ved Ansættelsen af de Embedsmænd, den selv maa lønne.

Lighed i Byrder og Rettigheder, hvorved jeg i Særdeleshed forstaar ligelig Beskatning og almindelig Værnepligt, er noget, der har hjemme i Demokratiet og maa absolut indføres. Derimod bør, efter min Mening ophæves alle Fødsels- og Standsprivilegier, Rang og Titler.

Med Hensyn til de kirkelige Forhold vil jeg her ikke tilkendegive nogen bestemt Mening, kun finder jeg, at Statskirken bør bestaa, og at der ved Siden af denne bliver Religionsfrihed.

Hvad Presse- og Forsamlingsfriheden angaar, da er jeg fuldkommen overbevist om, at disse Rettigheder høre til et Folks største Goder, og at det navnlig er ved disse Midler, at det offentlige Liv skabes og vedligeholdes, som en Betingelse for, at en konstitutionel Forfatning kan svare til sin Bestemmelse.

Ligeledes mener jeg, at der bør foregaa en Reform i Næringsforholdene, men dog ikke saa voldsom, at en Omvæltning i alle Købstædernes Forhold derved skulde bevirkes.

Det er disse Anskuelser, jeg har troet at burde udtale for Vælgerne. Med Hensyn til mine Meninger angaaende saadanne Genstande, som vel ikke kommer for i den første Rigsforsamling, men som i den næste eller siden i Tiden, efter al Sandsynlighed, vil komme paa Bane, skal jeg ligeledes tillade mig at ytre mig.

Jeg ønsker en Kommission nedsat til at undersøge Landboforholdene, hvilken efter at en saadan Undersøgelse er tilendebragt har at give Forslag til en kom-

mende Rigsdag, hvorledes at alt Fæstegods kan komme til at gaa over til Selvejendom eller Arvefæste. At jeg snarest muligt ønsker alt Husmandshoveri hævet mod passende Godtgørelse, og at jeg forøvrigt mener, at Husmandsstandens Vilkaar bør komme i Betragtning ved ovennævnte Kommissions Undersøgelse følger formentlig af sig selv.

Ligeledes ønsker jeg Reformer i Almueskolevæsenet, da det dog i Grunden, naar alt kommer til alt, er herfra, at den store Masse af Folket i borgerlig og politisk Henseende skal finde Grundlaget for Livet. Gid den Dag ikke maa være fjern, da hele Folket maa komme til den Erkendelse, at der bør gjøres noget i denne Henseende.

Vettersløv ved Ringsted, den 26. September 1848.

L. A. Hækkerup.

Saa kom endelig Valgdagen den 5. Oktober, hvor det store Valg skulde foregaa over hele Landet. I Ringsted stod Valget den Dag imellem Kontorchef i Generaltoldkamret, *V. Rothe*, der var opstillet af Vælgere fra Ringsted By, og saa *L. A. Hækkerup*, der var Bøndernes Kandidat. Desværre var Hækkerup blevet syg, saa han ikke kunde møde paa Valgstedet, og dette udlagde hans Modstandere paa en meget onskabsfuld Maade. De paastod nemlig at Hækkerup havde Valgfeber, at han rystede af Skræk ved Tanken om at skulle staa paa Valgtribunen i Ringsted o. s. v. Nok er det, det forslog ikke, at *L. A. Hækkerups* Sognepræst, Pastor Steenberg, bevidnede, at Kandidaten virkelig var syg. Man krævede en Attest ved Distriktslægen. Valgbestyrelsens Formand gav Ordre til, at Distriktslægen i flyvende Fart skulde køre til Vettersløv for at godtgøre, at Hækkerup led af en virkelig Sygdom. Medens Attesten blev hentet, gjorde Borgerne paa Ringsted Torvet voldsomt Spektakel, saa Valgtribunen tilsidst faldt ned; men *L. A. Hækkerups* ordførende Stiller, Pastor

Steenberg, der netop stod og talte for den syge Kandidat, klamrede sig fast til en Opstander og undgik derved at falde ned. Saa stor var Forbitrelsen imod Bønderne og deres Kandidat, at selv en Købmand, som havde L. A. Hækkerup til Kunde, viste sig i Besiddelse af en udmærket musikalsk Sans ved at pibe i Fingrene. Det nyttede bare ikke noget, Distriktslægen mødte med den Erklæring, at Hækkerup virkelig var syg, og Resultatet af den skriftlige Afstemning ved Valget blev, at L. A. Hækkerup erklæredes for valgt med 828 Stemmer, medens Modkandidaten, V. Rothe, kun fik 199.*)

Den 23. Oktober aabnedes Rigsforsamlingen paa Kristiansborg Slot. »Jeg mødte«, skriver L. A. Hækkerup, »som yngste Medlem af Forsamlingen, lidt over 29 Aar. Kun Bøssemager G. Christensen af København var nogle Maaneder yngre, men han hørte til de Konsevalgte. En af de første Mænd, jeg hilste paa i Rigsforsamling, var Ole Kirk (fra Vestjylland). Uagtet vi aldrig før havde set hinanden, saa var vi dog kendt

---

*) I konservative og nationalliberale Kredse blev denne Begebenhed lavet om til et rent Sagn, der af og til er blevet benyttet saavel af Grundlovstalere som af Historie-skrivere. — I Falkenstjernes »Den grundlovgivende Rigsdag« fortællendes det (Side 11) saaledes: »Den 5. Oktober kom Afgørelsen da. — Der var vist adskillige, der gerne havde gjort som en Bondemand paa Sjælland, der skulde stille sig mod Byfogden, men blev liggende i sin Seng af Skræk, saa hans Stillere og Vælgere kom i stor Vaande, indtil efter Sagnet en af dem tog en rask Beslutning og bad Valgbestyrelsens Formand at vente en Time, indtil han havde skaffet Doktorattest for, at deres Kandidat var syg, spændte saa for sin Vogn og kørte med Doktoren, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde, ud til Mads, der kom til at ryste endnu mere, da han hørte Vognen komme rullende, formodentlig for at hente ham til Skafottet. Men Mads havde en rask Kone, der forstod at klare sig i en snæver Vending, hun tager et Stykke Kridt og siger: »Ræk Tunge, Mads« og stryger Tungen saa godt ind i Kridtet, at Doktoren bagefter kunde attestere, at Mads havde en meget belagt Tunge og en stærk Feber. Og Mads blev valgt paa sin Attest og blev en meget flink Rigsdagsmand.«

gennem Huslærer, Cand. theol. Jørgensen hos Pastor Steenberg i Vetersløv, Jørgensen havde netop i sin Tid været Huslærer i Nærheden af Ole Kirks Hjem. Desuden kendte vi godt hinanden paa Grund af Skriverier i Bladene. Jeg blev meget venlig modtaget af Ole Kirk, der straks ved Samtalens Begyndelse foreslog, at vi skulde sige »Du« til hinanden, hvad jeg selvfølgelig vægrede mig ved overfor en saa anerkendt Personlighed, da jeg i saa Henseende var — Ingenting. Ole Kirk bemærkede: vi er jo begge Bønder, og han kunde gerne have tilføjet: kun Bønder; thi en Tid tilforn havde han faaet Dannebrogsmændenes Hæderstegn, medens hans Præst var blevet Ridder. og hans Nabo, Godsejer Tang, var blevet Etatsraad — alle for Deltagelse i det offentlige Liv. Disse forskellige Udnævnelser var i mine Øjne en Tilsidesættelse af den Bonde, der var en særlig Prydelse for Viborg Stænderforsamling.

Mine fortroligste Venner i Rigsforsamlingen var og blev bestandig: Skolelærer Gleerup, Gaardmand Højer og Gaardmand J. R. Jakobsen fra Taasinge.

Jeg blev Fodgænger, efter Professor Fengers Raad, og gik i min Rigsdagstid ofte Københavns Volde rundt hver Dag. To Dage om Ugen gik jeg ud til Damhuskroen for at se de kørende Landmænd komme ind til Byen med deres Varer. Senere hen gik jeg flere Gange fra mit Hjem i Vetersløv til Roskilde eller Præstø (6 Mil). Det var slemt for mange Rigsdagsmænd at faa Tiden til at gaa i København, naar de ikke havde Lyst til at læse eller se sig om. Jeg kan i min Rigsdagstid takke min Gigt for, at jeg blev den Fodgænger, som jeg senere har været i alt for overdreven Grad.«

I den grundlovgivende Rigsforsamling stod Lars Hækerup fast paa det Program, han havde givet sine Vælgere den 26. September. Ved Afstemningerne over de enkelte Grundlovsparagrafer holdt han paa den mest udvidede Frihed, hvad enten det gjaldt politisk eller personlig Frihed. Den 9. Februar 1849 blev han bæret med det store Hverv at blive udnævnt til Medlem af

den store *Landbokkommission*, som Bønderne lige siden 1844 havde forlangt nedsat, men som først Indenrigsminister Bang gjorde til Virkelighed i 1849. Det var en ærefuld Post, L. A. Hækkerup her blev sat ind paa. Landbokkommissionen kom til at bestaa af følgende 11 Medlemmer:

Stiftamtmand Unsgaard, der var Formand i Kommissionen.

Justitiarius Mourier, der var Næstformand,

Etatsraad C. Neergaard, Gunderslevholm.

Grev Knuth fra Knuthenborg,

Godsejer Nyholm fra Vendsyssel,

Fabriksejer M. P. Bruun, Viborg,

Godsejer Dahl, Moesgaard ved Aarhus,

Overretsprokurator B. Christensen,

Skolelærer A. C. Gleerup,

Gaardejer Ole Kirk, Ulfsborg, og

Boelsmand L. A. Hækkerup, Vetersløv.

Den 14. Marts holdt Landbokkommissionen sit første Møde. Blandt de Landbosager, som Indenrigsministeren paalagde Kommissionen at afgive Betænkning om, maa især nævnes:

1. Udjævning af al Ulighed mellem det privilegerede og det upriviligerede Hartkorn.
2. Afløsning af Gaardmandshoveriet.
3. Afløsning af Husmandshoveriet.
4. Fæstejordens Overgang til Selvejendom.
5. Om Jords Udstykning og Sammenlægning, og Bestemmelser om Afgivelse af Byggepladser for Husvilde.
6. Afløsning af Arvefæsteafgifter, Tiender m. m.
7. Ændringer i Jagtloven, saaledes at der bliver Adgang for Jordbrugereren til at fjerne skadeligt Vildt.

Det var store og omfattende Spørgsmaal, disse 11

Mænd blev stillet overfor, og Kommissionen tog fat paa Spørgsmaalene med en Iver, der minder noget om den tidligere store Landbokommission af 1786, der løste Stavnsbaandet. Inden et Aar var gaaet, havde Kommissionen i det væsentlige endt sit Arbejde. Hen paa Sommeren 1849 holdt Medlemmerne en lille Ferie, for derefter den 2. Juli atter at samles igen og daglig holde Møde. Det kom tidt til Rivninger mellem de bondevenlige og de konservative Medlemmer af Landbokommissionen. L. A. Hækkerup anfører, at Mourier en Dag sagde til B. Christensen og Gleerup: »Jeg har ikke modtaget mit Mandat af alskens Mennesker og er ikke paa Hovedet styrtet ind i Kommissionen«. Denne Udtalelse optog B. Christensen og Gleerup som en personlig Fornærmelse. Men Mourier sagde bagefter: »Saa dan skal de Karle have det!«

I Landbokommissionen holdt Mourier engang et 2 Dages Foredrag om Fæstehjælp og Ejendomsforholdene. Hækkerup, der var fraværende under dette Foredrag, spurgte siden Gleerup: »Hvor kunde I holde ud at høre paa alt dette?« — »Ja, hvordan befandt vi os vel«, sagde Gleerup, »vi sidder her jo for at lære og belæres.«

Naar der ved de daglige Møder i Kommissionen blev gjort et lille Ophold, gik Carl Neergaard gerne hen i en Bagerbutik og købte sig et Par Hvedeboller. Da han en Dag vendte tilbage til Mødestedet endnu knapt færdig med den sidste Bolle, blev han hilst af Formanden, Stiftamtmand Unsgaard, med et »Velbekomme!« Neergaard sagde paa den naturligste Maade »Tak« til det gode Ønske og lod sig ikke i mindste Maade forbløffe. Saa jævnt og nøjsomt kunde et højtstaaende Kommissionsmedlem tage det i de Tider.

»Dagen før Slaget ved Fredericia gik Arbejdet trevnt og langsomt i Landbokommissionen,« siger L. A. Hækkerup. »Og Dagen efter Slaget, da Budskabet om Sejren var kommen, blev der næsten ingen Ting bestilt.«

En fælles Glæde over Sejren greb alle. Man satte sig hen at skrive Breve hjem, eller man talte om Udfaldet af Slaget. C. Neergaard skrev straks et Brev, som han bad L. A. Hækkerup besørge til Gunderslevholm, da Hækkerup den Aften rejste hjem til Vetttersløv. Ud paa Natten naaede Lars Hækkerup sit Hjem, hvor han straks vækkede sin Karl og meddelte ham Budskabet om Sejren. Med Glæde gik Karlen ind paa at ride til Gunderslevholm med Neergaards Brev. og paa Gunderslevholm vakte Brevets Budskab om Sejren selvfølgelig ogsaa den største Glæde.

Et mørkt Punkt for »Bondevenerne« i Landbokommissionen var det, da Indenrigsminister Bang den 21. September gik af og blev erstattet med den tidligere Stiftamtmand for Island, Kammerherre Rosenørn. Bangs Afgang blev af Bønderne opfattet som et Offer til Guds ejerne, som et Tegn paa en Standsning af Landboreformerne. Det gik dog anderledes. Landboreformerne blev fremmet med al Kraft, om end de ikke blev gennemførte helt i den Udstrækning, som Bondevenerne ønskede det og havde udtalt sig for i Landbokommissionen. Meget blev naaet og vundet for den jævne Landbefolkning.

Da Valgene til Danmarks første Folketing var under Forberedelse i Eftersommeren 1849, meddelte L. A. Hækkerup sine Vælgere, at han ikke ønskede Valg, men vilde trække sig tilbage for en Mand, som enkelte Vælgere i Valgkredsen hellere ønskede valgt. Det var en betydelig Mand, Hækkerup anbefalede som sin Efterfølger; det var nemlig ingen ringere end den højtbehandlede Jurist (»en Fader mellem Dommerne«, som Mousnier skal have benævnt ham), den frisindede og højsindede *Etatsraad Spandet*, Grundtvigs gode Ven og Forsvarer.

Her er Ordlyden af den smukke Skrivelse, som L. A. Hækkerup sendte sine Vælgere, da han trak sig tilbage til Fordel for Spandet:

Den 31. August 1849.

Idet jeg takker Vælgerne i Sorø Amts 1. Valgdistrikt for den Tillid, de har bevaret for mig, undlader jeg ikke at udtale, at jeg denne Gang ikke vil stille mig til Valg. Jeg har ingen politisk Grund, hvorfor jeg trækker mig tilbage, mine Anskuelser er nu som før; jeg befinder mig paa samme Standpunkt; men hvorfor jeg gør dette Tilbageskridt er, *dels* for at skaffe Enighed mellem By og Land — hvilken Uenighed jeg, i Forbigaaende sagt, ikke behøvede at bryde mig om, naar min Hovedopgave blot var at blive valgt, thi Ringsted By udgør kun en Tiendedel af Valgdistriktet, — *dels* for at skaffe en Mand Plads, der hører til Landets største Personligheder, og som ved sin Dygtighed og Ansæelse vil kunne gavne Landbosagen i langt højere Grad end jeg, og som har et større Kendskab til Købstadsforholdene, end jeg har haft Lejlighed til at erholde.

Den Mand, for hvem jeg trækker mig tilbage, og som jeg herved vil anbefale paa det allerbedste, er Hædersmanden Etatsraad Spandet, for hvis moralske Karakter og frisindede Anskuelser, jeg har den allerstørste Agtelse, og for hvis Dygtighed, jeg bøjer mig.

Ærbødigst

L. A. Hækkerup.

Hækkerup havde af forskellige Mænd hørt de største Lovtaler over Spandet, vidste ogsaa, at Spandet var en troende Mand og meget frisindet i sine Anskuelser. Da Spandet blev underrettet om, at Hækkerup gerne vilde støtte hans Valg og gerne saa ham som sin Efterfølger i Ringsted, indfandt Spandet sig en Dag hos L. A. Hækkerup, der under sit Ophold i København boede i Kattesundet 110. »Jeg havde kun en Gang før set Spandet«, skriver Hækkerup. »Men denne forunderlige beskedne Mand, der senere blev min Sidemand i Rigsdagen — gjorde et eget Indtryk paa mig. Det var ligesom han var undselig og ledte efter, hvad han vilde

sige. Han henstillede til mig, om det ikke var bedre, at jeg vedblev at være Rigsdagsmand, da jeg bedre end han kendte politiske og personlige Forhold; men Enden paa Samtalen blev, at Spandet lovede at stille sig, hvad han ogsaa gjorde, og blev valgt.«

»Jeg tænkte den Gang kun lidt paa, hvilken Indflydelse han vilde faa paa mig i religiøs Henseende. I den Retning har jeg meget at takke ham for. Han levede og døde paa Troens Grund. Min sidste Samtale med ham var i Nærheden af Trinitatis Kirke. Han saa da meget træt ud og lod sig forstaa med, at hans Dage stundede mod Slutningen. Kort Tid derefter var jeg med ved hans Begravelse, hvor Grundtvig paa en saa græbende Maade talte om denne Mands stille Visdom. Jo, Spandet var en stille Mand, og var der blot mange af den Slags blandt vore ledende Mænd, saa var der ikke saa megen Hulhed i den politiske Bevægelse, som det desværre ofte er Tilfældet.«

Skønt Hækkerup selv af egen fri Drift havde trukket sig tilbage fra Ringstedkredsen, blev han dog alligevel valgt ind i det ny Folketing paa den almindelige Valgdag den 4. December 1849. I sidste Øjeblik lod han sig bevæge til at gaa til Næstved, hvor Bøndervennerne med Lethed gennemførte hans Valg. Og saaledes gik det til, at han blev Spandets Sidemand i Folketinget. Spandet blev straks valgt til Tingets Næstformand — et afgørende Bevis paa, hvor stor hans Anseelse var blandt Tingmændene. Og Aaret efter var det, at han fremkom med sit store Lovforslag om Troesfrihed, et Forslag, der gav Anledning til en af de mærkeligste Forhandlinger, der nogensinde er ført i den danske Rigsdag.

Kun i 3 Aar, fra 1849 til 1852, var Lars Hækkerup Folketingsmand. Morsomt og interessant har han fortalt om nogle af sine Oplevelser paa Rigsdagen. »Jeg var bl. a. Medlem af Udvalget for Invalidforsørgelsen,« fortæller han. »Det blev et meget behageligt Udvalg. De københavnske Medlemmer: Tscherning, Buntzen,

Fenger og Hall, besluttede paa Omgang at give Middag og Selskab for hvert Møde, inden Forhandlingen tog sin Begyndelse. Det var altid i det bedste Humør, at man talte sammen om Invalidernes Sag. Schack og jeg var jo undskyldt, da vi ikke havde Hus i Kjøbenhavn, Foruden Udvalgets Medlemmer var der gerne et Par af Husets Venner tilstede, og Samtaler ved disse Selskaber var altid livlige og interessante. Jeg mindes en Dag, at Fenger og Hall kom i Desput om, hvorvidt de to kunde regnes til de Lærde, og hvad der forstodes ved det at være en lærd Mand. De endte saa enstemmig med at erklære, at de begge havde lært for lidt i saa Henseende. »Ja Du har jo rigtignok din Romerret at bryste Dig af«, sagde Fenger til Hall.

Grundtvig var tilstede ved en af disse Lejligheder, den eneste Gang jeg paa saa nært Hold har haft Lejlighed til at iagttage denne mærkelige Mand. Hele Samtalen drejede sig om den Maade, hvorpaa Grundtvig havde opdraget sine Sønner, noget ganske vist forskelligt fra Opdragelse i al Almindelighed, men ganske sikkert meget godt.«

Ogsaa Søren Kierkegaard traf Lars Hækkerup til at være sammen med nogle Gange i sin korte Rigsdagstid. »Søren Kierkegaard fik en Del Indflydelse paa mine religiøse Anskuelser«, siger Hækkerup i sine Erindringer. »Jeg blev ofte ene tilbage, naar S. Kierkegaard rigtig slog Gækken løs, og de andre lærde Folk var gaaet deres Vej for ikke at krambolere med Kierkegaard og hans satiriske og ironiske Maade. Med mig var der i saa Henseende ingen Fare. Jeg var kun beundrende Tilhører, forsaavidt jeg havde Forstaaelse nok til at være Beundrer, hvilket ofte var noget vanskeligt. Søren Kierkegaard vilde gerne oplyse ved Eksempler. En Dag fortalte han mig en Erindring fra hans første Skoletid i Latinskolen, om hvordan komisk Hidsighed kan komme til at tage sig ud. En Elev kunde ikke sine Ting, og Læreren sagde da, han skulde have en Dragt Prygl, naar han næste Gang mødte ligesaa uforberedt, »men

Du maa hellere faa dem straks,« føjede han til, og nu gik det løs med Spanskrøret.«

Den unge Lars Hækkerup havde i Løbet af disse syv mærkelige Aar oplevet meget sammen med sit Folk. Trofast havde han taget Del i dets Fryd og Smerte; meget havde været ham betroet. Paa en værdig Maade havde han hævdet sin Plads blandt Danmarks Tingmænd. Og paa flere Omraader havde han været med til at forberede Fremtiden og anvise Vejen, som den danske Bondestand og med den hele Folket havde at følge.

Kilder: L. A. Hækkerups efterladte Papirer, deriblandt hans egenhændige Optegnelser der fylder 430 Oktavsider og en Del Breve fra Gleerup, B. Christensen, C. Ploug o. fl. Af trykte Kilder kan anføres: »Roskilde Stændertidende«. Den grundlovgivende Rigsforsamlings Forhandlinger 1848—48, »Fædrelandet«, »Almuevennen«, »Sjællandsposten«, Erslevs Forfatterleksikon, L. A. Hækkerups Smaaskrifter m. m.

J. P. J.

JØRGEN CHRISTENSEN FRA KIRKE STILLINGE

(1831—1863)

STIFTEREN AF »DEN SJÆLLANDSKE BONDE-
STANDS SPAREKASSE«.

I.

Ude ved Store Bælt, 1½ Mils Vej fra Høng, ligger den gamle Bondeby *Kirke Stillinge*, fra hvis Marker man har en henrivende Udsigt udover Bæltet til Fyn og indover det frugtbare, aabne Vestsjælland med de mange Oldtidshøje. I denne solide Landsby stod der den 21. Maj 1858 et Bryllup, som der kom til at gaa stort Ry af, idet Gaardmand Christen Jørgensens begavede og ansete Søn, *Jørgen Christensen*, den Dag blev viet til Sognefoged Jens Nielsens hjertensgode Datter *Stine*. Et mere elskeligt og indtagende ungt Par end disse to havde Landsbyens Beboere ikke før set. »Jeg kan ikke tænke mig noget mere fint og skønt, end det jeg saa den Dag, da Stine og Jørgen blev viet og kom hjem fra Kirke,« fortæller en af de nulevende Bryllups-gæster. »*Han*, den fine, smukke Mand med de straalende Øjne og det livsglade Udtryk i sit Ansigt, og *hun*, den ejegode Pige.« I selve J. A. Hansens »Morgenposten«^{*)} stod der paa Bryllupsdagen en Sang aftrykt til Ære for det unge Par. Det var noget helt

^{*)} »Morgenposten« 1858.

ualmindeligt ved et Bondebryllup i de Tider. Sangen, der var forfattet af en Broder til Folkedigteren Anton Nielsen, gjorde vældig Lykke i Landsbyen og lød saaledes:

Nu en Del Aar tilbage! I Landsbyskolen gaar
En Dreng med brune Øjne og brunt og kruset Haar.
Hvorfor er han saa stille? Hvordan mon det er fat?
Mens Barnets første Glæde vil sige ham Godnat.

Hvorfor er Barndomstiden ham dog saa tung og lang?
Nu, det gør ligemeget, det rager ej min Sang.
Jeg synger ej om Sorgen, den aldrig var hans Ven,
Jeg synger kun om Glæden, hvordan den kom igen.

Nu skulde det just hænde, i samme Skole kom
En lille syvaars Pige, blaaøjet, mild og from,
Og deres Øjne mødtes, men hvem kan det forstaa,
Hun holdt kun af de brune, han holdt kun af de blaa.

Og straks paa Timen stod der hos ham en anden Dreng,
I Haanden holdt han Buen, og Pilen laa paa Stræng,
Og dermed skød Krabaten, og — med det samme Skud
Han gennembored Hjertet paa Brudgom op paa Brud.

Den Gang var Hjertet lille, nu er det blevet stort,
Men glade begge mindes dog, hvad hin Dreng har gjort;
Thi Saaret kom sig snart, og hvor Pilen havde sat,
Der lyste nu en Stjerne saa vel ved Dag som Nat.

Hver Gang nu Sorgen ængsted' den lille Elskers Sind,
Da glimrede hans Stjerne, og Sorgen kom ej ind;
Hver Gang de sorte Skyer imod ham vilde gaa,
Da Trøst og Mod tilsmilte ham tvende Øjne blaa.

Hver Gang der paa hans Vandring blev Snarer for ham lagt,
Hver Gang ham Verden fristed', de stod igen paa Vagt;
De lyste i hans Drømme — hvor de saa fromme ud,
De bare Drengens Tanker op til den kære Gud.

Men Tiden hastig ilte, alt som den kunde bedst,
Saa hændte det en Sommer, at der var Folkefest.
I Vedby Skov var Festen, i Vedby Skov jeg saa,
At tvende brune Øjne stak Ild i tvende blaa.

Da kom en sagte Luftning fra Himmeriges Kyst
 Til tvende rene Hjerter, som sammensmelted' tyst,
 Da under lyse Bøge den danske Bejler gik
 Med herligvoksne Pige — og hendes Løtte fik.

Og femte Gang derefter, at Vedby Skov sprang ud,
 Blev Bejleren til Brudgom, og Pigen blev til Brud.
 Og gid nu Glæden følge i Smaat og Stort de to,
 Og Sorgen bliver borte fra deres stille Bo.

II.

Jørgen Christensen var født i Kirke Stillinge den 28. Februar 1831. Baade hans Fader og Farfader blev regnet for dygtige og ansete Bønder. Og hans Moder, Kirsten, var en usædvanlig klog og evnerig Kvinde, der rask og fyndig, uden Forbehold, kunde udtrykke sin Mening, saa Alle, der hørte hende, fik stor Respekt og Ågtelse for hende. Hun var overordentlig flittig, men naar »Berlingske Tidende« kom ind i Stuen, maatte Rokken staa stille. Saa læste hun op for sine Husfolk. Forfatteren Zacharias Nielsen, der er barnefødt i Kirke Stillinge Sogn, fortæller i sine »Minder«, hvordan denne belevne Kvinde ved hele sin Færd gjorde Indtryk paa de to Folketalere J. A. Hansen og Baltazar Christensen, da disse to engang aflagde et Besøg i hendes Hjem. J. A. Hansen blev saa betaget af hendes Væsen og forstaaelige Udtalelser, saa han bad om at faa optaget en af sine Sønner i dette gode Hjem. Sønnen kom ogsaa derud, men den unge, varmlodige Københavner egnede sig ikke for Landvæsenet og blev snart sendt tilbage. Hun døde 1871.

Paa Grund af Faderens tidlige Død maatte Jørgen i en ganske ung Alder overtage Gaarden. Og denne selvstændige Stilling bidrog vistnok meget til at fremskynde hans Udvikling. I Børneskolen i Stillinge havde han hos den dygtige Lærer Storm været en af de allerflinkeste Elever, og han blev, efter hvad der berettes fra flere Sider, stærkt grebet af de nationale og folkelige Bevægelser, der skød frem i 40'ernes Dage. Som gan-

ske ung Mand samlede han Bymændene hos sig og foreholdt dem, at vel var Fællesskabets gamle Tider forbi, men der var endnu mange Fællesinteresser, der bandt dem sammen, og som de maatte være med til at løfte i Flok. Han synes at have anet Andelssagens Komme, og han var som skabt til at være sin Bys, ja hele sin Egns Foregangsmand. Hertil kom hans store Godgørenhed. Hans Moder, der var en gavmild Kvinde, kunde f. Eks. sige til ham: »Naa, naa! Jørgen! Vær nu ikke altfor rundhaandet!« hvortil han saa kunde svare med sin lyse Latter: »Jeg er slet ikke rundhaandet, se paa mine Hænder, Mor!« Da det en Vinter stillede sig saa uheldigt for en Lærerfamilie i Byen, at den ikke havde Mælk til sine mange smaa Børn, fordi Køerne stod golde, satte Jørgen Christensen i al Hemmelighed sin bedste Malkeko ind i Skolens Stald og ombyttede den for hele Vinteren med Lærerens daarligste Ko.

Zacharias Nielsen fortæller ogsaa, at da en i Sognet boende Mand, der sad i smaa Kaar, skulde have et Laan i »den sjællandske Bondestands Sparekasse«, indfandt Jørgen Christensen og en anden Tillidsmand sig i Mandens Hjem for at udføre de paabudte Forretninger for Sparekassen. Da disse var tilendebragte, spurgte Manden, hvad han var skyldig. »Det er 2 Rigsdaler til hver af os i Henhold til Bestemmelsen«, blev der svaret, og Manden betalte. Men næste Dag kom Jørgen Christensen kørende ind til Laantageren, der var Lærer. »De faar tage Deres 2 Rd. igen; jeg tog dem i Gaar af Hensyn til min Hjælper, men jeg vil ikke have dem, jeg har ikke kunnet sove roligt i Nat.« *) — 35 Aar senere fortalte Laantageren som gammel Mand i dyb Bevægelse denne Begivenhed for Jørgen Christensens yngste Søn.

15 Aar gl. skal Jørgen Christensen have deltaget i det berømte Møde i Ringsted, som »Bondevennernes

---

*) Zacharias Nielsen: »Minder« I.

Selskab« lod afholde der den 25. Oktob er1846, og hvor Bønderne med Henblik paa de forestaaende Stændervalg lovede hverandre kun at stemme paa Kandidater, der vilde virke for en fri Forfatning. Og 17 Aar gl. overværede han et stort Møde paa Hagbarts Høj i Nærheden af Sigersted ved Ringsted, hvor han hørte Baltazar Christensen tale saa ildnende, saa den unge Bondekarl, der havde kørt de 5 à 6 Mil i fast Vogn fra Stillinge til Ringsted, følte sig drevet til for første Gang at tage Ordet i en offentlig Forhandling. Dette var dristigt gjort. Men allerede den Gang vakte han Opmærksomhed ved sin Veltalenhed. Hans politiske Interesse kom til at gaa et godt Stykke udover Bondevennernes sædvanlige Begrænsning. Han var varmt fædrelandsk og nordisk interesseret. Allerede som ganske ung skal han have deltaget i et skandinavisk Folkemøde i Skaane, hvorom der fortælles, at da han havde talt ved denne Lejlighed, blev han bagefter med Begejstring baaret i Guldstol af Deltagerne i Mødet. Gamle Alberti skal i 1881 have sagt til en af Jørgen Christensens Sønner, der var Præst paa Venø ved Struer: »Deres Fader var den mest veltalende Mand, jeg nogen Sinde har hørt.« Og L. P. Jensen, Strandlyst, siger: »Min Fader paastod det samme. Selv husker jeg fra min Barnedom, at J. A. Hansen sammen med Jørgen Christensen optraadte som Talere ved et politisk Møde i mit Hjem, og at Jørgen Christensen talte kraftigt, hurtigt og længe.«

1848 var Jørgen Christensen med til, skønt han endnu ikke var fyldt 18 Aar, at forberede Valgbevælgelsen paa sin Hjemegn til den grundlovgivende Rigsforsamling. Kirke Stillinge Sogn. der havde Slagelse som nærmeste Købstad og regnede den for sin egentlige Handelsby, maatte denne Gang finde sig i at have Korsør som Valgsted. Og her valgtes den 5. Oktbr. 1848 Bondevennen, Pastor F. E. Bojsen med 346 Stemmer. I Slagelse Valgdistrikt fulgte Jørgen Christensen ogsaa Valgkampen med stor Interesse. Den 13. Septem-ber 1848 havde Slagelse Byraad indvarslet til et Prøve-

*) Efter en Artikel i »Sorø Amtstidend« 1915.

valg, og det forløb meget dramatisk. Godsejer Neergaard fra Gunderslevholm fremstillede sig først som Højres Kandidat. Han havde skrevet rundt til alle Sogneforstandere i Distriktet og bedt dem om at virke for sit Valg. Ligeledes havde Borgmesteren skrevet ud til alle sine Sognefogder og bedt dem om at virke for Godsejer Neergaards Valg. Saa der var lagt godt for med Hensyn til at holde Bondevennerne ude. Men da Forsamlingen blev spurgt, om den ønskede nogen anden Kandidat opstillet, var de tilstedeværende Bønder alligevel saa selvstændige, saa de svarede, at de ønskede Gaardmand Hans Nielsen fra Sønderup. Hans Nielsen, der havde taget Plads i de bagerste Rækker paa Gulvet, blev nu anmodet om at komme op paa Talerstolen; men det vilde han ikke af den Grund, at han nylig var kommen hjem fra København og derfor træt og havde heller ikke Tankegangen behørig i Orden. Da traadte en af de Slagelsekøbmænd op paa Talerstolen for at gøre Nar ad Hans Nielsen, hvem han beskyldte for Fejghed. Da Købmanden var færdig med sin Tale, svarede Hans Nielsen: »Ja i Dag er det Spøg, men paa Valgdagen vil vi faa at se, hvem der sejrer.« Mødet sluttede med en Afstemning, hvor Neergaard fik Flertallet af Stemmerne, men en Bondemand raabte op mod Talerstolen: »Ja, fra mit Sogn er der i Dag kun mødt 3—4 Vælgere, men 40—50 af dem, der i Dag blev hjemme, vil Valgdagen møde og give Hans Nielsen deres Stemme.«

Nogle Dage senere trak Hans Nielsen dog sin Kandidatur tilbage for Overrettsprokurator C. Alberti, der nu blev opstillet som Bondevennernes Kandidat imod Neergaard, og her er vi ved den Mand, som Jørgen Christensen lidt senere skulde faa meget med at gøre, og som tog det haardeste Tag for at virkeliggøre Jørgen Christensens store Tanke om et selvejende og selvstyrende Pengeinstitut for Bondestanden. C. Alberti blev forøvrigt ikke valgt i Slagelse den 5. Oktbr., idet han kun fik 243 St., medens Godsejer Neergaard valgtes

med 506 Stemmer. Men Aaret efter valgtes Alberti til Folketingsmand for Sorøkredsen, og nu var han fra den Tid af uløseligt knyttet til det samme Amt, som Jørgen Christensen tilhørte. Og Forholdene førte snart med sig, at de to ofte mødtes.

III.

Jørgen Christensen var en lille Mand, ret firskaaren af Bygning, men stærkt haltende. Man paastod, at Haltheden stammede fra en Hofteskade, han havde faaet ved i den spæde Alder at falde ned fra et Bord, paa Grund af Barnepigens LigeGYLDIGHED. Hans store, brune Øjne, der næsten altid lyste mildt, kunde funkle med en sydlandsk Ild, naar han blev ivrig. Han talte hurtigt og livligt, var fuld af Skæmt og kunde le hjerteseligt som et Barn. Ansigtet, som var blegt og uden Spor af røde Kinder, lyste altid af inderlig Godhed og Skælmeri. Et stort brusende, sortkrøllet Haar stod som en Glorie om hans høje, brede Pande. Om Munden og Hagen var han glatbarberet, men havde et Par smaa Bakkenbarter, lige saa sorte og krøllede som Haaret; naar dertil kommer en lige, velformet Næse og et Par stærkt tegnede, buede, sorte Øjenbryn, vil man forstaa, at det hele gjorde Indtryk af et ejendommeligt og smukt Ansigt, som det var velgørende at betragte.

Saaledes er han eenstemmigt tegnet af flere, der har kendt ham. Desværre findes der ikke et eneste udført Billede af ham. Han opsatte i sine sidste Aar at lade sig fotografere »til han blev noget raskere«, og saa skete det desværre ikke. Hans efterlevende Hustru sagde en Gang, at der dog var et rigtigt vellignende Billede af ham, og det var deres yngste Søn. »Men,« siger denne Søn beskedent i et privat Brev, »min Fader var usædvanlig haarfager til det sidste; jeg er nu graa og delvis skaldet, — savner desuden den sydlandske Ild og Sjæl. De bliver skuffet, hvis De ønsker at se min Faders Billede i mig!«

Var Jørgen Christensen en særdeles begavet og habil

Anfører for sine Standsfæller og Bymænd i det offentlige Liv, saa var han det sandelig ikke mindre ved Gilderne omkring i Hjemmene, siger L. P. Jensen, Strandlyst, i nogle »Barndomserindringer«, han har meddelt i »Sorø Amtstidende«s Søndagslæsning for 1915. Jørgen Christensen havde lært Musik hos Niels Musikanter paa Stillinge Mark, med hvem han i sin Opvækst fulgtes omkring i Sognet og spillede ved Gilder, benyttende Violin eller Fløjte. Og saa musikalsk var Jørgen Christensen, at han endogsaa skal have komponeret bl. a. sin egen Brudevals. Han holdt af god Musik og Sang og kunde med sin store Børnevenlighed tage Skolebørn op paa sine Knæ og ordentligt fryde sig, naar de kunde synge »Viser« for ham, som „I alle de Riger og Lande« — »Sol er oppe« o. s. v. Ved Fastelavnsgilderne mødte man den Gang tidligt om Eftermiddagen, saa Dansen allerede var i fuld Gang ved 4½ Tiden. Der gik ikke mange halve Timer, førend de tykke blaa Vadmelstrakker med store Lommetasker paa blev for besværlige, og den ene efter den anden halede Frakken af og dansede videre i de sribede Nattøjeærmer. Og Jørgen Christensen var ikke blandt de sidste, der lagde Frakken, thi han svedte altid ganske umaadeligt, og hans rødprykkede Lommetørklæde for ofte over hans sveddryppende, smilende Ansigt, naar han i sine sribede Nattøjeærmer, Vesteryggen gledet lidt op over Seleknapperne bag paa, havde tilendebragt en eller anden hurtig Dans. »Man mærkede ikke,« siger L. P. Jensen, »i alt Fald de første Aar, jeg kendte ham, at han var svag eller halt, naar han i Kredsen med de andre Mænd fo'r susende af Sted i Wienervals, Galopade eller Svejtrit med sin Dame, hvis tunge, struttende stive Hvergarnskørter hvirvlede Støv og Sand op i lange Baner.« I hans 2—3 sidste Leveaar, hvor Brystsytgen begyndte sit nedbrydende Værk i ham, blev han af Nødvendighed mere tilbageholdende. Ved Punschebollen skal han have været ganske ubetalig til at sætte Liv i Selskabet med Tale og Sang,

Anekdoter og Vittigheder, saa Øverstestuen tidt rystede af Latter.

Som noget helt ukendt i 50'ernes Dage kan nævnes, at han en Sommer førte an i en Udflugt til Københavns havn, hvor Deltagerne blev befordret pr. Vogn de 13 Mil fra Stillinge til København og senere tilbage igen.

Skønt Jørgen Christensen færdedes meget omkring i Byen og Egnen, red, kørte og var stadig paa Farten, saa hindrede dette ham dog ikke i at drive sin Jord med stor Dygtighed. Han var en af de første paa sin Egn, der købte Tærskemaskine og Hesterive. Og det skal have været ved hans Foretagsomhed, at der i 50'erne blev afholdt Dyrskue i Keldstrup Kildemark, hvor der St. Hansdag hvert Aar var stort Kildemarked ved en Kilde, som laa $\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej Øst for Keldstrup By. En og Anden mindes ogsaa at have hørt det Udbrud fra ham, naar der var Tale om at prøve noget Nyt: »Jeg synes, jeg skulde have fat!« Han var en ejendommelig og betydelig Bondemand med store Fremtidsmuligheder. Tidlig vaagen og tidlig paa Plads. Han var jo ikke meget over Konfirmationsalderen, da han ved Faderens Død havde maattet overtage den store Fødegaard.

IV.

Jørgen Christensen var som skabt til at være sin Bys Foregangsmand, men han fik ikke længe Lov til at virke blandt sine Byfæller alene. Tidlig kaldte det offentlige Liv paa ham, og han lod sig let drage. Den 6. September, kun 23 $\frac{1}{2}$ Aar gammel, valgtes han til Formand for Sorø Amts Landkommunalforening, efter at Foreningen de foregaaende Aar ofte havde skiftet Formand. Stærkt interesseret i Politiken, som han var, kom han nu til at deltage i en Mængde politiske Møder og Forsamlinger. Ofte blev han opfordret til at stille sig som Rigsdagsmand; »men«, siger Zacharias Nielsen, »han undslog sig stedse, vistnok i Henhold til et Løfte, som han havde givet sin Moder om ikke at søge Valg,

eller maaske af den Grund, at han var en legemlig svag Mand.« Det var ved et Møde i Sorø, han valgtes til Landkommunalforeningens Formand, paa en Tid, hvor Ørstedes Ministerium stod ved Statsroret, og hvor de politiske Forhold var meget urolige. Den 17. April 1855 havde Foreningen med sin unge energiske Formand et stort og betydningsfuldt Møde i Sorø, hvor et Forslag af J. A. Hansen om en nærmere Sammenlutning mellem de forskellige Landkommunalforeninger paa Sjælland blev vedtaget saaledes, at Fællesforeningen fik Navnet: »*Den sjællandske Kommunal- og Valgforening*«.*) Hver Amtsforening skulde fremdeles beholde sine egne Love og Styrelse som forhen. Ved samme Møde forhandlede der ogsaa om det store Fæsteafløsningsspørgsmaal, om Afskaffelse af Pligtarbejde ved Kirkereparationer samt om Sognefogders Udnævnelse og Lønningsmaade. Om det sidste Punkt ytrede Jørgen Christensen sig særlig stærkt, og det blev paa hans Forslag enstemmig vedtaget at indgive et Andragende til Rigsdagen om, at Sognefogden bør vælges af Kommunen, og som Løn erholde et passende Vederlag i Penge. Derefter holdt Folketingsmand, Redaktør J. A. Hansen et politisk Foredrag. »Vi har,« udtalte han, »oplevet den Glæde at se det frihedsfjenske Ørstedeske Ministerium afløst af et andet, der havde vist, at det vilde respektere vor Forfatning og vor Frihed. Det ny Ministerium havde imidlertid haft mange Vanskeligheder ved at modtage Statens Anliggender i den vilkaarlige og forviklede Tilstand, som det forrige Ministerium havde bragt dem i, og disse Vanskeligheder havde kun kunnet overvindes, ved at Rigsdagen havde vist en stor Eftergivenhed og Moderation,« — noget, Taleren nævnte flere Eksempler herpaa. Dernæst gav han en Fremstilling af Indholdet af de sidst vedtagne Love og af Forfatnings-

*) Noget af Foreningens gamle Protokol opbevares endnu hos Jørgen Christensens Søn: Landbrugslærer O. Christensen, Tune, der velvilligst har meddelt mig flere Smaatræk om sin Fader.

spørgsmaalets daværende Standpunkt og endte med en Beretning om »Bondevenneselskabet«s Virksomhed.

Den 11. Juni s. A. havde Jørgen Christensen igen sammenkaldt Foreningen til et betydningsfuldt Møde. men denne Gang holdtes det i Dalmose Kro. Her førtes der en lang og indgaaende Forhandling om de forestaaende Landstingsvalg og om Kandidaternes Stilling til det store Fæstespørgsmaal. Og tilsidst vedtoges det at indgive et Andragende til Regeringen om en mere ligelig Fordeling af Tiendebyrden. Den 3. og 8. Oktober var Jørgen Christensen til Foreningsmøder i Dalmose og Sorø, hvor der blev forhandlet om Foreningens Stilling til Ministeriets Udkast til en ny Skolelov. Forsamlingen udtalte sig her for en frisindet Ordning af Skolevæsenet. »Med Længsel imødeser man en Lov snarest muligt, der ordner selve Undervisningen paa en friere og fuldkomnere Maade«, hedder det i Formandens Indførelse i Foreningens Protokol. Man var absolut imod, at Regeringen vilde forbeholde sig Ret til at besætte Lærerpladserne i 100 af de største Lærerembeder. Kommunerne maatte have Indstillingsret til alle Embeder i Skolen, og Skoledirektionen nøjes med at tage en af de 3, som Kommunen indstillede. Hvor der var for mange Børn at undervise i en Skole, skulde det overlades Skolebestyreren i Skoledistriktet at lade de mindste Børn i det første Aars Tid, de skulde gaa i Skole, undervise af en hvilken som helst Person paa Stedet, som han fandt skikket dertil. Endelig vedtog Foreningen at udgive i Trykken den ny Kommunevalgslov af 1855 samt det af den ældre, der endnu gjaldt, for at alle let kunde faa Adgang til at kende deres Retigheder ved Valg til Sogneraad og Amsraad. Lovsamlingen skulde sælges for 2 Skilling »for at gøre det muligt for enhver nok saa uformuende at kunne anskaffe sig den«. Tilsidst vedtog Foreningen at gøre alt, hvad den formaaede i enhver Retning, for at støtte Hindholm Højskole.

Det var altsaa et mangesidigt og stort Arbejde, den

unge Jørgen Christensen tog sig paa, da han overtog Formandspladsen i Sorø Amts Landkommunalforening.

I politisk Henseende var gamle Oberst Tscherning hans Ideal. Dog fik han mest at gøre med J. A. Hansen, der i de Aar ikke var Tschernings Meningsfælle i Forfatningsspørgsmaalet. Det var i denne Periode, Jørgen Christensen skrev følgende Brev til J. A. Hansen om at støtte Tscherning:

Stillinge, den 8. August 1855.

Højstærede Hr. Redaktør!

Ved Mødet i Sorø den 1. August var Tiden til at tale lidt sammen i Enrum altfor indskrænket; derfor trøstede jeg mig med, at det kun koster 4 Skilling at faa Dem skriftlig meddelt den samme Genstand, som jeg ellers den nævnte Dag vilde have fortalt Dem mundtlig og raadført mig med Dem om.

Mødet i Sorø var jo, naar man tager Hensyn til den travle Aarstid, meget talrigt besøgt. En stor Del af den tilstedeværende Forsamling var Mænd, som altid, naar Folkefriheden staar i Fare, er bekymrede, og derfor søger hen til Møder, hvor de Mænd tale, som i Gerning har vist, at de i farlige Øjeblikke vilde og kunne træde i Kamp for det hele Folks Friheder og Rettigheder. Men ogsaa hjemme tale vi om, hvad der kan tjene vor Frihed til Gavn. Der var saaledes nogle af mine Venner hos mig sidst i Juli; vi talte da om det glædelige i, at Hr. Oberst Tscherning i Rigsraadet havde stemt imod Fællesforfatningen; men vi fandt tilslige, at han burde støttes af Folket. Man har troet det rigtigst at tilstille ham en Takadresse omtrent saalydende:

Vi undertegnede Medborgere føle os i dette afgørende Øjeblik opfordrede til at bevidne Dem, Hr. Oberst Tscherning, vor oprigtige Tak og Paaskønnelse, fordi De i Rigsraadet har stemt imod en Fællesforfatning, der strider imod Kongerigets historiske og forfatningsmæssige Udvikling ligefra Kongeloven af 1665 og Grundloven af 5. Juni 1849. Gid Hs. Majestæt Kongen gennem Deres Mund maatte høre et Raad, der bedre fyldestgjorte, hvad der tilkommer hver enkelt Landsdel og fornemmelig Kongeriget.

Ifald De nu synes om at sende Hr. Oberst Tscherning denne eller en lignende Adresse, beder jeg Dem om at fremme denne Sag. I Kommunalforeningen kunde man maaske virke for at faa en Adresse omsendt og underskrevet. Tror De imidlertid, at det er bedst at lade den Ting fare, saa vil man heller ikke gøre noget videre Skridt desangaaende.

Modtag, Hr. Redaktør! en venskabelig Hilsen.

Jørgen Christensen.

Ogsaa *Husmændenes Stilling i Samfundet* var flere Gange paa Tale i de Foreningsmøder, som Jørgen Christensen deltog i. Han var jo bekendt hjemmefra for at være Børnenes og Smaamandens Ven. Paa sin 25aarige Fødselsdag, den 28. Februar 1856, var han Leder af et Møde i Fuglebjerg, hvor Sorø Amts Afdeling af den sjællandske Kommunal- og Vælgerforening afholdt sit Halvaarsmøde, og her vedtoges det bl. a. enstemmigt at lade Husmandsloven af 27. Maj 1848 med alle de ministerielle Resolutioner om dens rette Brug og Forstaaelse udgive samlet til den billigst mulige Pris, for at den kunde blive tilgængelig for alle vedkommende. Og den 1. Maj samme Aar var han med til som Bestyrelsesmedlem af »Den sjællandske Kommunal- og Vælgerforening« at opfordre »Alle og Enhver«, der havde Interesse for at bidrage til *Husmandsklassens Velvære*, at besvare følgende Spørgsmaal:

1. Hvilke Godsejere bortfæste endnu deres Huse paa Bondejord, og hvilke Godsejere bortleje dem?
2. Vides nogen Godsejer at have truet sine Husmænd med Opsigelse af Lejekontrakten, naar Husmændene ikke forpligtede sig til at arbejde for ham i kortere eller længere Tid af Aaret?
3. For hvilken Betaling maa de Husmænd, der er i forannævnte Tilstand, arbejde for Godsejeren?
4. Hvilke er de almindelige Priser paa lignende Arbejde der paa Egnen?

Den 3. Januar 1858 — Dagen efter at et stort Bondedelegeretmøde havde været afholdt i København, var Jørgen Christensen med i den 5 Mands Deputation, der gik op til Frederik 7. for at overbringe Kongen Bondestandens Lykønskning og Hilsen og for at bede Kongen om en snarlig Afløsning af Fæstevæsenet. De 4 andre Bønder, der var med, var: H. Jensen, Kundby (Holbæk A.), Niels Pedersen, Særløse (Kjøbenhavns A.), A. Andersen, Hastrup (Præstø A.) og N. Larsen, Frø-

rup (Svendborg A.). Kongen underholdt sig længe med de 5 Bønder og sagde, at deres Sag laa ham meget paa Sinde. Og som konstitutionel Konge lovede han her at gøre, hvad der kunde gøres.

V.

Men størst Betydning fik dog Jørgen Christensens offentlige Virksomhed, da han i Landkommunalforeningerne fremsatte sit Forslag om Oprettelse af en *Sparekasse for Bondestanden*.

»I Kirke Stilling en Yndling grundet'
paa hvad bedst vel tjente Folkets Tarv,
med sit klare Blik har han udfundet,
hvad os blev en uvurderlig Arv . . . .«

sang Bønder mange Aar senere til Ære for Jørgen Christensens geniale Tanke. Hvornaar han har undfanget sin Ide om Sparekassen, kan ikke bestemt paavises. Han har sikkert først talt om den til sine nærmeste Venner hjemme i Landsbyen, inden han førte Tanken videre ud. Der fortælles, at da Fæstebønderne i Kirke Stillinge i 50'erne havde købt deres Gaarde, sagde Jørgen Christensen til dem: »Naar vi nu om 10 Aar skal betale Herskabet, hvor faar vi saa Pengene fra?« Ja, det vidste de andre ikke, og han selv vidste det heller ikke, eftersom Ringsted Sparekasse, der havde virket en Del der paa Egnen, havde begyndt at trække sig tilbage. Jørgen Christensen skal have hørt, at Godsforvalteren paa Valbygaards Gods rettede Indfæstningens Størrelse efter de Penge, Bønderne havde i Herremændenes Sparekasse. Og da stod det klart for Jørgen Christensen: Bønderne maa selv have en Sparekasse.

1820 var den første Sparekasse i Danmark, nemlig »Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegn«, oprettet paa Forslag af Jonas Collin. Forsøget med denne Sparekasse lykkedes og blev efterlignet andre Steder. Ved Begyndelsen af 1857 fandtes der i Sjælland, foruden Kjøbenhavns Sparekasse, 14 Sparekasser, nemlig: Hol-

bæk Amts økonomiske (oprettet 1825), Helsingør (1829), Ringsted (1832), Roskilde (1833), Frederiksværk (1836), Køge (1836). Store Hedinge (1839), Frederiksborg (1842), Præstø (1845), Holsteinborg (1847), Ravnstrup (1849), Vordingborg (1855), Slagelse (1855) og Edelgave (1856).*)

Men alle disse Sparekasser var indrettet efter den københavnske som Mønster. Al Sikkerhed for Sparerne laa i Direktionens personlige Redelighed; og »Direktionen« valgte sig selv. Valget gjaldt for Livstid, og nogen offentlig Regnskabskontrol og Regnskabsaflæggelse fandt ikke Sted. Dertil kom, at Sparekasserne efterhaanden var blevet til Pengeinstituter, der drev Vekselomsætning (efter Vekselloven af 1843). og de gav Laan baade i faste Ejendomme og mod Haandpant og Kavtion. Bønderne havde begyndt i de stærkt opadgaende Tider omkring 1850 at sætte deres OverskudsPenge i disse Sparekasser, saa at Kassernes aarlige Indskud voksede stærkt; men da Bønderne efter de ny Landbolove i 1851—54 begyndte at købe deres Fæstegaarde, gjorde de Krav paa at faa Laan hos de Sparekasser, som de af og til havde sat deres Sparepenge i til en lav Rente. Men her mødte Bønderne ikke videre Velvillie. Sparekassernes Bestyrelser bestod af Herremænd, Embedsmænd og Købstadborgere; Bondestanden var helt udelukket her. Den Bonde, der var god til at være Stænderdeputeret, Rigsdagsmand, Medlem af Amtsraad og Sogneraad, ham ansaa de selvvalgende Sparekassedirektører det for under deres Værdighed at vælge ind i en Direktion for en Sparekasse, selv om denne Sparekasse overvejende bestod ved Bøndernes Indskud. Men ikke nok med denne Krænkelse. Medens Sparekassernes Formuerm af Bestyrelserne med stor Redebonhed blev anbragt i Købstadejendomme og til Vekselomsætninger, saa mødte der ofte bestemt Afslag til Landboerne, naar

---

*) C. Alberti: »Den sjællandske Bondestands Sparekasses første 25 Aar.«

de kom med deres beskedne Ansøgninger om Laan imod udmærket solid Panteret i deres nye Selvejendomme. Og troværdige Mænd fra forskellige Egne i Sjælland kunde i 50'erne fortælle, hvorledes disse Sparekasser i Reglen nægtede Landboerne Uddrag paa deres egne Indskud, naar ikke den lovbestemte Opsigelsesfrist var udløben, selv om der var Penge nok i Kassen, og vedkommende Bonde haardt trængte til Kontanter. Kom der derimod en af Byens Købmænd ind paa Kontoret med en Veksel til Diskontering, saa havde Sparekassen uden videre Snak Penge til Vekslen. Af og til vankede der ogsaa haarde Ord, ikke blot fra Direktøren i Sparekassen, men ogsaa fra hans Kontorister, til de Mænd fra Landet, der tillod sig som Egnens Ordfører at tale den offentlige Menings berettigede Anker over den besværlige Adgang til at faa Laan i Sparekasserne.

Det var da ganske naturligt, at der rejste sig Utilfredshed og Klager iblandt Landboerne over Sparekasserne. Og nu var det, at Jørgen Christensen kom med den geniale Tanke, at Sjællands Bønder selv maatte kunne rejse en ny Sparekasse, hvor Laanere som Sparere fik Del i Udbyttet. Den 27. Juli 1856 holdt Bestyrelsen for den sjællandske Kommunal- og Valgforening Møde hos J. A. Hansen i Kjøbenhavn, og her fik Jørgen Christensen en Forhandling i Gang, om ikke Tiden var inde til, at der blev taget fat at oprette en Spare- og Laanekasse for Bondestanden i Sjællands Stift. Senere kom Sagen for i et Bestyrelsesmøde i Sorø Amts Landkommunalforening, og ved Møder i Sorø den 23. og i Dalmose den 24. September samme Aar. Her vandt Jørgen Christensens Forslag enstemmigt Bifald, og agtede og ansete Mænd tegnede sig allerede som Tillidsmænd for en saadan Kasse. Det samme gentoges ved Møder i Holbæk og Præstø Amter. Der blev nu forfattet et Udkast til Love for Sparekassen, og ved et Møde i Ringsted den 26. November 1856 blev Lovudkastet vedtaget, og Sparekassen oprettet af 32 sjællandske Bønder, medens ialt 47 havde tegnet sig som Til-

lidsmænd. Til Formand for Sparekassen valgtes den 42-aarige Overretsprokurator Carl Christian Alberti, der var Folketingsmand for Sorøkredsen. Den 25-aarige Jørgen Christensen paatog sig som ulønnet Tillidsmand og Bestyrelsesmedlem at køre Sjælland rundt i sin lille, stive Enspændervogn for at holde Kontordage og vække Interesse for Sagen. Han havde senere hen en gammel og meget stor Rytterpistol med Flintlaas i Vognen, naar han kørte fra og til Kontorstederne og havde mange Penge hos sig. Og det interessante ved denne Rytterpistol var, at den, efter hvad der fortælles, en Gang kom ham til god Nytte, idet han ved Nattetid blev overfaldet af to Mænd, hvoraf den ene holdt ved Hæsten, medens den anden søgte at kravle op bag i Vognen. Men Truslen med den uladte Pistol var tilstrækkelig til at hjælpe Jørgen Christensen af med de to nærgaaende Fyre.

Sparekassens Bestyrelse, der bestod af 5 Medlemmer — Alberti, Jørgen Christensen, Hasle fra Løvegaard, H. Jensen fra Kundby og Gaardejer, Amdtsraadsmedlem Ole Andersen af Hastrup — konstituerede sig straks efter Stiftelsesdagen, og indgav den 27. November 1856 til Indenrigsminister A. F. Krieger en Ansøgning om Frihed for stemplet Papir til Sparekassens Kontrabøger, uden hvilken Frihed Sparekassen ikke kunde træde i Kraft. Ansøgningen var saalydende:

Kjøbenhavn, Frederiksborggade 141 a,
den 27. November 1856.

Bestyrelsen for den sjællandske Bondestands Sparekasse ansøger allerunderdanigst om allerhøjeste Bevilling til samme Fritagelse for Brug af stemplet Papir, navnlig til de af Sparekassen til Interessenterne udstedende Kontrabøger, som der allerunderdanigst er indrømmet andre Sparekasser.

Til

Kongen.

Efterat det ved Forhandlinger i den sjællandske Landkommunalforening var blevet vedtaget at stræbe efter Oprettelsen af en Sparekasse for den sjællandske Bondestand, saaledes at Sparekassens Midler bleve fortrinsvis anvendte i Bondestandens Tarv, og saaledes, at der sikredes Bondestanden stadig Indflydelse paa Sparekassens Bestyrelse, samt endelig saaledes, at der garanteredes Interessenterne for disses Indskud, sammentraadte der omtrent 50 Mænd af den sjællandske Bondestand som Garanter for at stifte denne Sparekasse. Ved et i Gaar i Ringsted af 32 af disse Mænd afholdt Møde stiftedes Sparekassen, idet dens Love vedtoges, af hvilke Love et Eksemplar (forsynet med en Opgivelse af Garanternes Navne) vedlægges, og ere undertegnede blevne valgt til Sparekassens Bestyrelse.

Da det Øjemed, hvori denne Sparekasse er stiftet, maa anses for idetmindste ligesaa gavnlig som de Øjemed, der ligge til Grund for de øvrige Sparekasser, og da en Mængde — formentlig alle hidtilværende — Sparekasser have været forundt allerhøjst Frihed for Brug af stemplet Papir, navnlig til de til Interessenterne udgivne Kontrabøger, samt da Plakaten af 16. September 1828 gør Adgangen til de der nævnte Mortifikationsmaader af Kontrabøger afhængig af Fritagelse for Brug af stemplet Papir, tillader vi undertegnede, den sjællandske Bondestands Sparekasses Bestyrelse, os herved allerunderdanigst at ansøge om, at der allernaadigst bevilges bemeldte Sparekasse samme Fritagelse af Brug af stemplet Papir, navnlig til de af Sparekassen til dens Interessenter udstedende Kontrabøger, som der allerunderdanigst er indrømmet andre Sparekasser.

Allerunderdanigst

C. Alberti. O. Andersen. Jørgen Christensen.

Hans Jensen.

Men saa forsigtig eller modvillig var Ministeren, saa først skulde han, efter hvad der vides, høre de sjællandske Amtmænd om deres Mening med Hensyn til dette Spørgsmaal, og først den 7. Februar 1857 bevilgede han Ansøgningen.

Ved Sparekassens første Kontordag i St. Hedinge den 1. April 1857 var baade C. Alberti og Jørgen Christensen til Stede. Alberti var i Færd med i sit Navn at indsætte et Beløb paa den første Sparekassebog, men vender sig brat mod Jørgen Christensen og siger: »Vil Du indsætte Penge i Sparekassen i Dag, saa skal Du have *Sparekassebog Nr. 1!*« Den fik Jørgen Christensen som en Erkendtlighed, fordi han havde fattet den kloge og nyttige Tanke at faa Sparekassen rejst. Og naar man erindrer, han var en svag Mand, der ikke kunde taale det omflakkende Liv, saa var det et stort og byrdefuldt Arbejde, han udførte ved at rejse rundt og arbejde for Tilslutning til den ny Kasse. I hele 7 Aar var han endogsaa ulønnet Kontordagsbestyrer for hele Vestsjælland.

Den sjællandske Bondestands Sparekasse blev et Frigørelsesværk for Bondestanden og er undertiden kaldt for det første Andelsforetagende, der er sat i Gang her i Landet, idet Sparekassen straks iværksatte den geniale Tanke, at Laanere som Sparere skulde have Del i Udbyttet. Selvfølgelig blev dette System her som andre Steder bekæmpet og maatte gennemgaa en voldsom Krydsild af Mistæneliggørelser. Den Grundsætning — at give den samme Rente, som man tager — betegnede Højres Rigmænd som fuldkomment Galmandsværk; saadan en Sparekasse skulde snart ramle sammen som et Korthus. Baade Overlærer Østermann i Frederiksborg og Redaktør C. Ploug haanede i en Række Artikler i »Fædrelandet« C. Alberti og fremkom i det hele taget med ret mærkelige Angreb paa Sparekassen.

Det var om disse Angreb, Holger Drachmann skrev i 1881:

Se, det er nu ogsaa en underlig Skik,
 naar Bønderne vil »Kasser« etablere,
 det sætter paa Herrerens Rygte en Klik,
 for de blev alle født til at regere;
 og Penge — det er nu saaledes engang —
 de yngler dog bedst under Titel og Rang;
 lad Bonden saa klare sig selv i sin Trang —
 hvorfor skal vore Bønder »spekulere«?

C. Alberti hævdede den Grundsætning: »Bondens Penge skal tjene til Bondens Fremgang!« Og den 19. April 1857 skrev han: »Det er Bondestandens Udelukkelse fra Indflydelse paa de hidtil bestaaende Sparekasser, den lave Rente i en Del af disse, den Forkærlighed, hvormed disse Penge sættes i Købstadejendomme og i større Landejendomme, samt den ubeskrivelige Forsvinden af samtlige Sparekassers Overskud for Interessenterne, som har bevirket, at vi har oprettet den sjællandske Bondestands Sparekasse.«

Og senere skriver han: »Grundtanken for Sparekassens Stiftelse og Udvikling er, at Bondestanden bør i Pengesager være frigjort for Herremændenes og Købstadsmændenes samt Embedsmændenes Formynderskab og raade over sine egne Midler, saaledes at Sparekassens indre Forhold afgøres *efter Selvstyrelsens Hovedregler*.« Til at begynde med havde Sparekassen 47 Tillidsmænd eller Garanter. Senere fik den flere Hundrede. Disse Tillidsmænd heftede fra først af som Garanter for alt, hvad de ejede. I 70'erne stillede Folketingsmand Ole Christensen Forslag om at faa denne Garanti begrænset, og da dette ikke blev vedtaget, meldte han sig ud af Sparekassen. Senere blev det dog vedtaget, at Garantien kun skulde være 2000 Kr. for Tillidsmænd. Og det var denne Bestemmelse, der gjaldt, da A. Alberti — Sønnen af C. Alberti — i 1908 blev afsløret som Storsvindler.

Den sjællandske Bondestands Sparekasse tog ikke større Rente af Laanerne, end den gav Indskyderne. Ved hvert nyt Laans Ordning maatte Laantageren betale

2 pCt. af Laanets Kapital til Sparekassens Reserve og Administrationsfond. Og ved Hjælp af disse Kendelser og af den Indtægt, som indvandt af Børspapirer og tidligere ved Rentevinding af Indskud fra Indskuddagen til Forrentningsdagen, saa Sparekassen sig i Stand til at bestride sine Udgifter og endda oplægge en Reservefond.

Af Sparekassens løbende Overskud blev der i Aarenes Løb givet Støtte til forskellige gode Formaal. Flere Tusinder Kroner er uddelt til Støtte for sjællandske Højskoler; og Bladredaktører, der sad i smaa Kaar, fik ogsaa Hjælp. Husmand Peder Hansens Enke, Lundby, fik en Gang 200 Kr., Væver Hans Hansen, Mern, 250 Kr., og de Vandlidte ved Stormfloden i 1872 fik 2000 Kr. Til Udgivelse af Landboforhandlingerne paa Rigsdagen blev der ydet 800 Kr. J. A. Hansen fik i 1874 som Hædersgave 25 000 Kr., forskellige Skyldnere fik i Løbet af de første 25 Aar 59 000 Kr. eftergivet som Renter; ogsaa en og anden Bondestudent ved Universitetet har nydt godt af Sparekassens Godgørenhed.

Den 30. Marts 1863 holdt den sjællandske Bondestands Sparekasse sin aarlige Generalforsamling i Sorø, hvor det oplystes, at Sparekassen nu havde 20 Kontorsteder oprettet rundt om paa Sjælland, og hvor det vedtoges at bevilge 1000 Kr. som Gave til Hindholm Højskole. Samme Dag genvalgte Jørgen Christensen for sidste Gang til Bestyrelsesmedlem. Et halvt Aars Tid senere afgang han nemlig ved Døden. Men hans stolte Værk, Sparekassen, var nu grundfæstet og i stærk Fremvækst.

VI.

Jørgen Christensen har ved sin Naturbegavelse og sin frie Opfattelse af Tingene været noget af et Særsyn for sin Tid. Han forstod, og gjorde sine Standsfæller, selv de, der var langt ældre, begribeligt, at Friheden skulde underbygges med Oplysning, om den skulde holde. Derfor virkede han for Folkehøjskoler. Allerede

i 1852 træffer vi den unge 22aarige Gaardbestyrer ved et Møde i Fuglebjerg Kro, hvor han sammen med C. Alberti, Frølund o. fl. drøfter Købet af Hindholm til en Folkehøjskole under den menneskekærlige Anders Stephansens Førerskab. Selv skriver A. Stephansen herom i »Meddelelser fra Folkehøjskolen paa Hindholm 1853«: »Endelig begyndte nogle af Bondestandens mest oplyste Mænd at tænke paa selv ved sammenskudte Bidrag at forskaffe deres voksne Børn nogen Undervisning, og man talte med mig om at indrette en Skole i Stiftelsen (Holsteinsminde); vi blev enige om, at naar der kunde tilvejebringes 400 Rd. til de foreløbige Udgifter, kunde der begyndes. Vi havde da det Haab, at der baade vilde komme Søgning og senere tilflyde Hjælp fra Bondestanden. Jeg talte med flere oplyste og velvillige Bondemænd om Sagen, og da disse opmuntrede mig til at udføre mit Forsæt, besluttede jeg i Guds Navn at prøve det. Bondestanden udstedte selv en Subskriptionsplan, der udgik fra Præstø og Sorø Amts Landkommunalforeninger den 25. Maj og 2. Juni 1852, og hvoraf der blev sendt et Eksemplar til hvert Sogn i de nævnte Amter«. — Af 170 Sogne i de to Amter ydede de 113 større eller mindre Bidrag, men intet Sogn kom i det første Aar med saa stort et Bidrag som Kirke Stillinge, hvor Jørgen Christensen boede. Allerede den 1. Juni 1852 vovede Anders Stephansen paa egen Risiko at købe Gaarden Hindholm for 11 000 Rd. Hindholm var Arvefæste under Universitetet, og det aarlige Landgilde var omtrent 20 Td. Byg. Gaarden havde et Areal af 92 Td. Land med 9 Td. 6 Skp. 3 Fdk. Hartkorn. Bygningerne var taalelig gode, og Besætningen fulgte med i Købet. Det var denne Ejendom, der nu blev Hjemstedet for Sjællands første Højskole. Den 1. November 1852, da Skolen aabnedes, var der kun 3 Elever, men inden Maanedens Udgang talte den 23, »og vi saa nu«, skriver Stephansen, »at det var Bondestandens Alvor at benytte den.«

Til Købet af Hindholm og Forbedring af Bygninger

m. m. var det nu, at den sjællandske Bondestand tog sig paa ved en Aktietegning at rejse en Sum af 12 000 Cd. (24 000 Kr.). Det var mange Penge i de Dage. Men takket være i høj Grad Alberti og Jørgen Christensen blev Pengene rejst i Aktier paa 50 Rd. Selv tog Jørgen Christensen mange Aktier, og der var næppe nogen af hans Sognebeboere eller andre, han mødte, uden at han ved sin tindrende Iver fik dem til at tegne Aktier. I det hele taget ydede Kirke Stillinge Sogn baade ved Aktietegningen og senere ved frie Bidrag Hindholm en stor Støtte. Jørgen Christensen var Hindholm en tro og værdifuld Hjælper lige til sin Død.

Om sit Samarbejde med de sjællandske Bønder for at rejse Hindholm Højskole sagde C. Alberti ved en festlig Anledning i Sorø 1874: »En sand Folkeven, Stephansen fra Holsteinsminde, tiltroede mig Alvor nok til at hjælpe med ved Folkehøjskolens Grundlæggelse paa Sjælland; en anden Ungdomsven, Hasle fra Løvegaard, blev ogsaa Medhjælper, *men det var den sjællandske Bondestand selv, der tilvejebragte Midlerne.* Gennem Folkehøjskolen skulde Oplysning og Borgersind udbredes over Landet. Og derfor mindes jeg min Medvirkning her som et af de skønneste Foretagender, jeg har været med til. Eftersom Folkehøjskolen slaar Rod, vil Befolkningen vokse i Selvstændighed og modnes til den *Selvstyrelse*, hvortil den ved sin Sundhed og sit gyldige Indhold har et berettiget Krav. Jeg er selv født paa Bondejord og har som Dreng gaaet ud og ind i mange Bondestue og tidlig faaet et Indtryk af det menige Folks *Alvor, Arbejdsdygtighed og Sjælsstyrke.* Det er min Overbevisning, at den danske Almue er i Besiddelse af Egenskaber, som, naar de udvikles, vil skabe Folk, fuldt af et frit Folks Dyder.«

Efter at have set disse Grundtanker om Højskolen hos den sjællandske Sparekasses Stiftere, kan man forstaa, at denne Sparekasse blev saa trofast en Ven og god Støtte for de sjællandske Højskoler. Hindholm fik i sine første Aar ialt 6 000 Kr. af Sparekassen. Høng

Højskole*) fik i Rotvitts Tid og A. Jørgensens første Aar ialt et Tilskud paa 2 150 Kr. 1874 fik Ondløse Højskole ved sin Oprettelse 3 000 Kr. som rentefrit Laan i 5 Aar. 1887 gav Sparekassen 1 000 Kr. til Sorø Højskoles Oprettelse. Og samme Aar, da der trængtes til nye Tilbygninger ved Høng Højskole, og Anders Jørgensen ikke havde tilstrækkeligt med Penge at bygge for, bevilgede Sparekassen ham 1 000 Kr. til disse Byggeforetagender. Jørgensen var om Morgen tidlig kørt med sine 2 smaa sorte Heste for Vognen til Slagelse, for derfra med Toget at naa Roskilde, hvor den sjællandske Bondestands Sparekasse den Dag skulde have Generalforsamling. Om Aftenen, da han vendte tilbage til Højskolen med sit Køretøj, stod de fleste af Eleverne tilligemed Lærerne og den øvrige Husstand — alle med Førstelærer E. Dam i Spidsen — ude i Gaarden for at høre, om Jørgensen kom med godt Nyt. Saasnart Jørgensen svingede ind i Gaarden og saa Flokken, raabte han glædestraalende: »Hurra! Vi fik de 1 000 Kr.!» Og nu kom han hurtigt af Vognen og gjorde med stor Varme Rede for, hvor godt det var gaaet. C. Alberti havde efter at have oplæst Andragendet om Byggehjælp, blot sagt de faa Ord, idet han satte sig ned: »Jeg anbefaler dette Andragende«. Og saa blev det vedtaget straks, hvorefter Jørgensen holdt en kort Takketale. Nu kunde der tages fat paa Byggearbejdet, og Skolen fik i Løbet af Sommeren sin haardt tiltrængte Bygning.

Ogsaa overfor andre Højskoler, end de her nævnte, viste den sjællandske Bondestands Sparekasse sin Rundhaandethed.

VII.

Den 25. Oktober 1863 døde Gaardejer Jørgen Christensen, 32½ Aar gl. Kun 5½ Aar havde hans lykkelige Ægteskab varet, som han under saa gode Varsler

*) Høng Højskole havde fra 1864 til 1872 E. M. Rotvitts til Forstander; derefter overdroges Forstanderskabet til A. Jørgensen.

og med store Forhaabninger havde begyndt hin vaars friske Majdag den 21. Maj 1858. Tilbage stod nu hans gamle Moder og hans unge Hustru med to smaa Drenge, der endnu ikke anede, hvad det var, de havde mistet. »Fader kan nok ligge i den sorte Kiste, den er da lang nok«, sagde den ældste til den mindste i barnlig Tro skyldighed.

Jørgen Christensen havde aldrig i legemlig Henseende været nogen stærk Mand. Men det var dog først fra Aaret 1860, det begyndte at gaa stærkt nedad Bakke med hans Helbred. Brystet blev daarligere, Hosten tiltog, Aandedrættet blev besværligt, Ansigtet fik en gul lig Farve, og man saa ham nu sjældnere færdes ude. Og efterhaanden maatte han afløses fra flere af sine offentlige Hverv. Og saa kom den Dag, da hans milde, trofaste Øjne lukkede sig i Døden.

Et af Datidens bekendte Blade skrev i Anledning af dette Dødsfald: »Jørgen Christensens Liv har, uagtet hans Ungdom, været af megen Betydning for den folkelige Udvikling i Sjælland. Ikke blot har han fra sin Ungdom af haft en mærkelig Indflydelse paa Bondestanden i hans Fødeegn paa Grund af hans sunde Almensans og hans naturlige Begavelse til Tale og Skrift samt hans Redebonhed til at ofre Tid og Penge paa de folkelige Anliggender; men hans Navn er ogsaa uadskillelig knyttet til de Foretagender i de sidste 10 Aar, der har bidraget til at befæste hele den sjællandske Bondestands Selvstændighed. Saaledes har han været en kraftig Støtte for Hindholm Folkehøjskole, han har været et virksomt Medlem af den sjællandske Landkommunale og Vælgerforening, hvis Bestyrelsesmedlem han har været. Endelig er det ham, som i 1856 udkastede Planen til den sjællandske Bondestands Sparekasse; han har væsentlig bidraget til denne Sparekasses Stiftelse og Udbredelse og været Medlem af dens Bestyrelse fra dens Begyndelse til sin Død. Hans Virksomhed var saa meget mere paaskønnelsesværdig, som han altid har lidt af et svageligt Helbred, der i de senere Aar jævnligen bandt ham

til Sygelejet og bevægede ham til at udtræde af Sorø Amtsraad, til hvis Medlem han valgtes, saasnart han havde opnaaet Valgbarhedsbetingelserne (25 Aars Ald.).

Den 2den November blev han jordfæstet paa sin Fødebys Kirkegaard. Og Aaret efter rejste den sjællandske Bondestands Sparekasse et smukt Mindesmærke paa hans Grav. Paa det staar der skrevet:

GAARDMAND
JØRGEN CHRISTENSEN
FØDT I STILLINGE DEN 26. FEBRUAR 1831
DØD I STILLINGE DEN 25. OKTOBER 1863
STIFTER
AF DEN SJÆLLANDSKE
BONDESTANDS SPAREKASSE

Naar gamle Alberti senere kom til Stillinge, var han altid inde paa Kirkegaarden for at besøge sin Vens Grav.

Og endnu 47 Aar efter Jørgen Christensens Død levede Mindet om denne Bonde endnu saa stærkt hos enkelte Gamle i Kirke Stillinge, saa en gammel Kone kunde sige til Jørgen Christensens Søn: »Altid, naar min Mand passerer forbi Din Faders Gravsted, blotter han sit Hoved«.

Byen, Sognet og hele Omegnen havde mistet en begavet og rigt udrustet Fører. Sjællands Bondestand havde mistet en af sine mest tiltalende Skikkelser. Men et godt Navn dør aldrig. Mindet om Jørgen Christensens Ord og Daad lever fremdeles i Landsbyen og vil forhaabentlig ogsaa i de kommende Dage ægge og opildne unge Hjerter og Sind.

Syv Aar efter Jørgen Christensens Død skete der noget i Kirke Stillinge, som i høj Grad vilde have frydet Jørgen Christensen. En gammel Hindholm-Elev fik i Forening med andre Hindholm-Elever fra Stillinge Sogn oprettet en Aftenskole for Sognets Ungdom. Herom fortælles der i et Brev til Forstanderen for Hindholm:

— — Fire af os blev enige om at hjælpes ad som Skoleholdere, Vi mente dels, at der burde fortælles Fædrelandshistorie og undervises i Skrivning, Regning, Geografi og Sproglære, men vi frygtede for, at vi ikke skulde være i Stand til at fortælle Historien paa en tilfredsstillende Maade, og vi søgte derfor at skaffe os en eksamineret Lærers Medvirkning. Denne kunde vi ikke erholde, hvorimod vi fik det Raad at lade den Sag fare, der laa langt over vore Kræfter. »Den, der intet vover, han intet vinder«, siger Ordsproget; vi besluttede, til Trods for den Eksamineredes Modforestillinger og Advarsler, at vove et Forsøg paa at være Lærere for vore Kammerater. Vi bad Sogneraadet om Tilladelse til at afbenytte Skolen med dens Bøger og Apparater til Aftenskolen, og denne Tilladelse blev ikke blot straks givet, men Sogneraadet lovede os tillige at betale Lys og Varme i Skolestuen, saa der ingen Bekostning skulde være forbunden med Skolegangen. Den 31. Oktbr. begyndte vi Skolen med lidt over 20 Lærlinge, og Antallet er siden vokset til 40 flittige og lærvillige Karle. Undervisningstiden er 3 Timer hver Aften, 5 Aftener om Ugen, altsaa 9 Timer ugentlig. Hveranden Aften har vi Historie og Skrivning med Sproglære, og hveranden Aften Regning og Geografi. Naar vi har gennemgaaet Europas Geografi, agte vi at oplæse nogle af Chr. Nielsens Foredrag, Thyregods og Anton Nielsens Fortællinger. Endskønt vi har delt Arbejdet saaledes, at hver har sit Fag, møde vi dog alle hver Aften og hjælpes, saavel med Regning som med Rettelse af Stil. Kort før Jul var Lærer Nielsen fra Hindholm herude for at holde Foredrag i vor Aftenskole. Vor Præst, Hr. Pastor Tobiasen, der omfatter den hele Sag med Kærlighed, har ogsaa lovet at komme og tale til os.

— — Vi mene slet ikke, at vi have udrettet betydelige Ting, tværtimod tro vi, at vi kun gøre, hvad de fleste Hindholmere kunne og bør gøre. Og dog nære vi det Haab, at den Smule, vi udrette, med Guds Hjælp skal blive til Gavn og Glæde for mere end een fattig Yngling, der ikke har Raad til at komme paa Højskolen; saa maa den Eksaminerede sige, hvad han vil. Kunde disse Linier bidrage lidt til at fremme Dannelsen af stedlige Kredse af den hindholmske Forening og Oprettelsen af Aftenskoler, er vor Hensigt med dem opnaaet.

Afdelingen af den hindholmske Forening i Stillinge, i Januar 1871.

I dette Brev og det Skolerøre, det fortæller om, mærker vi noget af Jørgen Christensens store Almensans og Offervillighed, hans Iver for Oplysningens Fremme og hans sunde, jævne Maade at tage Tingene paa.

Kilder: Foruden de i Teksten nævnte Kilder har jeg benyttet en Del mundtlige og skriftlige Oplysninger af ældre Folk i Vestsjælland. Af trykte Værker: forskellige Aargange af »Sorø Amtstidende«, »Almuevennen«, »Morgenposten«, »Morgenbladet«, Hindholms Højskoles Aarsmeddelelser m. fl. a.

J. P. J.
